

मम सिद्धयेभ्यः

❖॥ पञ्चाध्यायी ॥❖

पञ्चाध्यायावयव मम कर्तुर्ग्रन्थराजमात्मवशात् ॥
 अर्थालोकनिदान यस्य वचस्तं स्तुवे महावीरम् ॥ १ ॥
 शेषानपि तीर्थकराननन्तसिद्धानहं नमामि समम् ॥
 यर्माचार्याध्यापकसाधुविशिष्टान्मुनीश्वरान्वन्दे ॥ २ ॥
 जीयाज्जैन शासनमनादिनिधनं सुबन्धमनवद्यम् ॥
 यदपि च क्षुमतारातीनदय धूमध्वजोपमं दहति ॥ ३ ॥
 इति वन्दितपञ्चगुरु, कृतमङ्गलसत्क्रियः स ण्य पुनः ॥
 नाम्ना पञ्चाध्यायीं प्रतिजानीते चिकीर्षित शास्त्रम् ॥४॥
 अत्रान्तरङ्गहेतुर्यद्यपि भावः कवेर्विशुद्धतरः ॥
 हेतोस्तथापि हेतुः साध्वी सर्वोपकारिणी बुद्धिः ॥ ५ ॥
 सर्वोऽपि जीवलोकः भोतुकामो त्वयं हि सुगमोक्त्या ॥

सप्रतिपक्षा भवति हि स्वप्रतिपक्षेण नेतरेणेह ॥ १५ ॥
 अत्राहैव कश्चित्सत्ता या सा निरमुशा भवतु ॥
 परपक्षे निरपेक्षा स्वात्मानि पक्षेऽलम्बिनी यस्मात् १६
 तन्न यतो हि विपक्षः कश्चित्सत्त्वस्य वा सपक्षोऽपि ॥
 द्वायपि नयपक्षौ तौ मिथो विपक्षौ विवक्षितापेक्षात् १७
 अत्राप्याह कुदाष्टिर्पदि नयपक्षा विवक्षितौ भवत ॥
 का नः क्षतिर्भवेतामन्यतरेणेह सत्त्वसंसिद्धिः ॥ १८ ॥
 तन्न यतो द्रव्यार्थिकपर्यायार्थिकनयात्मक वस्तु ॥
 अन्यतरस्य विलोपो शेषस्यापीह लोप इति दोषः ॥ १९ ॥
 प्रतिपक्षमसत्ता स्यात्सत्तायास्तत्रथातया चान्यात् ॥
 नानारूपत्व किल प्रतिपक्ष चैकरूपतायास्तु ॥ २० ॥
 एकरूपदार्थस्थितिरिह सर्वपदार्थस्थितेर्विपक्षत्वम् ॥
 ध्रौव्योत्पादविनाशैस्त्रिलक्षणायास्त्रिलक्षणाभावः ॥ २१ ॥
 एकस्यास्तु विपक्षः सत्तायाः स्याददो ह्यनेकरुत्व ॥
 स्यादप्यनन्तपर्ययप्रतिपक्षस्त्वेकरूप्ययत्न स्यात् ॥ २२ ॥
 एरुस्मिन्निह वस्तुन्यनादिनिघने च निर्विकल्पे च ॥
 भेदनिदान किं तद्येनैतज्जृम्भते वचस्त्विति चेत् ॥ २३ ॥
 अशविभागः स्यादित्यखण्डदेगे महत्यपि द्रव्ये ॥

विंशतीं तस्यैव कृतं न तत्र मुद्रां पुत्र्येषाम् ॥ ६ ॥

सति धर्मिणि धर्माणा मीमासा स्यादन यथा न्याय्यात् ॥

साध्य वस्त्ववशिष्टे धर्मरिशिष्टे तत्र पर चापि ॥ ७ ॥

तत्र सञ्ज्ञाक्षणिक सन्मान वा यथा स्वतः सिद्धम् ॥

तस्मादनादिनि यत्र स्वसहाय निर्विकल्प च ॥ ८ ॥

इत्थं नाचेदसत् प्रादुर्भूतिर्निरंकुशा भवति ॥

परतः प्रादुर्भावो युतिसिद्धत्वं सतो विनाशो वा ॥ ९ ॥

असत् प्रादुर्भावे द्रव्याणामिह भवेदनन्तर्यम् ॥

को वारयितुं शक्तः दृग्भोत्पत्तिं मृदाद्यभावेऽपि ॥ १० ॥

परतः सिध्यत्वे स्यादनवस्थालक्षणो महान् दोषः ॥

सोऽपि परः परतः स्यादन्यस्मादिति यतश्च सोऽपि परः

युतिसिद्धत्वेऽप्येव गुणगुणिनो स्यात्पृथक्पदशत्वम् ॥

उभयोरात्मसमत्वाल्लक्षणभेदः कथं तयोर्भवति ॥ १२ ॥

अभावा सतो विनाशः स्यादिति पक्षोऽपि नाहितो भवति

इत्यस्य सुखे प्रतीयतेऽध्यक्षात् ॥ १३ ॥

तस्मादनेकदूषणपक्षपक्षाननिच्छता शुभा ॥

युक्तलक्षणमिह तत्र चानुमन्तव्यम् ॥ १४ ॥

नैव भूताऽपि च सत्ता न स्यान्निरंकुशा किन्तु ॥

एकत्र तत्र देशे भवितुं शीलो न सर्वदेशेषु ॥ ३३ ॥
 तदसत्प्रमाणवाधितपक्षत्वादससविद्रुपलब्धेः ॥
 देहैकदेशविषयस्पर्शादिह सर्वदेशेषु ॥ ३४ ॥
 मयमेतरपक्षे खलु यः परिणामः स सर्वदेशेषु ॥
 एको हि सर्वपर्वसु प्रकम्पते तादितो वेणुः ॥ ३५ ॥
 एकप्रदेशवदपि द्रव्यं स्यात्खण्डवर्जितः स यथा ॥
 परमाणुरेव शुद्धः कालाणुर्या यथा स्वतः सिद्धः ॥ ३६ ॥
 न स्याद्द्रव्यं कचिदपि बहुप्रदेशेषु खण्डितो देशः ॥
 तदपि द्रव्यमिति स्यादखण्डितानेकदेशमदः ॥ ३७ ॥
 अथ चैव ते प्रदेशाः सविशेषाद्द्रव्यसञ्ज्ञया भणिताः ॥
 अपि च विशेषाः सर्वे गुणसञ्ज्ञास्ते भवन्ति यावन्तः ॥ ३८ ॥
 क्षेपामात्मा देशो न हि ते देशात्पृथक्त्वसत्ताकाः ॥
 न हि देशे हि विशेषाः किन्तु विशेषैश्च तादृशो देशः ॥ ३९ ॥
 अत्रापि च सन्धाष्टिः शुक्लादीनामपि तनुस्तन्तुः ॥
 न हि तन्तौ शुक्लाद्याः किन्तु सिताद्यैश्च तादृशस्तन्तुः ॥ ४० ॥
 अथ चेज्जिज्ञो देशो भिन्ना देशाश्रिता विशेषाश्च ॥
 तेषामिह संयोगाद्द्रव्यं दण्डीव दण्डयोगाद्वा ॥ ४१ ॥
 नैव हि सूर्योत्पत्तदोषत्वाद्वा सुसिद्धदृष्टान्तात् ॥

तत्किं चेतनयोगादचेतनं चेतनं न स्यात् ॥ ४३ ॥
 अथवा विना विशेषैः प्रदेशसंख्यं न प्रमीयेत ॥
 अपि चान्तराणं दर्शविशेषलक्षणाऽनलक्ष्यते च कथम् ॥४३॥
 अथ चैतयोः पृथक्त्वे दृष्टाद्देहेतोश्च मन्व्यमानेऽपि ॥
 कथमिव गुणगुणिभावः प्रमीयते सत्समानत्वात् ॥ ४४ ॥
 तस्मादिदमनवद्यः देशविशेषास्तु निर्विशेषास्ते ॥
 गुणसञ्ज्ञकाः कथञ्चित्परिणतिरूपाः पुनः तत्र यावत् ॥
 एकत्वं गुणगुणिनोः साध्यं हेतोर्मयोरन्यत्वात् ॥
 तर्हिपि द्वैतमिव स्यात्किं तत्र निगन्धनं तिति चेत् ॥४५॥
 यत्किञ्चिदस्ति वस्तु स्वतः स्वभावे स्थितं स्वभावश्च ॥
 अविनाभावी नियमाद्विवक्षितो भेदकश्चां स्यात् ॥ ४७ ॥
 शक्तिर्लक्ष्यविशेषो धर्मो रूपे गुणः स्वभावश्च ॥
 प्रकृतिः शीलं चाकृतिरेकार्थवाचका अमी शब्दाः ॥४८॥
 देशस्येका शक्तिर्या काचित्सा न शक्तिरन्या स्यात् ॥
 क्रियतोऽपि वर्तमाना भवन्त्यनन्ताश्च शक्तयो व्यक्ताः ॥४९॥
 स्पर्शो रसश्च गन्धो वर्णो युगपद्यथा रसालफले ॥
 प्रतिनियतेन्द्रियगोचरचारित्वात् भवन्त्यनेकेऽपि ॥ ५० ॥
 तदुदाहरणं चैतज्जीवे यदर्शने गुणश्लेकः ॥

तन्न ज्ञान न सुख चारित्र्य वा न कश्चिदितरथ ॥ ५१ ॥
एव यः कोऽपि गुणः सोऽपि च न स्यात्तदन्यरूपो वा ॥
स्वयमुच्छलन्ति तदिमा मिथो विभिन्नाश्च शक्तयोऽनन्ताः ॥
तासामन्यतरस्या भवन्त्यनन्ता निरशक्ता अशाः ॥
तरतमभागविशेषैरशच्छेदैः प्रतीयमानत्वात् ॥ ५३ ॥
दृष्टान्तः सुगमोऽयं शुक्ल वासस्ततोऽपि शुद्धतरम् ॥
शुक्लतमं च ततः स्यादशाश्वेते गुणस्य शुद्धस्य ॥ ५४ ॥
अथवा ज्ञान यावज्जीवस्यैको गुणोऽप्यखण्डोऽपि ॥
सर्वजघन्यनिरशच्छेदैरिव खण्डितोऽप्यनेकः स्यात् ॥ ५५ ॥
देशच्छेदो हि यथा न तथा छेदो भवेद्गुणाशस्य ॥
विष्कम्भस्य विभागात्स्थूलो देशस्तथा न गुणभागः ॥
क्रमोपदेशश्चायं प्रवाहरूपो गुणः स्वभावेन ॥
अर्द्धच्छेदेन पुनश्छेत्तव्योऽपि च तदर्द्धछेदेन ॥ ५७ ॥
एव भूयोभूयस्तदर्द्धछेदेस्तदर्द्धछेदैश्च ॥
यावच्छेत्तुमशक्यो यः कोऽपि निरङ्गको गुणाशः स्यात्
तन गुणाशेन पुनर्गणिताः सर्वे भवन्त्यनन्तास्ते ॥
तेषामात्मा गुण इति न हि ते गुणतः पृथक्त्वसत्ताकाः ॥
अपि चाशः पर्यायो भागो हारो विधा प्रकारश्च ॥

तर्त्तिक चेतनयोगादचेतन चेतन न स्यात् ॥ ४२ ॥
 अथवा विना विशेषैः प्रदेशसत्त्वं कथं प्रमीयेत ॥
 अपि चान्तरेण दर्शविशेषलक्षणाऽऽलक्ष्यते च कथम् ॥ ४३ ॥
 अथ चेतयोः पृथग्त्वे हठादेहेतोश्च मयमानेऽपि ॥
 कथमिव गुणगुणिभावः प्रमीयते सत्प्रमानत्वात् ॥ ४४ ॥
 तस्मादिदमनवरं देशविशेषास्तु निर्विशेषास्ते ॥
 गुणसञ्ज्ञकाः कश्चित्परिणतिरूपा पुनःक्षण यावत् ॥
 एकत्वं गुणगुणिनो साध्य हेतोस्तयोरनन्यत्वात् ॥
 तदपि द्वैतमिव स्यात्तर्त्तिकं तत्र निबन्धनं त्विति चेत् ॥ ४५ ॥
 यत्किञ्चिदस्ति वस्तु स्वतः स्वभावे स्थितं स्वभावश्च ॥
 अविनाभावी नियमाद्विवक्षितो भेदकर्त्ता स्यात् ॥ ४६ ॥
 शक्तिर्लक्ष्यविशेषो धर्मो रूपे गुणः स्वभावश्च ॥
 प्रकृतिः शीलं चाकृतिरेकार्थवाचका अमी शब्दा ॥ ४७ ॥
 देशस्यैका शक्तिर्या काचित्सा न शक्तिरन्या स्यात् ॥
 ॥ १५५ ॥ ॥ भवत्येवम् ॥ १५५ ॥ १५६ ॥
 स्पर्शो रश्मिः प्रवृत्तिः भवति निरक्ष गुणाशब्दद्वयम् ॥
 ॥ १५७ ॥ ॥ भवति न परिणामिवा भवेत्क्षणिकं
 तदर्थं भवन्त्वनन्ता निरक्ष

तन्न ज्ञान न सुख चारित्र वा न कश्चिदितरश्च ॥ ५१ ॥
 एवं यः कोऽपि गुणः सोऽपि च न स्यात्तदन्यरूपो वा ॥
 स्वयमुच्छलन्ति तदिमा मियो विभिन्नाश्च शक्तयोऽनन्ता, ॥
 तासामन्यतरस्या भवन्त्यनन्ता निरशका अशाः ॥
 तरतमभागविशेषैश्चच्छेदैः प्रतीयमानत्वात् ॥ ५२ ॥
 दृष्टान्तः सुगमोऽयं शुक्ल वासस्ततोऽपि शुक्लतरम् ॥
 शुक्लतमं च ततः स्यादशाश्वेते गुणस्य शुक्लस्य ॥ ५४ ॥
 अथवा ज्ञान यावज्जीवस्यैको गुणोऽप्यखण्डोऽपि ॥
 सर्वजघन्यनिरंशच्छेदैरिव खण्डितोऽप्यनेकः स्यात् ॥ ५५ ॥
 देशच्छेदो हि यथा न तथा छेदो भवेद्गुणाशस्य ॥
 विष्कम्भस्य विभागात्स्थूलो देशस्तथा न गुणभागः ॥
 क्रमोपदेशश्चायं प्रगाहरूपो गुणः स्वभावेन ॥
 अर्द्धच्छेदेन पुनर्द्वेष्टव्योऽपि च तदर्द्धछेदेन ॥ ५७ ॥
 एव भूयोभूयस्तदर्द्धछेदैस्तदर्द्धछेदैश्च ॥
 इदमस्ति यथा मूल स्कन्धः शाखा दलानि पुष्पाणि फलानि ॥
 मर्वाण्येकालापात्तदात्मको, वृक्षाः ॥ ७७ ॥
 यद्यपि भिन्नोऽभिन्नो दृष्टान्तः, पारुकश्च, नम्रतीक्ष्णः ॥

आश्रयन्तयाऽप्यभिन्नं साध्ये चाश्रयिन्गुणात्मके द्रव्ये ॥ ७८ ॥
 भिन्नोऽप्यथ दृष्टान्तो भिन्नौ चित्र यथा दर्शीह घटे ॥
 भिन्नं कारक इति वा कथिध्दनवान्धनस्य योगेन ॥ ७९ ॥
 दृष्टा तद्धाभिन्ने दृष्टे शाखा यथा ग्रहे स्तम्भः ॥
 अपि चाभिन्नः कारक इति दृष्टोऽपि यथा हि शाखावान् ॥
 समवायः समवायो यदि वा स्यादसर्वथा तदेकार्यं ॥
 समुदायो वक्तव्यो न चापि समवायिवागिति चेत् ॥ ८० ॥
 तन्न यतः समुदायो नियत समुदायिनः प्रसीतत्वात् ॥
 व्यक्तप्रमाणसाधितसिद्धिर्वाद्वा मुसिध्ददृष्टान्तात् ॥ ८१ ॥
 स्पर्शरसगन्धवर्णा लक्षणाभिन्ना यथा रसालफले ॥
 कथमपि हि पृथक्कर्तुं न तथा शक्यास्त्वरत्नद्वन्द्वेऽस्तवान् ॥ ८२ ॥
 अत एव यथा वाच्या देशगुणांश्च विशेषरूपत्वात् ॥
 वक्तव्यं च तथा स्यादेकं द्रव्यं त एव सामान्यात् ॥ ८३ ॥
 अथैतदेव लक्षणमेकं वाक्यान्तरप्रवेशेन ॥
 निष्प्रतिघटविपर्यये विशेषतो लक्षयन्ति युवाः ॥ ८४ ॥
 उदराऽऽस्थितिभङ्गेर्युक्तं सदृशलक्षणं हि यथा ॥
 एतैरेव समस्तैः, पृक्तं सिद्धेत्समं न तु व्यस्तैः ॥ ८५ ॥
 अथर्व. प्रकृतार्थो ध्रुवोत्पादव्ययाख्यथाशः ॥

नाम्ना सदिति गुणः स्यादेकोऽनेके त एकशः प्रोक्ताः ॥
लक्ष्यस्य लक्षणस्य च भेदविवक्षाश्रयात्सदेव गुणः ॥
द्रव्यार्थादेशादिह तदेव सदिति स्वयं द्रव्यम् ॥ ८८ ॥
वस्तुवस्ति स्वतःसिद्धं यथा तथा तत्स्वतश्च परिणामि ॥
तस्मादुत्पादस्थितिभगमय सदेतदिह निषमात् ॥ ८९ ॥
न हि पुनरुत्पादस्थितिभगमयं तद्विनाऽपि परिणामात् ॥
असतो जन्मत्वादिह सतो विनाशस्य दुर्निवारत्वात् ॥ ९० ॥
द्रव्यं सतः कपञ्चित्केनचिदुत्पद्यते हि भावेन ॥
न्येति तदन्येन पुनर्नैतद्वितय हि वस्तुतया ॥ ९१ ॥
इह घटरूपेण यथा प्रादुर्भवतीति पिण्डरूपेण ॥
न्येति तथा युगपत्स्यादेतद्वितय नमृचिरात्वेन ॥ ९२ ॥
ननु ते विकल्पमात्रमिह यदकिञ्चित्कर तदेवेति ॥
एतावताऽपि न गुणो हानिर्वा तद्विना यवस्त्विति चेत् ॥
तत्र यतो हि गुणः स्यादुत्पादादित्रयात्मके द्रव्ये ॥
तन्निहवे च न गुणः सर्वद्रव्यादिशून्यदोषत्वात् ॥ ९४ ॥
परिणामाभावादापि द्रव्यस्य स्यादनन्यथावृत्तिः ॥
तस्यामिह परलोको न स्यात्कारणमथापि कार्यं वा ९५
परिणामिनोऽप्यभावात्क्षणिकं परिणाममात्रमिति वस्तु ॥

तत्र यतोऽपि नित्यत्वमप्यनं मनीनित्वात् ॥२६॥

गुणपर्ययद्रव्यं सृष्टिव्यवस्थेऽप्यनं नित्यमिति पूर्वम् ॥

मात्रदा तरोपदे गतिर्बुद्धिः कदाचित् नित्यमिति चेत् ॥ २७ ॥

तत्र यत बुद्धिधारोदेकोऽपि द्वायद्योर्दोषोरेव ॥

अन्यतर स्यादिति चेत् मिथोऽपि नित्यमिति चेत् ॥ २८ ॥

तदर्थेन यथा किल नित्यत्वस्य च गुणस्य व्याप्तिः स्यात् ।

गुणवद्द्रव्यं च स्यादित्युक्ते धौव्यवत्पुनः मिथोऽपि ॥२९॥

अपि च गुणाः सैलस्यास्तेषामिह लक्षण भवेत् प्रोक्तम् ॥

तस्माद्विषय साध्य लक्षणमिह साधन मिति इति चेत् ॥ ३० ॥

पर्यायापानिह किल भङ्गोत्पादव्यवस्थे वा व्याप्तिः ।

इत्युक्ते पर्ययद्रव्यं सृष्टिव्यवस्थे वा स्यात् ॥ ३१ ॥

द्रव्यस्थानीया इति पर्यायाः स्युः स्वभाववन्तश्च ॥

तेषां लक्षणमिव वा स्वभाव इव वा पुनर्व्ययोत्पादम् ॥

अथ च गुणत्व किमहो मुक्त केनाऽपि जन्मिना सूरिः ॥

प्रोक्ते सोदाहरण लक्षितमिव लक्षण गुणानां हि ॥ ३२ ॥

द्रव्याभ्यां गुणा स्युर्विशेषमात्रास्तु निर्विशेषाश्च ॥

करतलगत यदेतैर्व्यक्तमिवालक्ष्यते वस्तु ॥ ३३ ॥

अपमयो विदितार्यः समप्रदेशाः सम विशेषा ये ॥

ते ज्ञानेन विभक्ताः क्रमतः श्रेणीकृता गुणा ज्ञेयाः ॥५॥
 दृष्टान्तः शुक्लाद्या यथा हि समान्ततः समं सन्ति ॥
 बुद्ध्या विभज्यमानाः क्रमतः श्रेणीकृता गुणा ज्ञेयाः ॥६॥
 नित्यानित्यविचारस्तेषामिह विद्यते तत् प्रायः ॥
 विप्रतिपत्तौ सन्या विवदन्ते वादितो यतो बहवः ॥ ७ ॥
 जैनानां मतमेतन्नित्यानित्यात्मकं यथा द्रव्यम् ॥
 ज्ञेयास्तथा गुणा अपि नित्यानित्यात्मकास्तदेकत्वात् ॥८॥
 तत्रोदाहरणमिदं किल तज्जावान्यथाद्गुणा नित्याः ॥
 तदभिज्ञानात्सिद्धं तल्लक्षणमिह यथा तदेवेदम् ॥ ९ ॥
 ज्ञानं परिणामि यथा घटस्य चाकारतः पटाकृत्या ॥
 किं ज्ञानत्वं नष्टं न नष्टमथ चेत्कथं न नित्यं स्यात् ॥ १० ॥
 दृष्टान्तः किल वर्णो गुणो यथा परिणमन्नसालफले ॥
 हरितात्पीतस्तर्त्तिकं वर्णत्वं नष्टमिति नित्यम् ॥ ११ ॥
 वस्तु यथा परिणामि तथैव परिणामिनो गुणाश्चापि ॥
 तस्मादुत्पादन्यवद्वयमपि भवति हि गुणानां तु ॥ १२ ॥
 ज्ञानं गुणो यथा स्नानित्य सामान्यवक्ष्यामि यतः ॥
 नष्टोत्पन्नं च तथा घटं विहायाप्य पटं परिच्छिन्दत् ॥ १३ ॥
 सन्दृष्टी रूपगुणो नित्यश्चाग्रेऽपि वर्णमात्रतया ॥

गृहेत्पक्षे दग्नितात्परिणममानश्च पीतवस्त्वेन ॥ १४ ॥

ननु नित्या हि गुणा अपि भवन्त्यनित्यास्तु पर्यया. सर्वे
तत्किं द्रव्यविद् किञ्च नित्यानित्यात्मका गुणा मोक्ता
सत्य तत्र यत् स्यादिदमेव विवक्षितं यथा द्रव्ये ॥

न गुणेभ्यः पृथगिह तत्सदिति द्रव्यं च पर्ययाच्चेति १६
अपि नित्याः प्रतिसमयं विनाऽपि यत्नं हि परिणमति गुणा
स च परिणामोऽऽस्था तेषामेव न पृथक्त्वसत्ताकः १७
ननु तदवस्थो हि गुणः किञ्च तदवस्थान्तरं हि परिणामः
उभयोरन्तर्वर्तित्वादिह पृथगेतदेवमिदमिति चेत् ॥ १८ ॥
तत्र यत् सद्बवस्था सर्वा आग्नेदित्ति यथा वस्तु ॥

न तथा ताभ्यः पृथगिति किमपि हि सत्ताकमन्तरं वस्तु
नियतं परिणामित्वाद्दुत्पादव्ययमया य एव गुणाः ॥
दृक्कोत्कीर्णन्यायाच्च एव नित्या यथास्वरूपत्वात् ॥ २० ॥
न हि पुनरेकेषामिह भवति गुणानां निरन्वयो नाशः ॥
अपरेषामुत्पादो द्रव्यं यच्चद्वयाधारम् ॥ २१ ॥

दृष्टान्ताऽऽभासोऽयं स्यादि विपक्षस्य सृष्टिकायां हि ॥
एके नश्यन्ति गुणा जायन्ते पाकजा गुणास्त्वन्ये ॥ २२ ॥
तत्रोत्तरमिति सम्यक् सत्यां वचः च तथाविधायां हि ॥

किं पृथिवीत्वं नष्ट न नष्टमथ चेत्तया कथं न स्यात् २३
 ननु केवलं प्रदेशाद्द्रव्य देशाश्रया विशेषास्तु ॥
 गुणसङ्गका हि तस्मान्भवति गुणेभ्यश्च द्रव्यमन्यत्र ॥ २४
 तत एव यथा सुघट भङ्गोत्पादधुवनयं द्रव्ये ॥
 न तथा गुणेषु तत्स्यादपि च व्यस्तेषु वा समस्तेषु २५
 तन्न यतः क्षणिकसापत्तेरिह लक्षणाद्गुणानां हि ॥
 तदभिज्ञानविरोधात्क्षणिकत्वं बाध्यतेऽध्यक्षात् ॥ २६ ॥
 अपि चैवमेकसमये स्यादेकः कश्चिदेव तत्र गुणः ॥
 तन्नाशादन्यतर, स्यादिति युगपन्न सन्त्यनेकगुणाः २७
 तदसद्यतः प्रमाणदृष्टान्तादपि च बाधितः पक्षः ॥
 स यथा सहकारफले युगपद्वर्णादिविद्यमानत्वात् ॥ २८
 अथ चेदिति दोषभयाश्रित्याः परिणामिनस्त इति पक्षः ॥
 तर्हि स्यान्न गुणानामुत्पादादित्रयं समं न्यायात् ॥ २९
 अपि पूर्वं च यदुक्तं द्रव्यं किल केवलं प्रदेशाः स्युः ॥
 तत्र प्रदेशवत्त्वं शक्तिविशेषश्च कोऽपि सोऽपि गुणः ३०
 तस्माद्गुणसमुदायो द्रव्यः स्यात्पूर्वसूरिभिः प्रोक्तम् ॥
 अयमर्थः स्वच्छ देशो विभज्यमाना गुणा एव ॥ ३१ ॥
 ननु चैवं सति नियमादिह पर्याया भवन्ति यावन्तः ॥

सर्वे गुणदर्शया वाच्या न द्रव्यपर्यया* केचित् ॥ ३२ ॥
 तन्न यतोऽस्ति विशेषः सति च गुणानां गुणत्ववत्त्वेऽपि ॥
 चिदचिग्रथा तथा स्यात्क्रियावती शक्तिरथ च भावयती
 तत्र श्रियामदेशो देशपरिस्पन्दलक्षणो वा स्यात् ॥
 भावः शक्तिविशेषस्तत्परिणामोऽयं वा निरशांश्चै ३४
 यतरे प्रदेशभागास्ततरे द्रव्यस्य पर्यया नाम्ना ॥
 यतरे च विशेषाशास्ततरे गुणपर्यया भवन्त्येव ॥ ३५ ॥
 सत एव यदुक्तचरे व्युत्पेदादिप्रत्ययं गुणानां हि ॥
 अनवधमिदं सर्वं मत्प्रसादिप्रमाणसिद्धत्वात् ॥ ३६ ॥
 अथ चैतल्लक्षणमिदं वाच्यं वाक्यान्तरप्रवेशेन ॥
 आत्मा यथा चिदात्मा ज्ञानात्मा वा स एव चैकार्थः ३७
 तद्वाक्यान्तरमेतद्यथा गुणाः सहभुवोऽपि चान्वयिनः ॥
 अर्थाधिकार्यत्वादप्यादेकार्यवाचका सर्वे ॥ ३८ ॥
 सह सार्धं च सम वा तत्र भवन्तीति सहभुवः मोक्ताः ॥
 अयमर्थो युगपत्ते सन्ति न पर्यायवत्कमात्मानः ॥ ३९ ॥
 ननु सह सम भित्तिवा द्रव्येण च सहभुरो भवतिरिति चेत्
 तन्न यतो हि गुणेभ्यो द्रव्यं पृथगिति यथा निषिद्धत्वात्
 ननु चैवमतिव्याप्तिः पर्यायेष्वपि गुणानुवगत्वात् ॥

पर्यायः पृथगिति चेत्सर्वं सर्वस्य दुर्निवारत्वात् ॥ ४१ ॥
 अनुरित्यव्युच्छिन्नमबाहरूपेण वर्तते यद्वा ॥
 अयतीत्ययगत्यर्थाद्धातोरन्वयतोऽन्वय द्रव्यम् ॥ ४२ ॥
 सत्ता सत्त्वं सद्वा सामान्यं द्रव्यमन्वयो वस्तु ॥
 अर्थो विधिरविशेषादेकार्थवाचका अपी शब्दाः ॥ ४३ ॥
 अयमन्वयोऽस्ति येषामन्वयिनस्ते भवन्ति गुणवाच्याः ॥
 अयमर्थो वस्तुत्वात्स्वतः सपक्षा न पर्ययापेक्षाः ॥ ४४ ॥
 ननु च व्यतिरेकित्वं भवतु गुणानां सदन्वयत्वेऽपि ॥
 तदनेकत्वमसिद्धौ भागव्यतिरेकतः सतामिति चेत् ॥ ४५ ॥
 तन्न यतोऽस्ति विशेषो व्यतिरेकस्यान्वयस्य चापि यथा ॥
 व्यतिरेकिणो ह्यनेकेऽप्येकः स्यादन्वयी गुणो नियमात् ॥
 स यथा त्रैको देशः स भवति नान्यो भवति स चाप्यन्यः ॥
 सोऽपि न भवति स देशो भवति स देशश्च देशव्यतिरेकः ॥
 अपि यत्रैको देशो यावदभिव्याप्य वर्तते क्षेत्रम् ॥
 तत्तत्क्षेत्रं नान्यन्नवति तदन्यश्च क्षेत्रव्यतिरेकः ॥ ४८ ॥
 अपि चैकस्मिन्समये चकाऽप्यवस्था भवेन्न साऽप्यन्या ॥
 भवति च सापि तदन्या द्वितीयसमयेऽपि कालव्यतिरेकः ॥
 भवति गुणाशः कश्चित्स भवति नान्यो भवति स चाप्यन्यः

सोऽपि न भवति तदन्यो भवति तदन्योपि भावव्यतिरेकः
 यदि पुनरेक न स्यात्स्यादपि चैव पुनः पुनः सैषः ॥
 एकाग्रदेशमात्र सर्वं स्याच्च न बाधितत्वात्पारु ॥ ५१ ॥
 अयमर्थः पर्यायाः प्रत्येकं किल ययैकशः प्रोक्ताः ॥
 व्यतिरेकिणोऽनेकेन तथाऽनेकत्वतोऽपि सन्ति गुणाः ॥
 किन्त्वेषः स्वयुद्धौ ज्ञान जीवः स्वसर्वसारेण ॥
 अथ चैकशः स्वयुद्धौ दृग्वा जीवा स्वसर्वसारेण ॥ ५२ ॥
 तत एव यथाऽनेके पर्यायाः सैष नेति लक्षणतः
 व्यतिरेकिणश्च न गुणास्तथेति सोऽयं न लक्षणाभावात् ॥
 तल्लक्षणं यथा स्यात्ज्ञान जीवो य एव तारोश्च ॥
 जीवो दर्शनमिति वा तदभिज्ञानात्स एव तारोश्च ॥ ५३ ॥
 एष क्रमः सुखादिषु गुणेषु वाच्यो मुख्यदेशाद्वा ॥
 यो जानाति स पश्यति सुखमनुभवतीति स एव हेतोश्च ॥
 अथ चोद्दिष्टं प्रागप्यर्थो इति सञ्जया मुणा वाच्याः
 तदपि न रुदियशादिह किन्त्वर्थौघौगिकं तदेवेति ५४ ॥
 स्याद्गुणताविति धातुस्तद्वपोऽयं निरुच्यते ब्रह्मैः ॥
 अत्यर्थोऽनुगतार्थादनादिसन्तानरूपतोपि गुणः ॥ ५५ ॥
 अयमर्थः सन्ति गुणा अपि किल परिणामिनः स्वतः सिद्धाः

नित्यानित्यत्वाद्युत्पादादित्रयात्मकाः सम्यक् ॥ ५९ ॥
 अस्ति विशेषस्तेषां सति च समाने यथा गुणत्वेऽपि ॥
 साधारणास्त एके केचिदसाधारणा गुणाः सन्ति ॥ ६० ॥
 साधारणास्तु यतरे ततरे नाम्ना गुणा हि सामान्याः ॥
 ते चासाधारणका यतरे ततरे गुणा विशेषाख्याः ॥ ६१ ॥
 तेषामिह वक्तव्ये हेतुः साधारणैर्गुणैर्यस्मात् ॥
 द्रव्यत्वमस्ति साम्यं द्रव्यविशेषस्तु साध्यते त्वितरैः ॥ ६२ ॥
 सन्दष्टिः सदिति गुणः स यथा द्रव्यत्वसाधको भवति ॥
 अथ च ज्ञान गुण इति द्रव्यविशेषस्य साधको भवति ॥
 उक्तं हि गुणानामिह लक्ष्यं तल्लक्षणं यथाऽऽगमतः ॥
 सम्प्रति पर्यायाणां लक्ष्यं तल्लक्षणं च वक्ष्यामः ॥ ६४ ॥
 क्रमवर्तिनो ह्यनित्या अथ च व्यतिरेकिणश्च पर्यायाः ॥
 उत्पादव्ययरूपा अपि च ध्रौव्यात्मकाः कथञ्चिच्च ॥ ६५ ॥
 तत्र व्यतिरेकित्वं प्रायः प्रागेव लक्षितं सम्यक् ॥
 अत्रशिष्टविशेषमितः क्रमतः संलक्ष्यते यथाशक्ति ॥ ६६ ॥
 अस्त्यत्र यः प्रसिद्धः क्रम इति धातुश्च पादविक्षेपे ॥
 क्रमति क्रम इति रूपस्तस्य स्वार्थानतिक्रमादेयः ॥ ६७ ॥
 वर्तन्ते ते नष्टतो भवितुं शीलान्स्तथा स्वरूपेण ॥

यदि वा स एव वर्ती येषां क्रमवर्तिनस्त एवार्थात् ६८
 अयमर्थः प्रागेक जात समुच्छ्रित जायते चैकः ॥
 अथ नष्टे सति तस्मिन्नन्योऽप्युत्पद्यते यथा देशः ॥ ६९
 ननु यद्यस्ति स भेदः शब्दकृतो भवतु वा तदेकार्थात् ॥
 व्यतिरेकक्रमयोरिह को भेदः पारमार्थिकस्त्विति चेत् ७०
 तन्न यतोऽस्ति विशेषः सदशधर्मे द्वयोः समानेऽपि ॥
 स्थूलेऽपि पर्यायेऽन्तर्ह्येनाश्च पर्ययाः सूक्ष्माः ॥ ७१ ॥
 तत्र व्यतिरेकः स्यात्परम्पराभावलक्षणेन यथा ॥
 अशविभागः पृथगिति सदशाशानां सतामेव ॥ ७२ ॥
 तस्माद्व्यतिरेकित्वं तस्य स्यात्स्थूलपर्ययः स्थूलः ॥
 सोऽयं भवति न सोऽयं यस्मादेतावतेव ससिद्धिः ॥ ७३ ॥
 विष्कम्भक्रम इति वा क्रमः प्रवाहस्य कारणं तस्य ॥
 न विवक्षितमिह किञ्चित्तत्र तथात्वं किमन्यथात्वं वा ७४
 क्रमवर्तित्वं नाम व्यतिरेकपुरस्सरं विशिष्टं च ॥
 स भवति भवति न सोऽयं भवति तथाऽयं च तथा न
 भवतीति ॥ ७५ ॥
 ननु तत्र किं प्रमाणं क्रमस्य साध्ये तदन्यथात्वे हि ॥
 सोऽयं यः प्राक्स तथा यथेति यः प्राक्नु निश्चयादिति चेत्

अयमर्थः परिणामि द्रव्यं नियमाद्यथा स्वतःसिद्धम् ॥
 प्रतिसमय परिणमते पुनःपुनर्वा यथा प्रदीपशिखा ७७
 इदमस्ति पूर्वपूर्वभावविनाशेन नश्यतोऽशस्य ॥
 यदि वा तदुत्तरोत्तरभावोत्पादेन जायमानस्य ॥ ७८ ॥
 तन्न यतः मत्सदादनुभवविषयात्तयाऽनुमानाद्वा ॥
 स तथेति च नित्यस्य न गयेत्यनित्यस्य प्रतीतत्वात् ७९
 तदिदं यथा स जीवो देवो मनुजाद्भवन्नप्यन्यः ॥
 कथमन्यथात्वभाव न लभेत स गोरसोऽपि नयात् ॥ ८०
 ननु चैत्र सत्यसदपि किञ्चिद्वा जायते सदेव यथा ॥
 सदापि विनश्यत्यसदिव सदृशासदृशत्वदर्शनादिति चेत्
 सदृशोत्पादो हि यथा स्यादुष्णः परिणमन् यथा वह्निः ॥
 स्यादित्यसदृशजन्मा हरितात्पीत यथा रसालफलम् ८२
 नैव यतः स्वभावादमतो जन्म न सतो विनाशो वा ॥
 उत्पादादित्रयमपि भवति च भावेन भावतया ॥ ८३ ॥
 अयमर्थः पूर्वं यो भावः सोऽप्युत्तरत्र भावश्च ॥
 भूत्वा भवन भावो नष्टोत्पन्नो न भाव इह कश्चित् ८४
 दृष्टान्तः परिणामी जलप्रवाहो य एव पूर्वस्मिन् ॥
 उत्तरकालेऽपि तथा जलप्रवाहः स एव परिणामी ८५

यत्तत्र विसदृशत्वं जातेरनतिक्रमात्क्रमादेव ॥
 अवगाहनगुणयोगादेशाशाना सतामेव ॥ ८६ ॥
 दृष्टान्तो जीवस्य लोकासरयातमात्रेक्षा' स्युः ॥
 हानिर्दृष्टिस्तेषामवगादविशेषतो न तु द्रव्यात् ॥ ८७ ॥
 यदि वा मदीपरोचिर्यथा प्रमाणादवस्थित चापि ॥
 अतिरिक्तं न्यूनं वा गृहभाजनविशेषतोऽवगाहाच्च ॥ ८८ ॥
 अशानामवगादे दृष्टान्तं स्वांशसंस्थितं ज्ञानम् ॥
 अतिरिक्तं न्यूनं वा ज्ञेयाकृति तन्मयान्न तु स्वांशे' ८९
 तदिदं यथा हि संविद्धं परिच्छिन्नं दृष्टिर्देव घटमात्रम् ॥
 यदि वा सर्वं लोकं स्वयमवगच्छच्च लोकमात्रं स्यात् ९०
 न घटाकारेऽपि चित्तं शेषाशानां निरन्वयो नाशः ॥
 लोकाकारेऽपि चित्तो नियताशानां न चासदुत्पत्तिः ९१
 किन्तुस्ति च कोऽपि गुणोऽनिर्वचनीय' स्वतः सिद्धः ॥
 नाम्ना चागुरुलघुरिति गुरुलक्ष्यः स्वानुभूतिलक्ष्यो वा ॥
 ननु चैव सत्यर्यादुत्पादादिनप न सम्भवति ॥
 अपि नोपादानं किल कारणं न फलं तदनन्यात् ॥ ९३ ॥
 अपि च गुणं स्याशानाभपक्षे दुर्बलं कथं न स्यात् ॥
 उत्कर्षं बलवानिति दोषोऽयं दुर्जयो महानिति चेत् ९४

तन्न यतः परिणामि द्रव्यं पूर्वं निरूपितं सम्यक् ॥
 उत्पादादित्रयमपि सुघट नित्येऽथ नाप्यनित्येऽर्थे ॥९५॥
 जाम्बूनदे यथा सति जायन्ते कुण्डलादयो भावाः ॥
 अथ सत्सु तेषु नियमादुत्पादादित्रयं भवत्येव ॥ ९६ ॥
 अनया प्रक्रियया किल बोद्धव्यं कारणं फलं चैव ॥
 यस्मादेवास्य सतस्तद्वयमपि भवत्येतत् ॥ ९७ ॥
 आस्ताममदुत्पादः सतो विनाशस्तदन्वयादेशात् ॥
 स्थूलत्वं च कृशत्वं न गुणस्य च निजप्रमाणत्वात् ॥९८॥
 इति पर्यायाणामिदं लक्षणमुक्तं यथास्थितं चाथ ॥
 उत्पादादित्रयमपि प्रत्येकं लक्ष्यते यथाशक्ति ॥ ९९ ॥
 उत्पादस्थितिभगाः पर्यायाणां भवन्ति किल न सतः ॥
 ते पर्याया द्रव्यं तस्माद्द्रव्यं हि तत्रितयम् ॥ २०० ॥
 तस्योत्पादोऽवस्था प्रत्यग्रपरिणतस्य तस्य सतः ॥
 सदसद्भावनिवृद्धं तदतद्भावत्ववश्यादेशात् ॥ १ ॥
 अपि च व्ययोऽपि न सतो व्ययोऽप्यवस्थाव्ययः सतस्तस्य
 प्रध्वसाभावः स च परिणामित्वात्सतोऽप्यवश्यं स्यात् ॥
 और्व्यं सतः कथञ्चित्पर्यायार्थाच्च केवलं न सतः ॥
 उत्पादव्ययवदिदं तच्चैकाग्रं न सर्वदेशं स्यात् ॥ ३ ॥

तद्भावाव्ययमिति सा प्रौढ्य तत्रापि सम्यगवमर्थ ॥
 य पूर्व परिणामो भवति स पश्चात्स एव परिणाम ५
 पुष्पस्य यथा गन्धः परिणाम परिणमैश्च गन्धगुण ॥
 नापरिणामी गन्धो न च निर्गन्धाद्धि गन्धवत्पुष्पम् ॥६॥
 तत्रानित्यनिदान ध्वंसोत्पादद्वय सतस्तस्य ॥
 नित्यनिदान ध्वंसमिति तन्नयमप्यशमेद स्यात् ॥ ६ ॥
 न च सर्वथा हि नित्य निश्चितसत्त्व गुणो न कश्चिदिति
 तस्मादतिरिक्तौ द्वौ परिणतिमात्रौ व्ययोत्पादौ ॥ ७ ॥
 सर्वे विप्रतिपन्न भवति यथा सति गुणो न परिणाम ॥
 नापि द्रव्य न सदिति पृथक्त्वदेशानुपगत्सात् ॥ ८ ॥
 अपि चैतद्द्रव्यमिह यन्नित्य तद्धि नित्यमेव तथा ॥
 यदनित्य तदनित्य नैकस्यानेकधर्मत्वम् ॥ ९ ॥
 अपि चैरुमिदं द्रव्य गुणोऽयमेवेति पर्ययोऽय स्यात् ॥
 इति काल्पनिको भेदो न स्याद्द्रव्यान्तरत्ववन्नियमात् ॥
 नतु भवति वस्तु नित्य गुणाश्च नित्या भवन्तु वार्धिरिव
 भावा कङ्कोलादिवदुत्पन्नध्वंसिनो भवन्तिरिति चेत् ॥
 तन्न यतो दृष्टान्तः प्रकृतार्थस्यैव बाधको भवति ॥
 अपि तदनुक्तस्यास्य प्रकृतगुणस्य साधकत्वाच्च १२

अर्थान्तर हि न सत परिणामेभ्यो गुणस्य कस्यापि ॥
 एकत्वाज्जलधेरिव कलितस्य तरङ्गमालाभ्यः ॥ १३ ॥
 किन्तु य एव समुद्रस्तरङ्गमाला भवन्ति ता एव ॥
 यस्मात्स्वयं स जलधिस्तरङ्गरूपेण परिणमति ॥ १४ ॥
 तस्मात्स्वयमुत्पादः सदिति ध्रौव्यं व्ययोऽपि वा सदिति
 न सतोऽतिरिक्त एव हि व्युत्पादो वा व्ययोऽपि वा ध्रौव्यम्
 यदि वा शुद्धत्वनयान्नाप्युत्पादो व्ययोऽपि न ध्रौव्यम् ॥
 गुणश्च पर्यय इति वा न स्याच्च केवल सदिति ॥ १५ ॥
 अयमर्थो यदि भेदः स्यादुन्मज्जति तदा हि तन्नितयम्
 अपि तन्नितयं निमज्जति यदा निमज्जति स मूलतो भेदः
 ननु चोत्पाद-यसौ द्वावप्यशात्मकौ भवेता हि ॥
 ध्रौव्यं त्रिकालविषयं तत्कथमशात्मकं भवेदिति चेत् १८
 नैव यतस्त्रयोऽशाः स्वयं सदेवेति वस्तुतो न सतः ॥
 नैवार्थान्तरवदिदं प्रत्येकमनेकमिह सदिति ॥ १९ ॥
 तन्नैतदुदाहरणं यदुत्पादेन लक्ष्यमाणं सत् ॥
 उत्पादेन परिणतं केवलमुत्पादमात्रमिह वस्तु ॥ २० ॥
 यदि वा व्ययेन नियतं केवलमिह सदिति लक्ष्यमाणं स्यात्
 व्ययपरिणतं च सदिति व्ययमात्रं किल कथं हि तन्न स्यात्

ध्रौव्येण परिणत सद्यदि वा ध्रौव्येण लक्ष्यमाण स्यात् ॥
 उत्पादव्ययवदिद स्यादिति तन्ध्रौव्यमात्र सत् ॥ २२ ॥
 सन्दष्टिर्मृद्व्य सता घटेनेह लक्ष्यमाण सत् ॥
 केवलमिह घटमात्रमसता पिण्डेन पिण्डमात्र स्यात् ॥ २३ ॥
 यदि वा तु लक्ष्यमाण केवलमिह मृच्च मृत्तिकात्वेन ॥
 एव चैकस्य सतो व्युत्पादादित्रयश्च तत्राशा. ॥ २४ ॥
 न पुन सतो हि सर्गः केनचिदशैकभाममात्रेण ॥
 सहारो वा ध्रौव्य वृक्ष फलपुष्पपत्रवन्न स्यात् ॥ २५ ॥
 ननु चोत्पादादित्रयमशानामथ किमशिनो वा स्यात् ॥
 अपि किं सदशमात्र किमर्वाशमसदस्ति पृथगिति चेत् ॥
 तन्न यतोऽनेकान्तो बलवानिह खलु न सर्वथैकान्तः ॥
 सर्वे स्यादविरुद्ध तत्पूर्वं तद्विना विरुद्ध स्यात् ॥ २७ ॥
 केवलमशानामिह नाप्युत्पादो व्ययोऽपि न ध्रौव्यम् ॥
 नाप्यशिनस्तत्र स्यात्किमुताशेनाशिनो हि तत्रितयम् २८
 ननु चोत्पादध्वसौ स्यातामवर्धतोऽथ बाद्धात्रात् ॥
 इष्टविरुद्धत्वादिह ध्रुवत्वमपि चैकस्य कथमिति चेत् २९
 सत्य भवति विरुद्ध सणभेदो यदि भवेन्नयाणां हि ॥
 अथ वा स्वय सदेव हि नश्यत्युत्पद्यते स्वय सदिति ३०

कापि कुतश्चित्किञ्चित्कस्यापि कथञ्चनापि तन्न स्यात् ॥
 तत्साधकप्रमाणाभावादिह सोऽप्यदृष्टान्तात् ॥ ३१ ॥
 ननु च स्वावसरे किल सर्गः सर्गेकलक्षणत्वात्स्यात् ॥
 संहारः स्वावसरे स्यादिति संहारलक्षणत्वाद्वा ॥ ३२ ॥
 ध्रौव्यं चात्मावसरे भवति ध्रौव्यैकलक्षणात्तस्य ॥
 एव लक्षणभेदः स्याद्बीजाङ्कुरपादपत्वमिति चेत् ॥ ३३ ॥
 तन्न यतः क्षणभेदो न स्यादेकसमयमान तत् ॥
 उत्पादादित्रयमपि हेतोः सन्दृष्टितोऽपि सिद्धत्वात् ३४
 अथ तत्रथा हि बीज बीजावसरे सदेव नासदिति ॥
 तन्न व्ययो न सत्त्वाश्चयश्च तस्मात्सदङ्कुरावसरे ॥ ३५ ॥
 बीजावस्थायामपि न सदस्त्यङ्कुरभवोऽस्ति वा सदिति ॥
 तस्मादुत्पादः स्यात्स्वावसरे चाङ्कुरस्य नान्यत्र ॥ ३६ ॥
 यदि वा बीजाङ्कुरयोरविशेषात्पादपत्वमिति वाच्यम् ॥
 नष्टोत्पन्नं न तदिति नष्टोत्पन्नं च पर्ययाभ्यां हि ॥ ३७ ॥
 आयात न्यायवलादेतद्यत्रितयमेककालं स्यात् ॥
 उत्पन्नमङ्कुरेण च नष्ट बीजेन पादपत्व तत् ॥ ३८ ॥
 अपि चाङ्कुरसृष्टेरिह य एव समयः स बीजनाशस्य ॥
 उभयोरप्यात्मत्वात्स एव कालश्च पादपत्वस्य ॥ ३९ ॥

तस्मादनवद्यमिदं प्रकृतं तत्त्वस्य चैकसमये स्यात् ॥
 उत्पादादित्रयमपि पर्यायार्थाच्च सर्वथाऽपि सत' ॥ ४० ॥
 भवति विरुद्धं हि तदा यदा सत केवलस्य तत्रितयम्
 पर्ययनिरपेक्षत्वात्क्षणभेदोऽपि च तदैव सम्भवति ४१ ॥
 यदि वा भवति विरुद्धं तदा यदाप्येकपर्ययस्य पुन ॥
 अस्त्युत्पादो यस्य व्ययोऽपि तस्यैव तस्य वै ध्रौव्यम् ४२
 प्रकृतं सतो विनाशं केनचिदन्येन पर्ययेण पुनः ॥
 केनचिदन्येन पुन स्यात्तुत्पादो ध्रुवः तदन्येन ॥ ४३ ॥
 सन्दृष्टिं पादपवत्स्वयमुत्पन्नं सदकुरेण यथा ॥
 नष्टो बीजेन पुनर्ध्वंसमिच्छुभयत्र पादपत्वेन ॥ ४४ ॥
 न हि बीजेन विनष्टः स्वादुत्पन्नश्च तेन बीजेन ॥
 ध्रौव्यं बीजेन पुन' स्यादित्यध्यक्षपक्षवाध्यत्वात् ॥ ४५
 उत्पादव्यययोरपि भवति यदात्मा स्वयं सदेवेति ॥
 तस्मादेतद्वयमपि वस्तु सदेवेति नान्यदस्ति सत' ॥ ४६
 पर्यायादेशत्वादस्त्युत्पादो व्ययोऽस्ति च ध्रौव्यम् ॥
 द्रव्यार्यादेशत्वाभाष्युत्पादो व्ययोऽपि न ध्रौव्यम् ॥ ४७
 ननु चोत्पादेन सता कृतपसत्तैकेन वा व्ययेनाथ ॥
 यदि वा ध्रौव्येण पुनर्भवश्च तत्रयेण कथमिति चेत्

तन्न यदविनाभावः प्रादुर्भाव इव व्यवयाना हि ॥
यस्मादेकेन विना न स्यादितरद्वयं तन्नियमात् ॥ ४९ ॥
अपि च द्वाभ्यां ताभ्यामन्यतमाभ्यां विना न चान्यतरत्,
एकं वा तदवश्यं तत्त्वमिह वस्तु ससिन्धुः ॥ ५० ॥
अथ तद्यथा विनाशः प्रादुर्भावः विना न भावीति ॥
नियतमभावस्य पुनर्भावेन पुरस्सरत्वाच्च ॥ ५१ ॥
उत्पादोऽपि न भावी व्यवयः विना वा तथा प्रतीतत्वात् ॥
प्रत्यग्रजन्मनः किल भावस्याभावतः कृत्तार्यत्वात् ५२
उत्पादध्वसौ वा द्वावपि न स्तो विनापि तद्विरोधम् ॥
भावस्याभावस्य च उस्तुत्वे सति तदाश्रयत्वाद्वा ॥ ५३ ॥
अपि च ध्रौव्यं न स्यादुत्पादव्ययद्वयं विना नियमात् ॥
यदिह विशेषाभावे सामान्यस्य सतोऽप्यभावत्वात् ॥ ५४ ॥
एव चोत्पादादित्रयस्य साधीयसी व्यवस्थेह ॥
नैवान्यथाऽन्यनिद्ववदत् स्वस्यापि धातुत्वाच्च ॥ ५५ ॥
अथ तत्रया हि सर्गः केवलमेकः हि मृगयमाणस्य ॥
असदुत्पादो वा स्यादुत्पादो वा न कारणाभावात् ५६
अप्यथ लोकयतः किल संहारः सर्गपक्षनिरपेक्षम् ॥
भवति निरन्वयनाशः सतो न नाशोऽप्यवाऽप्येव

अथ च ध्रौव्य केवलमेकं किल पक्षमभ्यवसतश्च ॥
 द्रव्यमपरिणामि स्यात्तदपरिणामाच्च नापि तद्रौव्यम् ॥
 अथ च ध्रौव्योपेक्षितमुत्पादादिद्वय ममाणयन ॥
 सर्वे क्षणिकमिवैतत्सदभावे वा व्ययो न सर्गश्च ॥ ५० ॥
 एतदोपभयादिह प्रकृत चास्तिक्यमिच्छता पुसा ॥
 उत्पादादीनामयमविनाभावोऽवगन्तव्यः ॥ ५१ ॥
 उक्त गुणपर्ययवद्द्रव्य यच्चक्षयादियुक्तं सत् ॥
 अथ वस्तुस्थितिरिह किल चान्पाऽमेकान्तरोधशून्यार्थम्
 स्यादस्ति च नास्तीति च नित्यमनित्यं त्वनेकमेकं च ॥
 तदतचेति चतुष्टययुग्मैरिव गुम्फितं वस्तु ॥ ५२ ॥
 अथ तद्यथा यदस्ति हि तदेव नास्तीति तच्चनुक्तं च ॥
 द्रव्येण क्षेत्रेण च कालेन तथाऽथ याऽपि भावेन ॥ ५३ ॥
 एका हि महासत्ता सत्ता वा स्यादवान्तरारूपा च ॥
 न पृथक्प्रदेशवस्त्वं स्वरूपभेदोऽपि नानयोरेव ॥ ५४ ॥
 किन्तु सदित्यभिधानं यत्स्यात्सर्वार्थसार्थसस्पर्शि ॥
 सामान्यग्राहकत्वात्मोक्ता सन्मानतो महासत्ता ॥ ५५ ॥
 अपि चावान्तरसत्ता सदद्रव्य सन्गुणश्च पर्यायः ॥
 सद्योत्पादध्वंसः सदिति ध्रौव्यं किलेति विस्तारः ॥ ५६ ॥

अयमर्थो वस्तु यदा सन्निति महासत्तयाऽवधार्येत ॥
 स्यात्तदवान्तरसत्तारूपेणाभाव एव न तु मूलात् ॥६७॥
 अपि चात्रान्तरसत्तारूपेण यदाऽवधार्यते वस्तु ॥
 अपरेण महासत्तारूपेणाभाव एव भवति तदा ॥ ६८ ॥
 दृष्टान्तः स्पष्टोऽयं यथा पटो द्रव्यमस्ति नास्तीति ॥
 पटशुक्लत्वादीनामन्यतमस्याविवक्षितत्वाच्च ॥ ६९ ॥
 क्षेत्रं द्विधाऽवधानात्सामान्यमथ च विशेषमात्रं स्यात् ॥
 तत्र प्रदेशमात्रं प्रथमं प्रथमेतरं तदक्षमयम् ॥ ७० ॥
 अथ केवलं प्रदेशप्रदेशमात्रं यदेष्टव्यं वस्तु ॥
 अस्ति स्वक्षेत्रतया तदक्षमात्राविवक्षितत्वान्न ॥ ७१ ॥
 अथ केवलं तदक्षात्तावन्मात्राद्यदेष्टव्यं वस्तु ॥
 अस्त्यंशविवक्षितया नास्ति च देशाविवक्षितत्वाच्च ॥७२॥
 सन्दाष्टिः पटदेशः क्षेत्रस्थानीय एव नास्त्यस्ति ॥
 शुक्लादितन्तुमात्रादन्यतरस्याविवक्षितत्वाद्वा ॥ ७३ ॥
 कालो वर्तनमिति वा परिणमनं वस्तुनः स्वभावेन ॥
 सोऽपि पूर्ववद्वयमिह सामान्यविशेषरूपत्वात् ॥ ७४ ॥
 सामान्यं विधिरूपं प्रतिषेधात्मा भवति विशेषश्च ॥
 उभयोरन्यतरस्योन्मग्नत्वादास्ति नास्तीति ॥ ७५ ॥

यदि वा स्यान्मत ते व्यतिरेके नान्यथ कदाऽप्यस्ति ॥
 न तथा पक्षच्युतिरिह व्यतिरेकोऽप्यन्यथे यतो न स्यात्
 तस्मादिदमनर्थ केवलमपमन्वयो यथाऽस्ति तथा ॥
 व्यतिरेकोऽस्त्यविशेषादेकोऽस्या चैरुश समानतया ९५
 दृष्टान्तोऽप्यस्ति घटो यथा तथा स्वस्वरूपतोऽस्ति पट ॥
 न घट पटेऽथ न पटो घटेऽपि भवतोऽथ 'पटपटाविह हि
 न पटाभावो हि घटो न पटाभावे घटस्य निपत्तिः' ॥
 न घटाभावो हि पट पटसर्गा वा घञ्व्ययादिति चेत्
 तर्हि व्यतिरेकस्याभावेन विनाऽवयो नास्तीति ॥
 अस्त्यन्वय स्वरूपादिति उक्तं शक्यते यतस्त्विति चेत्
 तन्न यत सदिति स्यादद्वैत द्वैतभावभागपि च ॥
 तत्र विधौ विधिमात्र तन्निह निषेधे निषेधमात्र स्यात् ९६
 न हि किञ्चिद्विधिरूप किञ्चित्छेपतो निषेधाशम् ॥
 आस्ता साधनमस्मिन्नाम द्वैत न निर्विशेषत्वात् ॥१००॥
 न पुनर्द्रव्यान्तरवत्सङ्गाभेदोऽप्यत्रापि भवति ॥
 तत्र विधौ विधिमात्रच्छेपविशेषादिनृक्षणाभावात् ॥१०॥
 अपि च निषिद्धत्वे सति न हि ब्रह्मन्

तस्माद्विधिरूप वा निर्दिष्ट सन्निपेधरूप वा ॥
 सहत्याऽन्यतरत्वादन्वतरे सन्निरूप्यते तदिह ॥ ३ ॥
 दृष्टान्नोऽत्र पटत्वात्त्रिदिष्टमेव तन्तुतया ॥
 तावन्न पटो नियमात्दृश्यन्ते तन्तुस्तथाऽध्यक्षात् ॥ ४ ॥
 यदि पुनरेव पटत्वं तदिह तथा दृश्यते न त त्रुतया ॥
 अपि सगृह्य समन्तात्पटोऽयमिति दृश्यते सद्भिः ॥ ५ ॥
 इत्यादिकाश्च बहवो विद्यन्ते पाक्षिका हि दृष्टान्ताः ॥
 तेषामुभयाङ्गत्वाच्च हि कोऽपि विपक्षः स्यात् ॥ ६ ॥
 अयमर्थो विप्ररेव हि युक्तिवशात्स्यात्स्य निपेधात्मा ॥
 अपि च निपेधस्तद्विधिरूपः स्यात्स्वयं हि युक्तिवशात् ॥
 इति विन्दन्निह तत्त्वं जेनः स्यान्कोऽपि तत्त्वेदीति ॥
 अर्थात्स्यात्स्याद्वाटी तदपरथा नाम सिंहमाणयकः ॥ ८ ॥
 ननु सदिति स्थायि यथा सदिति तथा सर्वकालसमयेषु
 तत्र विवक्षितसमये तत्स्यादथवा न तदिदमिति चेत् ९
 सत्य तत्रोत्तरमिति सन्मात्रापेक्षया तदेवेदम् ॥
 न तदेवेद नियमात्सदवस्थापेक्षया पुनः सदिति ॥ १० ॥
 ननु तदतदोर्द्वयोरिह नित्यानित्यत्वयोरेव ॥
 को भेदो भवति पिथो लक्षणलक्ष्यैरुभेदभिन्नत्वात् ११ ॥

नैव यतो विशेष समयात्परिणमति वा न नित्यादौ ॥
 सदसद्भावविचारे परिणामो विसदृशोऽथ सदृशो वा १२
 ननु सन्नित्यमनित्य कथञ्चिदेतावतैव तत्तिसिद्धिः ॥
 तर्हि तदतद्भावाभावविचारेण गौरवादिति चेत् ॥ १३ ॥
 नैव तदतद्भावामावविचारस्य निद्वे दोषात् ॥
 नित्यानित्यात्मनि सति सत्यपि न स्यात्क्रियाफल तत्त्वम्
 अयमर्थो यदि नित्य सर्व सत् सर्वथेति किल पक्षः ॥
 न तथा कारणकार्यकारकसिद्धिस्तु विक्रियाभावात् १५
 यदि वा सदनित्य स्यात्सर्वस्व सर्वथेति किल पक्षः ॥
 न तथा क्षणिकत्वादिव क्रियाफल कारकाणि तत्र च ॥
 अपि नित्यानित्यात्मनि सत्यपि सति वा न सा यस्यसिद्धिः
 तदतद्भावाभावेर्विना न यस्माद्विशेषनिष्पत्तिः ॥ १७ ॥
 अथ तत्रया यथा सत्परिणममान यदुक्तमस्तु तथा ॥
 भवति समीहितसिद्धिर्विना न तदतद्विवक्षया हि यथा १८
 अपि परिणममान सन्नतदेतत्सर्वथाऽयदेवेति ॥
 इति पूर्वपक्षः किल विना तदेवेति दुर्निवारः स्यात् १९
 अपि परिणत यथा सदीपशिखा मर्यादा तदेव यथा ॥
 इति पूर्वपक्षः किञ्च दुर्वारः स्याद्विना न तदिति नर्यात् ॥

तस्मादवसेय सन्नित्यानित्यत्ववत्तद्वत् ॥

यस्मादेकेन विना न समीहितसिद्धिरध्यक्षात् ॥ २१ ॥

ननु भवतु सर्वथैव हि परिणामो विसदृशोऽय सद्दृशो वा
ईदितसिद्धिस्तु सतः परिणामित्वाद्यथाकथंचिद् ॥ २२ ॥

तन्न यतः परिणामः सन्नपि सदृशैकपक्षतो न तथा ॥

न समर्थश्चार्थकृते नित्यैकान्तादिपक्षवत्सदृशात् ॥ २३ ॥

नार्पीष्टसंसिद्धौ परिणामो विसदृशैकपक्षात्मा ॥

सणिकैकान्तवदसतः प्रादुर्भावात्सतो विनाशाद्वा ॥ २४ ॥

एतेन निरस्तोऽभूत्स्तीयत्वादात्मनोऽपराद्धतया ॥

तदतद्भावाभावापह्नववादी विबोध्यते त्वधुना ॥ २५ ॥

तदतद्भावनिबद्धो यः परिणामः सतः स्वभावतया ॥

ददर्शनमधुना किल दृष्टान्तपुरस्सर वक्ष्ये ॥ २६ ॥

जीवस्य यथा ज्ञानं परिणामः परिणमैस्तदेति ॥

सदृशस्योदाहृतिरिति जातेरनतिक्रमत्वतो वैन्या ॥ २७ ॥

यदि वा तदिह ज्ञान परिणामः परिणमन्न तदिति यतः

स्वावसरे यत्सच्च तदसच्च परत्र नययोगात् ॥ २८ ॥

अत्रापि च सन्दृष्टिः सन्ति च परिणामतोऽपि कालाशाः

जातेरनतिक्रमतः सदृशत्वनिवन्धन एव ॥ २९ ॥

अपि नययोगाद्विसदृशसाधनसिध्यै त एव कार्त्ताशः ॥
 समयसमयः (?) सोऽपीति षडुपतीतित्वात् ॥ १० ॥
 अतन्दिमिह प्रतीतो क्रिया फल कारकाणि हेतुरिति ॥
 तदिदं स्यादिह सैविदि हि हेतुस्तत्त्व हि चेन्मिधः मेम ॥
 अयमर्थे सदसद्वत्तद्वत्तदपि च विधिनिषेधरूप स्यात् ॥
 न पुनर्निरपेक्षतया तद्वयमपि तत्त्वमुभयतया ॥ १२ ॥
 रूपनिदर्शनमेतच्चदिति यदा केवल विधिर्मुख्यः ॥
 अतदिति गुणो पृथक्त्वात्तन्मात्र निरवशेषतया ॥ १३ ॥
 अतदिति विधिर्विवक्ष्यो मुरय स्यात्केवल यदा देशात् ॥
 तदिति स्वतो गुणत्वादविवक्षितमित्यतन्मात्रम् ॥ १४ ॥
 शेषविशेषाभ्यामज्ञातव्य चोक्तवक्ष्यमाणतया ॥
 सूत्रे पदानुवृत्तिर्ग्राह्या सूत्रान्तरादिति न्यायात् ॥ १५ ॥
 ननु किं नित्यमनित्य किमयोभयमनुपय च तत्त्व स्यात् ॥
 व्यस्त किमथ समस्त क्रमत किमयाक्रमादेतत् ॥ १६ ॥
 सत्त्वं स्वपरनिहत्यै सर्वं किल सर्वयेति पदपूर्वम् ॥
 स्वपरोपकृतिनिमित्तं सर्वं स्यात्स्यात्पदाद्वितं तु पदम् ॥
 अथ तद्यथा यथा सत्स्वतोऽस्ति सिद्धं तथा च परिणामि
 इति नित्यमथानित्य सच्चैकदिस्वभावतया ॥ १८ ॥

अयमर्थो वस्तु यदा केवलमिह दृश्यते न परिणामः ॥
 नित्य तदव्ययादिह सर्वं स्यादन्वयार्थनययोगात् ॥ ३९ ॥
 अपि च यदा परिणामः केवलमिह दृश्यते न किल वस्तु
 अभिनयभावानभिनयभावाभावादनित्यमशनपात् ॥ ४० ॥
 ननु चैक सदिति यथा तथा च परिणाम एव तद्वैतम् ॥
 वस्तुं(वतु) क्षममन्यतर क्रमतो हि सम न तदिति कुत ४१
 अथ किं कत्वादिवर्णा सन्ति तथा युगपदेव तुल्यतया ॥
 वक्ष्यन्ते क्रमतस्ते क्रमवर्तित्वाद्धने? रिति न्यायात् ॥ ४२ ॥
 अथ किं खरतरदृष्ट्या विन्यहिमाचत्रयुग यथास्ति तथा ॥
 भवेत् विवक्ष्यो मुखयो विवक्षुरिच्छावशाद्गुणोऽन्यतर
 अथ चैकः कोऽपि यथा सिंह सायुर्विवक्षितो द्वेधा ॥
 सत्परिणामोऽपि तथा भवति विशेषणविशेष्यवत्किमिति
 अथ किमनेकार्थत्वादेक नामद्वयाङ्कित किञ्चित् ॥
 अग्निर्वैश्वानर इव सव्येतरगोविपाणवत्किमय ॥ ४५ ॥
 अथ किं कालविशेषादेक पूर्व ततोऽपरः पश्चात् ॥
 आमानामविशिष्टं पृथिवीत्व तद्यथा तथा किमिति ॥ ४६ ॥
 अथ किं कालक्रमतोऽप्युत्पन्न वर्तमानमिव चास्ति ॥
 भवति सपत्नीद्वयमिह यथा मिथः प्रत्यनीकतया ॥ ४७ ॥

अथ किं ज्येष्ठकनिष्ठभ्रातृद्वयमिव मिय. सपक्षतया ॥

किमयोपमुन्दसन्दमहन्त्यायात्किलेतरेतरस्मात् ॥ ४८ ॥

केवलमुपचारादिह भवति परत्वापरत्ववत्किमथ ॥

पूर्वापरदिग्देत यथा तथा द्वैतमिदमुपेक्षतया ॥ ४९ ॥

किमथाधाराधेयन्यायादिह कारकादिद्वैतमिव ॥

स यथा घटे जल स्यान्न स्यादिह जले घट. कश्चित् ५०

अथ किं बीजावुरवन्कारणकार्यद्वय यथाऽस्ति तथा ॥

स यथा योनीभूत तत्रैक योनिज तदन्यतरम् ॥ ५१ ॥

अथ किं कनकोपलवत्किञ्चित्स्वर किञ्चिदस्वमेव यत् ॥

ग्राह्य स्व सारतया तदितरमस्व तु हेयमसारतया ॥ ५२ ॥

अथ किं वागर्थद्वयमिव सम्पृक्त सदर्थसंसिद्धौ ॥

पानकवचन्नियमादर्थाभिव्यञ्जक द्वैतात् ॥ ५३ ॥

अथ किमवश्यतया तद्वक्तव्य स्यादनन्वयासिद्धेः ॥

भेरीदण्डवहुभयोः संयोगादिव विवक्षित. सिध्येत् ॥ ५४ ॥

अथ किमुदासीनतया वक्तव्य वा यथारुचित्वाच्च ॥

यदपूर्णन्यायादप्यन्यतरेणेह साध्यसंसिद्धेः ॥ ५५ ॥

अथ किमुपादानतया स्वार्थं सृजीत कश्चिदन्यतमः ॥

अपरः सहकारितया प्रकृतं पुष्पाति मिनवचदिति ॥ ५६ ॥

शशुवदादेशः स्यात्तद्वत्तद्वैतमेव किमिति यथा ॥
 एक विनाश्य मूलादन्यतमः स्वयमुदेति निरपेक्षः ॥६७॥
 अथ किं वैमुख्यतया त्रिसन्निरूपं द्वय तदर्थकृते ॥
 वामेतरकरवर्तितरज्ज्युगम यथा स्वमिदमिति चेत् ॥६८॥
 नैवमदृष्टान्तत्वात्स्वेतरपक्षोभयस्य घातित्वात् ॥
 नाचरते मन्दोऽपि च स्वस्य विनाशाय रुचिदेव यतः ६९
 तत्र मिथस्सापेक्षधर्मद्वयदेशितप्रमाणस्य ॥
 माभूदभाव इति न हि दृष्टान्तो वर्ण्यते किलेत्यत्र ॥७०॥
 अपि च प्रमाणाभावे न हि नयपक्षः क्षमः स्वरक्षायै ॥
 वाक्यविवक्षाभावे पदपक्षः कारकोऽपि नार्थकृते ॥ ७१ ॥
 सस्कारस्य वशादिह पदेषु वाक्याप्रतीतिरिति चेद्वै ॥
 वाच्य प्रमाणमात्र न नयादुक्तस्य दुर्निवारत्वात् ॥७२॥
 अथ चैव सति नियमादुर्वारं दूषणद्वय भवति ॥
 नयपक्षच्युतिरिति वा क्रमवर्तित्वाद्बन्धनेरहेतुत्वम् ॥ ७३ ॥
 त्रिन्ध्यहिमाचल्युगम दृष्टान्तो नेष्टसाधनायालम् ॥
 तदनेकत्वे नियमादिच्छानर्थक्यतोऽविवक्षश्च ॥ ७४ ॥
 नालमसौ दृष्टान्तः सिंहः साधुर्यथेह कोऽपि नरः ॥
 दोषादपि स्वस्यासिद्धत्वात्किल यथा जल मुरभि ॥७५॥

नासिद्धिश्चैव स्वरूपामिदृशत्वं तस्य माध्यशून्यत्वात् ॥
 केवलमिह रूढिवशादुपेक्ष्य धर्मद्वयं यथेच्छत्वात् ॥ ६६ ॥
 अग्निर्वैश्वानर इव नामद्वयं च नेष्टुमिदं व्यर्थम् ॥
 साध्यविरुद्धत्वादिह सन्देहेऽपि च साध्यशून्यत्वात् ॥
 नामद्वयं किमर्थादुपेक्ष्य धर्मद्वयं च किमपेक्ष्य ॥
 मयमे धर्माभावेऽप्यलं विचारेण धर्मिणो भयात् ॥ ६८ ॥
 मयमेतरपक्षेऽपि च भिन्नमभिन्नं किमन्वयात्तदिति ॥
 भिन्नं चेदविशेषादुक्तवदसतो हि किं विचारतया ॥ ६९ ॥
 अथ चैतुतसिद्धत्वात्तन्निष्पत्तिर्दूषोः पृथक्त्वेऽपि ॥
 सर्वस्य सर्वयोगात्सर्वं सर्वोऽपि दुर्निवारं स्यात् ॥ ७० ॥
 चेदन्वयादभिन्नं धर्मद्वयं किलेति नयपक्षः ॥
 रूपपटादिवदिति किं किमथ सारद्रव्यवच्चेति ॥ ७१ ॥
 सारद्रव्यवदिदं चेदनुपादेयं मिथोऽनपेक्षत्वात् ॥
 वर्णतत्तेरविशेषन्यायास्तं नयाममाणं वा ॥ ७२ ॥
 रूपपटादिवदिति चेत्सत्यं प्रकृतस्य सामुक्कलत्वात् ॥
 एतत् नामद्वयाङ्गमिति पक्षस्य स्वयं विपक्षत्वात् ॥ ७३ ॥
 अपि चानिश्चित्वर इव सत्येतरगोविषाणदृष्टान्तः ॥
 सुरभिः गङ्गाः रविन्दमिवाश्रयासिद्धदृष्टान्तात् ॥ ७४ ॥

म यतः पृथगिति किञ्चित्सत्परिणामातिरिक्तमिह वस्तु ॥

टीपप्रज्ञाशयोरिह गुम्फितमिव तद्वयोरैक्यात् ॥ ७२ ॥

आमा नामविशिष्टं पृथिवीत्वं नेह भवति दृष्टान्तः ॥

क्रमवर्तित्वादुभयोः स्वेतरपक्षद्वयस्य घातित्वात् ॥ ७३ ॥

परपक्षस्तावत्क्रमवर्तित्वाच्च सरतः प्रतिज्ञायाः ॥

असमर्थसाधनत्वात्सयमपि ना नाधकाः स्वपक्षस्य ॥ ७४ ॥

तत्साध्यमनित्यं वा यदि वा नित्यं निसर्गतो वस्तु ॥

स्यादिह पृथिवीत्वतया नित्यमनित्य व्यपक्षकतया ॥ ७५ ॥

अपि च सपत्नीयुग्म स्यादिति हाम्यास्पदोपमा दृष्टिः ॥

इह यदसिद्धिरुद्धानैकान्तिरुद्दोषदुष्टत्वात् ॥ ७६ ॥

माता मे वन्त्या स्यादित्यादिवदपि विरुद्धवाक्यत्वात् ॥

कृतकत्वादिति हेतोः क्षणिककान्तात्कृतं विचारतया ८०

तद्वज्ज्येष्ठकनिष्ठभ्रातृद्वय विरुद्धदृष्टान्तः ॥

सति चा धर्मिणि तत्त्वे तथाऽऽश्रयासिद्धदोषत्वात् ८१

अपि कोऽपि परायत्तः सोऽपि परः सर्वथापरायत्तात् ॥

सोऽपि परायत्तः स्यादित्येवमस्याप्रसङ्गदोषश्च ॥ ८२ ॥

नार्थक्रियासमर्थो दृष्टान्तः कारकादिनात्र यतः ॥

सन्यभिचारित्वादिह सपक्षवृत्तिर्विषयवृत्तिश्च ॥ ८३ ॥

वृक्षे शाखा हि यथा स्यादेकात्मनि तथैव नानात्वे ॥
 स्थाल्या दर्षाति हेतोर्न्यभिचारी कारक. कथं न स्यात् ॥
 अपि सव्यभिचारित्वे यथाकथञ्चित्सपक्षदक्षश्चेत् ॥
 नृपतः परपत्नरिपुर्नृपा तथाऽरि. स्वयं स्वपक्षस्य ॥ ८५ ॥
 साध्य देशाशाद्वा सत्परिणामद्वयस्य साशक्यम् ॥
 तत्स्थान्म्येकविलोपे कस्याशा अश्वमान एवाशः ॥ ८६ ॥
 नाप्युपयोगी कचिदपि बीजाकुरवदिहेति दृष्टान्त ॥
 स्वावसरे स्वावसरे पूर्वापरभावभावित्यात् ॥ ८७ ॥
 बीजावसरे नाकुर इव बीज नाकुरक्षणे हि यथा ॥
 न तथा सत्परिणामद्वेनस्य तदेककालत्वात् ॥ ८८ ॥
 सदभावे परिणामो भवति न सत्तारु आश्रयाभावात् ॥
 दीपाभावे हि यथा तत्क्षणमिव दृश्यते प्रकाशो न ॥ ८९ ॥
 परिणामाभावेऽपि च सदिति च नालम्बते हि सत्तान्तात्
 स यथा प्रकाशनाशे प्रदीपनाशोऽप्यवश्यमध्यक्षात् ॥ ९० ॥
 अपि च क्षणभेदः किल भवतु यदीहेष्टसिद्धिरनायासात्
 साऽपि न यतस्तथा सति सतो विनाशोऽसत्तश्च सर्गः स्यात् ॥
 कनकोपन्वदिर्हण. क्षणमेव न परीक्षित. क्षण स्थातुम् ॥
 गुणगुणिभावाभावाद्यत. स्वयमसिद्धदोषात्मा ॥ ९२ ॥

हेयादेयविचारो भवति हि कनकोपलद्वयोरेव ॥
 तदनेकद्रव्यत्वान्नस्यात्साध्ये तदेकद्रव्यत्वात् ॥ ९३ ॥
 वार्ग्यद्वयमिति वा दृष्टान्तो न स्वसाधनायालम् ॥
 घट इव वर्णाद्वैतात्कम्बुग्रीवादिमानिहास्त्यपरः ॥ ९४ ॥
 यदि वा निस्सारतया वार्गेवार्थः सपश्यते सिध्यै ॥
 न तथाऽपीष्टसिद्धिः शब्दवदर्थस्याप्यनित्यत्वात् ॥ ९५ ॥
 स्यादविचारितरम्या भेरीदण्डादिहेति सन्दृष्टिः ॥
 पक्षाधर्मत्वेऽपि च व्याप्यासिद्धत्वदोषदुष्टत्वात् ॥ ९६ ॥
 युतसिद्धत्व स्यादिति सत्परिणामद्वयस्य यदि पक्षः ॥
 एकस्यापि न सिद्धिर्यदि वा सर्वोऽपि सर्वधर्मः स्यात् ॥
 इह पदपूर्णन्यायादस्ति परीक्षाक्षमो न दृष्टान्तः ॥
 अनिशेषत्वापत्तौ द्वैताभावस्य दुर्निवारत्वात् ॥ ९८ ॥
 अपि चान्यतरेण विना यथेष्टसिद्धिस्तथा तदितरेण ॥
 भवतु विनापि च सिद्धिः स्यादेवं कारणाद्यभावश्च ॥
 मित्रद्वैतवदित्यपि दृष्टान्तः स्वप्नसन्निभो हि यतः ॥
 स्वाद्गौरवप्रसङ्गाद्धेतोरपि हेतुहेतुरनवस्था ॥ ४०० ॥
 तदुदाहरण कश्चित्स्वार्थं सृजतीति मूलहेतुतया ॥
 अपरः सहकारितया तमज्ज तदन्योऽपि दुर्निवारः स्यात्

वृक्षे शाखा हि यथा स्यादेकात्मनि तथैव नानात्वे ॥
 स्यात्प्रा दधीति हेतोर्व्यभिचारी कारक कथं न स्यात् ॥
 अपि सव्यभिचारित्वे यथाकयाधित्सपक्षदक्षथेत् ॥
 नयत् परपक्षरिपुर्वथा तथाऽरि स्वयं स्वपक्षस्य ॥ ८६ ॥
 साध्य देशाशाद्वा सत्परिणामद्वयस्य साक्षतम् ॥
 तत्साम्येकविलोपे कस्याशा अज्ञमात्र एवाश ॥ ८६ ॥
 नाप्नुययोगी कचिदपि बीजादुरवादिहेति दृष्टान्त ॥
 स्वावसरे स्वावसरे पूर्वापरभावभावित्वान् ॥ ८७ ॥
 बीजावसरे नादूर इव बीज नादूरसंगे हि यथा ॥
 न तथा सत्परिणामद्वैतस्य तदेककालत्वात् ॥ ८८ ॥
 सदभावे परिणामो भवति न सत्तारु आश्रयाभावान् ॥
 दीपाभावे हि यथा तत्क्षणमिव दृश्यते प्रकाशो न ॥ ८९ ॥
 परिणामाभावेऽपि च सदिति च नात्यम्यते हि सत्तान्तात्
 स यथा प्रकाशनाशे प्रदीपनाशोऽप्यवश्यमध्यक्षात् ॥ ९० ॥
 अपि च क्षणभेद किल भवतु यदीदृष्टसिद्धिरनायामात्
 साऽपि न यतस्तथा सति सतो विनाशोऽसतश्च सर्ग स्यात् ॥
 फनकोपलवदिदेष समते न परीक्षितः क्षण स्थातुम् ॥
 गुणगुणिभावाभावायतः स्वयमसिद्धदोषात्मा ॥ ९२ ॥

हेयोदेयविचारो भवति हि कनकोपलद्वयोरेव ॥
 तदनेकद्रव्यत्वाच्चस्यात्साभ्ये तदेकद्रव्यत्वात् ॥ ९३ ॥
 वागर्थद्वयमिति वा दृष्टान्तो न स्वसाधनायालम् ॥
 घट इव वर्णाद्वैतात्कम्बुग्रीवादिमानिहास्त्यपरः ॥ ९४ ॥
 यदि वा निस्साग्तया वागेवार्थः समश्यते सिद्ध्यै ॥
 न तथाऽपीष्टसिद्धिः शब्दवदर्थस्याप्यानित्यत्वात् ॥ ९५ ॥
 स्यादविचारितरम्या भेरीदण्डवदिहेति सन्दृष्टिः ॥
 पक्षाधर्मत्वेऽपि च व्याप्यासिद्धत्वदोषदुष्टत्वात् ॥ ९६ ॥
 युतसिद्धत्वं स्यादिति सत्परिणामद्वयस्य यदि पक्षः ॥
 एकस्यापि न सिद्धिर्यदि वा सर्वोऽपि सर्वधर्मः स्यात् ॥
 इह पदपूर्णन्यायादस्ति परीक्षाक्षमो न दृष्टान्तः ॥
 अबिशेषत्वापत्तौ द्वैताभावस्य दुर्निवारत्वात् ॥ ९७ ॥
 अपि चान्यतरेण विना यथेष्टसिद्धिस्त्वया तदितरेण ॥
 भवतु विनापि च सिद्धिः स्यादिव कारणाद्यभावात् ॥
 मित्रद्वैतवदित्यपि दृष्टान्तः स्वप्नसन्निभो हि यतः ॥
 स्वाक्षौर्वमसङ्गाद्धेतोरपि हेतुहेतुरनवस्था ॥ ४०० ॥
 तदुदाहरणं कथित्वार्यं सृजतीति मूलहेतुत्वात् ॥
 अपरः सहकारितया तमनु तदन्योऽपि दुर्निवारः स्यात्

कार्यम्भनि निमित्तत्वादेतुद्वैत न ततोऽतिरिक्त चेत् ॥
 तच्च यतस्तन्निषेधमग्राहकमिव न प्रमाणमिह ॥ २ ॥
 एव मिथः सम्पक्षद्वैतवदित्यपि न साधुदृष्टान्तः ॥
 अनवस्थादोषत्वाग्रथाऽरिरस्यापरारिरपि यस्मात् ॥ ३ ॥
 कार्यमपि नियतत्वाच्चतुद्वैते न ततोऽतिरिक्त चेत् ॥
 तच्च यतस्तन्निषेधमग्राहकमिव न प्रमाणमिह ॥ ४ ॥
 वामेतरकरवर्तितरज्जूपुग्म न चेह दृष्टान्तः ॥
 बाधितविषयत्वाद्वा दोषात्कालात्ययावदिष्टत्वात् ॥ ५ ॥
 तद्वाच्यमुपादान कारणसदृशं हि कार्यमेकत्वात् ॥
 अस्त्यनतिगोरसत्वं दधिदुग्धावस्थयोर्गयाऽध्यक्षात् ॥ ६ ॥
 सुन्दोपसुन्दमद्वैत दृष्टान्ततो प्रतिज्ञातम् ॥
 तदसदसत्त्वापत्तेरितरेतरनियतदोषत्वात् ॥ ७ ॥
 सत्पुपसु दे सुन्दो भवति च सुन्दे किलोपसुन्दोऽपि ॥
 एकस्यापि न सिद्धिः त्रियाफल वा तदाऽऽत्ममुखदोषात्
 अथ चेदनादिसिद्ध कृतकत्वापह्नवात्तदेवेह ॥
 तदपि न तद्वैत किल त्यक्त दोषास्पदं यदत्रैतत् ॥ ९ ॥
 दृष्टान्ताभासा इति निसिद्धाः स्वेष्टसाध्यशून्यत्वात् ॥
 लक्ष्योन्मुखेपव इव दृष्टान्तास्त्वय यथा प्रशस्यन्ते ॥ १० ॥

सत्परिणामाद्वैत स्यादविभिन्नप्रदेशव वाद्वै ॥

सत्परिणामाद्वैतं स्यादपि दीपप्रकाशयोरेव ॥ ११ ॥

अथवा जलकल्लोलवद्वैत द्वैतमपि च तद्वैतम् ॥

चन्मज्जच्च निमज्जन्नाप्युन्मज्जन्निमज्जदेवेति ॥ १२ ॥

घटमृत्तिकयोरिव वा द्वैत तद्वैतवद्वैतम् ॥

नित्य मृण्मात्रतया यदनित्य घटत्वमात्रतया ॥ १३ ॥

अयमर्थः सन्नित्य तदभिज्ञप्तेर्यथा तदेवेदम् ॥

न तदेवेद नियमादिति प्रतीतेश्च सन्नित्य स्यात् ॥ १४ ॥

अप्युभययुक्तिवशादेक सच्चैककालमेकोक्तेः ॥

अप्यनुभय सदेतन्नयममाणादिवादशून्यत्वात् ॥ १५ ॥

व्यस्त सन्नययोगाभित्ये नित्यत्वमात्रतस्तस्य ॥

अपि च समस्त सदिति प्रमाणसापेक्षतो विवक्षायाः १६

न विरुद्ध क्रमवर्ति च सदिति तयोऽनादितोऽपि परिणामि

अक्रमवर्ति सदित्यपि न विरुद्धं सदैकरूपत्वात् ॥ १७ ॥

ननु किमिह जगदशरण विरुद्धधर्मद्वयाधिरोपत्वात् ॥

स्वयमपि सशयदोलान्दोलित इव चलितपतीतिः स्यात्

इह कश्चिज्जिज्ञासुर्नित्यं सदिति प्रतीयमानोऽपि ॥

सदनित्यमिति विपक्षे सति शल्ये स्यात्कथं हि निःशल्यः

इच्छन्नपि सदनित्य भवति न निश्चितमना जन* कथित्
 जीवदवस्थत्वादिह सन्नित्य तद्विरोधिनाऽध्यस्तात् ॥२०॥
 तत एव दुरभिगम्यो न श्रेय श्रेयते घनेकान्त ॥
 अप्याममुखदोषात्सव्यभिचारो यतोऽचिरादिति चेत् २१
 तन्न यतस्तदभावे बलवानस्तीह सर्वथैकान्तः ॥
 सोऽपि च सदनित्य वा सन्नित्य वा न साधनायालम् ॥
 सन्नित्य सर्वसमादिति पक्षे विक्रिया कुतो नायात् ॥
 तदभावेऽपि न तत्त्व क्रियाफल कारकाणि यावदिति
 परिणाम सदवस्थाकर्मत्वादिक्रियेति निर्देशः ॥
 तदभावे सदभावो नासिद्धः सुप्रसिद्धदृष्टान्तात् ॥ २४ ॥
 अथ तत्रया पदस्य क्रिया प्रतिदेति तन्नुसंयोगः ॥
 भवति पटाभाव* किल तदभावे यथा तदनग्यात् ॥२५॥
 अपि साधन क्रिया स्यादग्वर्गस्तत्फल ममाणत्वात् ॥
 तत्कर्ता नाकारकमेतत्सर्वं न विक्रियाभावात् ॥ २६ ॥
 ननु का नो हानिः स्याद्भवतु तथा कारकाद्यभावश्च ॥
 अर्थत्सन्नित्ये किल न ह्यौषपमातुरे तमनुवर्ति ॥ २७ ॥
 सत्य सर्वमर्नोपितमेतच्चदभाववादिना तावत् ॥
 यत्सच्चत्सर्गिकादिति यावन्नोदेनि जलददृष्टान्त* ॥ २८ ॥

अयमप्यात्मरिपुः स्यात्तन्मदमित्यं सर्वथेति किल पक्षः ॥
 प्रागेव सतो नाज्ञादपि प्रमाणं क तत्फलं यस्मात् ॥२९॥
 अपि यत्सदिति उच्यते भवति च निग्रहकृते स्वतस्तस्य ॥
 यस्मात्सदिति उच्यते स्यान्निर्गुणं तन्मदमित्यं तन्मदमित्यं हि ॥
 अपि च सदमन्यमानः कथमपि तदभावसाधनायालम् ॥
 वन्मदमित्यं हिनस्मीत्यभ्यवसायादिवच्छलीकसात् ॥ ३१ ॥
 अपि यत्सत्तन्मदमित्यं तत्साग्नमित्यं यथा तदेवेदम् ॥
 तदभिज्ञानसमक्षात्क्षणिकैकान्तस्य राधकं च स्यात् ॥३२॥
 क्षणिकैकान्तमदित्यपि नित्यैकान्ते न तन्मदमित्यं स्यात् ॥
 तस्मान्न्यायागतमिति नित्यानित्यान्यक स्वतस्तस्यम् ३३
 ननु चैक सदिति स्यात्किमनेक स्यादयोभय चैतत् ॥
 अनुभयमिति किं तत्रैव तेषां पूर्ववदधान्यथा किमिति ३४
 सत्यं सदेकमिति वा सदेनेक चोभय च नययोगात् ॥
 न च सर्वथा सदेक सदेनेक वा सदप्रमाणत्वात् ॥ ३५ ॥
 अथ तत्रथा सदेक स्यादविभिन्नप्रदेशवन्वादा ॥
 गुणपर्यायाशैरपि निरशदेशादखण्डसामान्यात् ॥ ३६ ॥
 द्रव्येण क्षेत्रेण च कालेनापीह चायं भावेन ॥
 सदखण्डो नियमादिति यथाऽधुना चक्ष्यते हितल्लक्ष्म ३७

गुणपर्ययवद्द्रव्य तद्गुणपर्ययवपु सदेक स्यात् ॥
 न हि किञ्चिद्गुणरूप पर्ययरूप च किञ्चिदशाशे ॥ ३८ ॥
 रूपादितन्तुमानिह यथा पटः स्यात्स्वयं हि तद्वैतम् ॥
 न हि किञ्चिद्रूपमय तन्तुमय स्यात्तदगगर्भाशै ॥ ३९ ॥
 न पुनर्गौरसवदिदं नानासत्त्वैकसत्त्वसामा यम् ॥
 सम्मिलितावस्थायामपि घृतरूपं च जलमपि किञ्चित् ४०
 अपि यदक्षय्यविवेचनमिह न स्याद्वा प्रयोजकं यस्मात् ॥
 किञ्चिदश्मनि तज्ज्ञावान्माभूत्वनकोपलद्वयाद्दैतम् ॥ ४१ ॥
 तस्मादेकत्वं प्रति प्रयोजकं स्यादखण्डवस्तुत्वम् ॥
 प्रकृतं यथा सदेकं द्रव्येणाखण्डितं मतं तावत् ॥ ४२ ॥
 ननु यदि सदेव तत्त्वं स्वयं गुणं पर्ययं स्वयं सदिति ॥
 शेषं स्यादन्यतरस्तद्वितरलोपस्य दुर्निवारत्वात् ॥ ४३ ॥
 न च भवति तथाऽवश्यभावात्तत्प्रमुदयस्य निर्देशात् ॥
 तस्मादनयत्रपिदं छायादर्शवदनेकहेतुः स्यात् ॥ ४४ ॥
 सत्यं सदेनेकं स्यादपि तद्धेतुश्च यथा प्रतीतत्वात् ॥
 न च भवति यथेच्छं तज्ज्ञायादर्शवदसिद्धदृष्टान्तात् ४५
 प्रतिविम्बः किल छाया वदनादर्शादिसन्निकर्षाद्वै ॥
 आदश्च सा स्यादिति पक्षे सदसदिव वाऽन्वयाभावः ४६

यदि वा सा उदनस्य स्यादिति पक्षोऽसमीक्ष्यकारित्वात्
व्यतिरेकाभावः किञ्च भवति तदास्यस्य सतोऽप्युत्थायत्वात्
एतेन निरस्तोऽभून्नानासत्त्वैकसत्त्ववादीति ॥

प्रत्येकमनेकम्प्रति सद्रूपं सगुणो यथेत्यादि ॥ ४८ ॥

क्षेत्र प्रदेश इति वा सदधिष्ठानं च भूर्निवासश्च ॥

तदपि स्वयं सदेव स्यादपि यावन्न सत्प्रदेशस्थम् ॥ ४९ ॥

अथ ते त्रिधा प्रदेशाः कचिन्निरक्षकदेशमात्राशात् ॥

कचिदपि च पुनरसत्यदेशमय पुनरनन्तदेशवपुः ॥ ५० ॥

ननु च व्यणुकादि यथा स्यादपि संगव्यातदेशि सत्त्विति चेत्

न यतः शुद्धादेशैरुपचारस्याविवक्षितत्वाद्वा ॥ ५१ ॥

अयमर्थः सद्देवा यवैकदेशीत्यनेकदेशीति ॥

एकमनेकं च स्यात्प्रत्येकं तन्न तद्द्वयान्न्यायात् ॥ ५२ ॥

अथ यस्य यदा यावन्ननेकदेशे यथास्थितं सदिति ॥

तत्तत्र तस्य तदा तथा सद्रूपं च सर्वदेशेषु ॥ ५३ ॥

इत्यनन्तरमिदं स्यात्क्षेत्रप्रदेशि तस्य तत्र यथा ॥

क्षेत्रेणारण्यिष्ठितत्वात्सदेकमित्यत्र नयविभागोऽयम् ॥ ५४ ॥

न पुनश्चैकापवरकसञ्चारितानेकदीपवत्सदिति ॥

हि यथा दीपसमृद्धौ प्रकाशवृद्धिस्तथा न सद्रूपं ॥ ५५ ॥

गुणपर्ययवद्रव्य तद्गुणपर्ययवपुं सदेक स्यात् ॥
 न हि किञ्चिद्गुणरूप पर्ययरूप च किञ्चित्शशैः ॥३८॥
 रूपादितन्नुमानिह यथा पट स्यात्स्वयं हि तद्वैतम् ॥
 न हि किञ्चिद्रूपमय त एव स्यात्तदगमर्भाशैः ॥ ३९ ॥
 न पुनर्गौरसवदिदं नानासत्त्वैकसत्त्वसामान्यम् ॥
 सम्मिलितावस्थायामपि घृतरूपं च जलमयं किञ्चित् ४०
 अपि यदक्षयविरेचनमिह न स्याद्वा प्रयोजकं यस्मात् ॥
 क्वचिदक्षयं तज्ज्ञायामाभूत्कनकोपलद्वयावद्वैतम् ॥४१॥
 तस्मादेकत्वं प्रति प्रयोजकं स्यादखण्डवस्तुत्वम् ॥
 प्रकृतं यथा सदेकं द्रव्येणाखण्डितं मतं तावत् ॥ ४२ ॥
 ननु यदि सदेव तत्त्वं मयं गुणं पर्ययं स्वयं सदिति ॥
 शेषं स्यादन्यतरस्तन्त्रितरलोपस्य दुर्निवारत्वात् ॥ ४३ ॥
 न च भवति तथाऽवश्यभावान्समुदयस्य निर्देशात् ॥
 तस्मादनरूपमिह छायादर्शवदनेकहेतुः स्यात् ॥ ४४ ॥
 सत्यं सदेकं स्यादपि तदेतुश्च यथा प्रतीतत्वात् ॥
 न च भवति यथेच्छं तज्छायादर्शवदसिद्धं श्रान्तात् ४५
 प्रतिविम्बः किल छाया वदनादर्शादिसन्निकर्षाद्वै ॥
 आदर्शे सा स्यादिति पक्षे सदसदिव वाऽन्वयाभावः ४६

यदि वा सा उदनस्य स्यादिति पक्षोऽसमीक्ष्यकारित्वात्
व्यतिरेकाभावः किल भवति तदास्यस्य सतोऽप्यजायत्वात्
एतेन निरस्तोऽभून्नानासत्त्वरुसत्त्ववादीति ॥

प्रत्येकमनेकम्प्रति सङ्ख्यं सङ्गुणो यथेत्यादि ॥ ४८ ॥

क्षेत्र प्रदेश इति वा सदधिष्ठान च भूर्निवासश्च ॥

तदपि स्वयं सदेव स्यादपि यावन्न सत्प्रदेशस्यम् ॥ ४९ ॥

अथ ते त्रिधा प्रदेशाः कचिन्निरुदेशमात्राशात् ॥

कचिदपि च पुनरस्यदेशमय पुनरनन्तदेशवपुः ॥ ५० ॥

ननु च व्यणुकादि यथा स्यादपि सङ्ख्यातदेशि सत्त्विति चेत्

न यतः शुद्धादेशैरूपचारस्याविवक्षितत्वाद्वा ॥ ५१ ॥

अयमर्थः सङ्ख्या यथैकदेशीत्यनेकदेशीति ॥

एकमनेकं च स्यात्प्रत्येकं तन्न तद्द्वयान्न्यायात् ॥ ५२ ॥

अथ यस्य यदा यावद्यनेकदेशे यथास्थितं सदिति ॥

तच्चावत्तस्य तदा तथा सङ्ख्यितं च सर्वदेशेषु ॥ ५३ ॥

इत्यनर्थमिदं स्याल्लक्षणमुद्देशि तस्य तत्र यथा ॥

क्षेत्रेणारण्डितत्वात्सदेकमित्यत्र नयविभागोऽयम् ॥ ५४ ॥

न पुनश्चैकापवरकसञ्चारितानेकदीपवत्सदिति ॥

हि यथा दीपसमृद्धौ प्रकाशवृद्धिस्तथा न सद्वृद्धिः ५५

अपि तत्र दीपशमने कस्मिँश्चित्त्पकाशहानिः स्यात् ॥
 न तथा स्यादाविवक्षितदेशे तद्भानिरेकरूपत्वात् ॥ ५६ ॥
 नात्र प्रयोजक स्थानियतनिजाभोगदेशमानत्वम् ॥
 तदनन्यथात्वसिद्धौ सद्नेक क्षेत्रत कथं स्याद्वा ॥ ५७ ॥
 सद्नेक देशानामुपसहारात्मसर्पणादिति चेत् ॥
 न यतो नित्यविभूनां व्योमादीनां न तद्विद तदयोगात् ॥
 अपि परमाणोरिह वा कालाणोरेन्द्रेणमानत्वात् ॥
 कथमिव सद्नेक स्यादुपसहारमसर्पणाभावात् ॥ ५९ ॥
 ननु च सदेक देशैरिव सरूपा खण्डयितुमशक्यत्वात् ॥
 अपि सद्नेक देशैरिव सरूपानेकतो नपादिति चेत् ॥
 न यतोऽशक्ययत्रिवेचनमेकक्षेत्रावगाहिना चास्ति ॥
 एकरूपमनेकत्वं न हि तेषां तथाऽपि तदयोगात् ॥ ६१ ॥
 ननु ने यथा प्रदेशाः सन्ति मिथो गुम्फितैरुन्मूलत्वात्
 न तथा सदेकत्वादेकनेत्रायगाहिनः सन्ति ॥ ६२ ॥
 सत्यं तत्र निदानं किमिति तदन्वेषणीयमेव स्यात् ॥
 तेनाग्वण्डितमिव सत्स्यादेकमनेकदेशस्त्वेऽपि ॥ ६३ ॥
 ननु तत्र निदानमिदं परिणममाने यदेकदेशेऽस्य ॥
 येणोरिव परेषु किल परिणमन सर्वदेशेषु ॥ ६४ ॥

अपि सर्वथा सदेक स्यादिति पक्षो न साधनायालम् ॥
 इह तद्वयवाभावे नियमात्तद्वयविनोऽप्यभावत्वात् ॥ १ ॥
 अपि सदेकं स्यादिति पक्षः कुशलो न सर्वयेति यतः ॥
 एकमनेक स्यादिति नानेक स्यादनेकमेकैकात् ॥ २ ॥
 उक्त सदिति यथा स्यादेकमनेक सुतिदृष्टान्तात् ॥
 अधुना तद्वाङ्मात्रं ममाणनयलक्षण वक्ष्ये ॥ ३ ॥
 इत्युक्तलक्षणेऽस्मिन्निरुद्धधर्मद्रव्यात्मके तरे ॥
 तत्राप्यन्यतरस्य स्यादिह धर्मस्य वाचकश्च नयः ॥ ४ ॥
 द्रव्यनयो भावनयः स्यादिति भेदाद्विधा च सोऽपि यथा
 पौल्लिकः किञ्चिद्द्रव्य भावश्च विदिति जीवग्रणः

तस्मान्नन्यत्रभिद् भावेनाखण्डित सदेक स्यात् ॥
 तदपि विवक्षावशत स्यादिति सब न सर्वथेति नयान् ॥
 एव भवति सदेक भवति न तदपि न निरङ्कुश किन्तु ॥
 सद्नेक स्यादिति किञ्च न्यसतिपक्ष यथा प्रमाणद्वारा ॥
 अपि च स्यात्सद्नेक तद्द्रव्याग्रैरखण्डितत्वेऽपि ॥
 व्यतिरेकेण विना यन्नान्वयपक्षः स्वपक्षरसार्थम् ॥ ९४ ॥
 अस्ति गुणस्तल्लक्षणयोगादिह पर्ययस्तथा च स्यात् ॥
 तद्नेकस्य नियमान्मदनेक द्रव्यतः कथं न स्यात् ॥ ९५ ॥
 यन्मच्चदेकदेशे तच्चदेशेन तद्वितीयेषु ॥
 अपि तद्वितीयेषु सद्नेक क्षेत्रतश्च को नेच्छेत् ॥ ९६ ॥
 यत्सच्चदेककाले तत्तत्काले न तदितरत्र पुन ॥
 अपि सच्चदितरकाले सद्नेक कालतोऽपि तदवश्यम् ॥ ९७ ॥
 तन्मानस्वादेशो भावो यः स न तदन्यभावात् स्यात् ॥
 भवति च तदन्यभावात् सद्नेक भावो भवेन्नियतम् ९८
 शेषो विधिस्तत्त्वादन न निर्दिष्ट एव दृष्टान्तः ॥
 अपि गौरयमसद्गात्रादि वा पुनस्तदोपभयात् ॥ ९९ ॥
 तस्माद्यदिह सदेक सद्नेक स्याच्चदेव युक्तियशात् ॥
 अन्यतरस्य विलापे शेषविलोपस्य दुर्निवारत्वात् ५००

अपि सर्वेषां सदेक स्यादिति पक्षो न साधनायालम् ॥
 इह तदवयवाभावे नियमात्सदवयविनोऽप्यभावात्वात् ॥ १ ॥
 अपि सदनेकं स्यादिति पक्षः कुशलो न सर्वयेति यतः ॥
 एकमनेक स्यादिति नानेक स्यादनेकमेकैकात् ॥ २ ॥
 उक्तं सदिति यथा स्यादेकमनेक नृसिद्धदृष्टान्तात् ॥
 अधुना तद्वाङ्मात्रे प्रमाणनयउत्तरे वक्ष्ये ॥ ३ ॥
 इत्युक्तलक्षणेऽभिनिर्विरुद्धधर्मद्वयात्मके तरे ॥
 तत्राप्यन्यतरस्य स्यादिह धर्मस्य वाचकश्च नयः ॥ ४ ॥
 द्रव्यनयो भावनयः स्यादिति भेदाद्विना च सोऽपि यथा
 पौद्गलिकः किल शब्दो द्रव्य भावश्च विदिति जीववृणः
 यदि वा ज्ञानविकल्पो नयो विकल्पोऽस्ति सोऽप्यपरमार्थः
 नयतो ज्ञानं गुण इति शुद्धं ज्ञेयं च किन्तु तद्योगात् ॥
 ज्ञानविकल्पो नय इति तत्रेय प्रक्रियाऽपि संयोज्या ॥
 ज्ञानं ज्ञानं न नयो नयोऽपि न ज्ञानमिह विकल्पत्वात् ॥
 चन्मज्जति नयपक्षो भवति विकल्पो विवक्षितो हि यदा ॥
 न विवक्षितो विकल्पः स्वयं निमज्जति तदा हि नयपक्षः
 सन्दृष्टिः स्पष्टेयं स्यादुपचाराग्रथा घटज्ञानम् ॥
 ज्ञानं ज्ञानं न घटो घटोऽपि न ज्ञानमस्ति स इति घटः ॥

अस्तमितसर्वमङ्गदोषं सनसर्वशून्यदोषं वा ॥

अणुरिव वस्तुसमस्तं ज्ञातं भवतीत्यनन्यशरणमिदम् ॥ २८ ॥

अपि चासद्भूतादिव्यवहारान्तो नयश्च भवति यथा ॥

अन्यद्रव्यस्य गुणा सञ्जायन्ते बलादनन्यत्र ॥ २९ ॥

तथा वर्णादिमतो मूर्तद्रव्यस्य कर्म निलं मूर्तम् ॥

सत्संयोगत्वादिह मूर्ताः क्रोधादयोऽपि जीवभवाः ॥ ३० ॥

कारणमन्तर्लीना द्रव्यस्य विभावभावशक्तिर्यात् ॥

सा भवति सहजसिद्धा केवलमिदं जीवपुद्गलयो ॥ ३१ ॥

फलमागन्तुकभावादुपाधिमात्रविहाय यावदिह ॥

शेषस्तच्छब्दगुणस्यादिति मत्वा सुदृष्टिरिह कैश्चित् ॥ ३२ ॥

अत्रापि च सन्दाष्टिः परगुणयोगाच्च पाण्डुरं कनकं ॥

हित्वा परगुणयोगं स एव शुद्धोऽनुभूयते कैश्चित् ॥ ३३ ॥

सद्भूतव्यवहारोऽनुपचरितोऽस्ति च तथोपचरितश्च ॥

अपि चासद्भूतसोऽनुपचरितोऽस्ति च तथोपचरितश्च ॥

स्यादादिमो यथान्तर्लीना या शक्तिरस्ति यस्य सतः ॥

तत्तत्सामान्यतया निरूप्यते चेद्विशेषनिरपेक्षम् ॥ ३५ ॥

इदमत्रोदाहरणं ज्ञानजीवोपजीवि जीवगुणः ॥

शेषालम्बनकाले न तथा ज्ञेयोपजीवी स्यात् ॥ ३६ ॥

घटसद्भावे हि यथा घटनिरपेक्ष चिदेव जीवगुणः ॥
 अस्ति घटाभावेऽपि च घटनिरपेक्षं चिदेव जीवगुणः ॥ ३७ ॥
 एतेन निरस्तं यन्मतमेतत्सति घटे घटज्ञानम् ॥
 असति घटे न ज्ञानं न घटज्ञानं प्रमाणान्न्यत्वात् ॥ ३८ ॥
 फलमास्तित्यनिदानं सद्भावे चास्त्वपतीति स्यात् ॥
 भवति क्षणिकादिमते परमोपेक्षा यतो विनाऽऽयासात्
 उपचरितः सद्भूतो व्यवहारः स्यान्नयो यथा नाम ॥
 अधिकृद् हेतुवशात्परतोऽप्युपचर्यते यथा स्वगुणः ॥ ४० ॥
 अर्थविकल्पो ज्ञानं प्रमाणमिति लक्ष्यतेऽधुनाऽपि यथा ॥
 अर्थः स्वपरनिकायो भवति विकल्पस्तु चित्तदाकारम् ॥
 असदपि लक्षणमेतत्सन्मात्रत्वे मुनिर्विकल्पत्वात्
 तदपि न विनावलम्बात्त्रिविषयं शक्यते वक्तुम् ॥ ४२ ॥
 तस्मादनन्यशरणं सदपि ज्ञानं स्वरूपसिद्धत्वात् ॥
 उपचरितं हेतुवशात्तदिह ज्ञानं तदन्यशरणमिव ॥ ४३ ॥
 हेतुः स्वरूपसिद्धिं विना न परसिद्धिरप्रमाणत्वात् ॥
 तदपि च शक्तिविशेषाद्भेदविशेषो यथा प्रमाणं स्यात्
 अर्थो ज्ञेयज्ञायकसकरदोषभ्रमक्षयो यदि वा ॥
 अविनाभावात्साध्यं सामान्यं साधको विशेषः स्यात् ॥ ४५ ॥

ननु सति गृहवनितादौ भवति सूर्य प्राणिनामिहा यज्ञात्
 असति च तत्र न तदिदं तत्तत्कर्त्ता स एव तद्भोक्ता ॥
 सत्यं वैशयेनमिदं परमिह तदपि न परत्र सापेक्षम् ॥
 सति बहिर्धेऽपि यत्, किञ्च केपाश्चिदसुखादिहेतुत्वात्
 इदमत्र सात्पर्यं भवतु स कर्त्ताऽथ वा च सा भवतु ॥
 भोक्ता स्वस्य परस्य च यथाकथञ्चिद्विदात्पक्षो जीवः ॥
 अयमपि च नयाभासो भवति मिथो गोप्यरोपसम्बन्ध
 ज्ञान ज्ञेयगत वा ज्ञानगत ज्ञेयभेददेव यथा ॥ ८१ ॥
 चक्षु रूप पश्यति रूपगत तन्न चक्षुगेय यथा ॥
 ज्ञान ज्ञेयमवैति च ज्ञेयगत ज्ञान न भवति तदज्ञानम् ॥ ८२ ॥
 इत्यादिराक्ष रद्वे सन्ति यथालक्षणा नयाभासाः ॥
 तेषामप्यपुद्गेषो भवति विवक्ष्यो नयान्नयाभास ॥ ८३ ॥
 ननु सर्वतो नयास्ते किंनामानोऽथ वा क्रियन्तश्च ॥
 कथमिव मिथ्यार्थास्ते कथमिव ते सन्ति सम्यगुपदेशाः
 सत्य यावदनन्ता सन्ति गुणा वस्तुतो विशेषाद्याः ॥
 तावन्तो नपवादा बचोविलासा विकल्पाद्याः ॥ ८५ ॥
 अपि निरपेक्षा मिथ्यास्त एव सापेक्षका नया सम्यक्
 अविनाभावत्वे सति सामान्यविशेषयोश्च सापेक्षात् ५९०

सोपेक्षत्वं नियमादविनाभावस्त्वनन्यथासिद्धः ॥
 अविनाभावोऽपि यथा येन विना जायते न सत्सिद्धिः ॥
 अस्त्युक्तो यस्य सनो यन्नामा यो गुणो विशेषात्मा ॥
 तत्पर्यायविशिष्टास्तन्नामानां नया यथाऽऽम्नायात् ॥९२॥
 अस्तित्वं नाम गुणः स्यान्निति साधारणः सतस्त्वस्य ॥
 तत्पर्यायश्च नय समासतोऽस्तित्वनय इति वा ॥ ९३ ॥
 कर्तृत्वं जीवगुणोऽस्त्वथ वैभाविकोऽथवा भावः ॥
 तत्पर्यायविशिष्टः कर्तृत्वनयो यथा नाम ॥ ९४ ॥
 अनया परिपाठ्या किल नयचक्र यावदस्ति बोद्धव्यम् ॥
 एकैकं धर्मं प्रति नयोऽपि चैकैक एव भवति यतः ॥९५॥
 सोदाहरणो यावान्नयो विशेषणविशेषरूपः स्यात् ॥
 व्यवहारापरनामा पर्यायार्थो नयो न द्रव्यार्थः ॥ ९६ ॥
 ननु चोक्तलक्षण इति यदि न द्रव्याधिको नयो नियमात् ॥
 कोऽसौ द्रव्यार्थिक इति पृष्टास्तच्चिह्नमाहुराचार्याः ॥ ९७ ॥
 व्यवहारः प्रतिषेध्यस्तस्य प्रतिषेधकश्च परमार्थः ॥
 व्यवहारप्रतिषेधः स एव निश्चयनयस्य वाच्यः स्यात् ९८ ॥
 व्यवहारः स यथा स्यात्सद्रव्य ज्ञानवाँश्च जीवो वा ॥
 नेत्येतावन्मात्रो भवति स निश्चयनयो नयाधिपतिः ॥९९॥

ननु सति गृहवनितादौ भवति सुख माणिनामिहाभ्यसात्
 असति च तत्र न तदिदं तत्कर्ता स एव तद्रोक्ता ॥
 सत्य वैषयिकमिदं परमिदं तदपि न परत्र सापेक्षम् ॥
 सति बहिरर्थेऽपि यत् किल केषान्निदसुखादिहेतुत्वात्
 इदमत्र तान्पर्यं भवतु स कर्ताऽयं वा च मा भवतु ॥
 भोक्ता स्वस्य परस्य च यथाकथञ्चिच्छिद्रात्मको जीव ॥
 अयमपि च नयाभासो भरति मिथो बोध्यबोधसम्बन्ध
 ज्ञान ज्ञेयगत वा ज्ञानगत ज्ञेयमेतदेव यथा ॥ ८५ ॥
 चक्षु रूप पश्यति रूपगत तन्न चक्षुरेव यथा ॥
 ज्ञान ज्ञेयमवैति च ज्ञेयगत वा न भवति तदज्ञानम् ॥ ८६ ॥
 इत्यादिकाश्च उद्वेग सन्ति यथालभणा नयायामा ॥
 तेषामप्यगुरेशो भरति विलक्ष्यो नयान्नयाभासः ॥ ८७ ॥
 ननु सर्वतो नयाम्ने किंनामानोऽयं वा क्रियन्तश्च ॥
 कथमिव मिथ्यार्थास्ते कथमिव ते सन्ति सम्यगुपदेश्याः
 सत्य यावदनन्ताः सन्ति गुणा वस्तुनो विशेषाद्या ॥
 तावन्तो नयवादा वचोविलासा विकल्पाद्या ॥ ८९ ॥
 अपि निरपेक्षा मिथ्यास्त एव सापेक्षता नया सम्यक्
 भविनाभावत्वे सति सामान्यविशेषयोश्च सापेक्षात् ९० ॥

स हि मिथ्यादृष्टित्वासर्वज्ञावमानितो नियमात् ॥६२॥
 इदमत्र तु तात्पर्यमभिगन्तव्यं चिदादि यद्वस्तु ॥
 व्यवहारननिश्चयाभ्यामविरुद्धं यथाऽऽन्मशुभ्यर्थम् ॥ ६३
 अपि निश्चयस्य नियतं हेतुः सामान्यमात्रमिह वस्तु ॥
 फलमात्मसिद्धिः स्यात्कर्मकलङ्कारमुक्तयो यात्मा ॥ ६४॥
 उक्ता व्यवहारनयस्तदनु नयो निश्चयः पृथक् पृथक् ॥
 युगपद्वयं च मिलितं प्रमाणमिति लक्षणं वक्ष्य ॥६५॥

॥ उक्तं व्यवहारनयवस्तु ॥

विधिपूर्वं प्रतिषेधं प्रतिषेधपुरस्सरो विधिस्त्वनयोः ॥
 मैत्री प्रमाणमिति वा स्वपराकारावगाहि यदज्ञानम् ॥ ६६
 अयमर्थोऽर्थविकल्पो ज्ञानं नित्यं लक्षणं स्वतस्तस्य ॥
 एकविकल्पो नयमादुभयविकल्पः प्रमाणमिति बोधः ६७
 ननु चास्त्येकविकल्पोऽप्यविरुद्धोभयविकल्प एवास्ति ॥
 कथमिव तदेकसमये विरुद्धभावाद्योर्विकल्पः स्यात् ६८
 अथ चेदस्ति विकल्पो क्रमेण युगपद्वा बलाद्वाच्यः ॥
 अथ चैतत्क्रमेण नय इति भवति न नियमात्प्रमाणमिति दोषः
 युगपच्चेदयं न मियो, विरोधिनोर्यागपत्र स्यात् ॥
 दृष्टिविरुद्धत्वादापि प्रकाशतममोर्द्वयोरिति चेत् ॥ ७० ॥

॥ त्मस्यनुभवमात्स्यादिपमात्माऽनुभूतिरहं तावत् ॥ ५३ ॥

व्यवहार इव प्रकृतो नात्माऽनुभूतिहेतुः स्यात् ॥

हमस्य स्वामी सदवश्यम्भाविविकल्पत्वात् ॥ ५४ ॥

तत्त्वमिह निश्चयपक्षो यदि निवक्षितो भवति ॥

परास्मिन्निरपेक्षो भवति तदाऽऽत्मानुभूतिहेतुः सः ॥ ५५ ॥

सम्भवदोषायतो न कश्चिन्नयो हि निरपेक्षः ॥

च विज्ञो प्रतिपेक्ष प्रतिपेक्षे सति तद्वै प्रसिद्धत्वात् ॥

व्यवहारव्यो भवति यथाऽनेक एव साक्षत्वात् ॥

निश्चयो नयः किल तद्वदनेकोऽयं चैकस्त्विति चेत्

यतोऽस्त्यनेको नैकः प्रथमोऽप्यनन्त उच्यते ॥

येति लक्षणत्वादस्त्येको निश्चयो हि नानेकः ॥ ५६ ॥

एतः कनक्त्य ताम्रोपाधेर्निवृत्तितो यादृक् ॥

तदपरमिह वा रज्जोपाधेर्निवृत्तितस्तादृक् ॥ ५७ ॥

हतास्ते ये स्वात्मवशापराधतः केचित् ॥

न निश्चयनयमनेकमिति सेवयन्ति यथा ॥ ५८ ॥

द्रव्यार्थिक इति स्यादेकं शुद्धनिश्चयो नाम ॥

पुण्यं शुद्धद्रव्यार्थिक इति तन्शुद्धनिश्चयो नाम ॥ ५९ ॥

आदिकाश्च यद्वयो भेदा निश्चयनयस्य यस्य मते ॥

स हि मिथ्यादृष्टित्वासर्वज्ञानानुमानितो नियमात् ॥६२॥
 इदमत्र तु तात्पर्यमधिगन्तव्यं चिदादि यद्वस्तु ॥
 व्यवहारनियमाभ्यामविरुद्धं यथाऽऽत्मशुद्ध्यर्थम् ॥६३॥
 अपि निश्चयस्य नियतं हेतुं सामान्यमात्रमिह वस्तु ॥
 फलमात्मसिद्धिः स्यात्कर्षकलङ्कावुक्तवो मात्मा ॥६४॥
 उक्तो व्यवहारनयस्तदनु नयो निश्चयः पृथक् पृथक् ॥
 युगपद्वयं च मिलितं प्रमाणमिति लक्षणं वक्ष्य ॥६५॥

॥ उक्तं व्यवहारनयवस्तु ॥

विधिपूर्वः प्रतिपेक्षः प्रतिपेक्षपुरस्सरौ विधिस्त्वनयोः ॥
 मैत्री प्रमाणमिति वा स्वपराकारावगादि यदज्ञानम् ॥६६॥
 अयमर्थोऽर्थविकल्पो ज्ञानं किल लक्षणं स्वतस्तस्य ॥
 एकविकल्पो नयसादुभयविकल्पः प्रमाणमिति दोषः ॥६७॥
 ननु चास्त्येकविकल्पोऽप्यविरुद्धोभयविकल्प एवास्ति ॥
 कथमिव तदेकसमये विरुद्धभावाद्द्वयोर्विकल्पः स्यात् ॥६८॥
 अथ चेदस्ति विकल्पो रूपेण युगपदा बलाद्वाच्यः ॥
 अथ चैतरूपेण नय इति भवति न नियमात्प्रमाणमिति दोषः
 युगपच्चेदथ न मिथो विरोधिनोर्योगपक्षः स्यात् ॥
 दृष्टिविरुद्धत्वादापि प्रकाशनमसौर्द्वयोरिति चेत् ॥७०॥

न यतो युक्तिविशेषाद्युपपत्तिविरोधिनामस्ति ॥
 सद्नेत्रेषामिह भागभावधुमाधुमाणा च ॥ ७१ ॥
 अयमर्थो जीवादौ प्रकृतपरामर्शपूर्वकः साम् ॥
 यदि वा सदभिज्ञान यथा हि सोऽय वलाहूपामर्शो ॥ ७२ ॥
 सोऽय जीवविशेषो य सामा येन सन्निति वस्तुमयः ॥
 सँस्कारस्य वशादिह सामान्यविशेषज भवेदज्ञानम् ॥ ७३ ॥
 अस्युपयामि ज्ञान सामान्यविशेषयो सम सम्यक् ॥
 ननु चैव नययुग्म व्यस्त नय एव न प्रमाण स्यात् ॥
 तदिह समस्त योगात्ममागमिति केवञ्च न नय ॥ ७४ ॥
 तन्न यतो नययोगादतिरिक्तरमान्तर प्रमाणमिदम् ॥
 लक्षणविषयोऽटानिहेतुककार्यादिभेदभिन्नत्वात् ॥ ७५ ॥
 तत्रोक्तलक्षणमिह सत्यस्वग्राहक प्रमाणमिति ॥
 विषयो वस्तु समस्त निरशदेशादिभूरुदाहरणम् ॥ ७६ ॥
 हेतुस्त्वबुभुत्सो सन्दिग्धस्याधरा च गालस्य ॥
 सार्धमनेक द्रव्य हस्तामलकवद्वेतु कामस्य ॥ ७७ ॥
 फलमस्यानुभवः स्यात्समक्षमिव सर्ववस्तुभातस्य ॥
 आख्या प्रमाणमिति किञ्च भेद प्रत्यक्षमय परोक्ष च ७८ ॥
 ज्ञानविशेषो नय इति ज्ञानविशेषः प्रमाणमिति नियमात् ॥

उभयोरन्तर्भेदो विषयविशेषाच्च वस्तुतो भेदः ॥ ७१ ॥
 स यथा विषयविशेषो द्रव्यैकाग्रो नयस्य योऽन्यतमः ॥
 साऽप्यपरस्तदपर इह निम्बिल विषयप्रमाणजातस्य ॥ ८० ॥
 यदनेकनयसमूहे सङ्गहकरणादनेकधर्मत्वम् ॥
 तत्सदपि न सदिच यतस्तदनेकत्वं विरुद्धधर्ममयम् ॥
 यदनेकाशग्राहकामिह प्रमाण न मत्त्यनीकतया ॥
 प्रत्युत मैत्रीभावादिति नयभेदाददः प्रभिन्न स्यात् ॥ ८२ ॥
 ननु युगपदुच्यमान नययुग्मं तत्रथाऽस्ति नास्तीति ॥
 एको भङ्गः कथमयमेकाशग्राहको नयो नान्यत् ॥ ८३ ॥
 अपि चास्ति न चास्तीति सममेकोऽस्या प्रमाणनाशः स्यात्
 अथ च क्रमेण यदि वा स्वस्य रिपुः स्वयमहो स्तनाशाय
 अधवाऽवक्तव्यमयो वक्तुमशक्यात्सम स चेद्भङ्गः ॥
 पूर्वावरवाधायाः कुतः प्रमाणात्ममाणमिह सिद्ध्येत् ॥ ८५ ॥
 इदमपि वक्तुमशक्तं वक्ता नय एव न प्रमाणमिह ॥
 मूलविनाशाय यतो वक्तरि निल चेदवाच्यतादोषः ॥
 नैव यतः प्रमाणं भङ्गप्रसादभङ्गबोधवपुः ॥
 भङ्गात्मको नय इति यावानिह तदशधर्मत्वात् ॥ ८७ ॥
 समयोऽस्ति नास्तीति च क्रमेण युगपद्य वाऽनयोर्भङ्गः ॥

स्यादविचारितरम्य विचार्यमाण स्वपुण्यवत्सर्वम् ॥ २५ ॥
 अर्थाद्यथान्यथश्चिज्ञानादन्यत्र न प्रमाणत्वम् ॥
 करणादि विना ज्ञानादचेतन क' प्रमाणमिति ॥ २६ ॥
 तत्रान्तर्लीनत्वाज्ञानसनाथ प्रमाणमिदमिति चेत् ॥
 ज्ञान प्रमाणमिति यत्प्रकृतं न कथं प्रायेत ॥ २७ ॥
 ननु फलभूत ज्ञान तस्य तु करण भवेत्प्रमाणमिति ॥
 ज्ञानस्य कृतार्थत्वात्फलवत्त्वमसिद्धमिदमिति चेत् ॥ २८ ॥
 नैव यत् प्रमाण फल च फलवच्च तत्स्वयं ज्ञानम् ॥
 दृष्टिर्था प्रदीप स्वयम्प्रकाश प्रकाशश्च स्यात् ॥ २९ ॥
 उक्तं च कदाचिदिन्द्रियमथ च तदर्थं न सन्निकर्षयुतम् ॥
 भवति रुदाग्निज्ञान त्रिविधं करण प्रमायाश्च ॥ ३० ॥
 पूर्वं पूर्वं करणं तत्र फलं चोत्तरं नेयम् ॥
 न्यायात्सिद्धमिदं चित्कृतं च फलवत् तत्स्वयं ज्ञानम् ॥
 तत्रापि यदा करणं ज्ञानं फलसिद्धिरस्ति नाप तदा ॥
 अविनाभायेन विना हानोपादानमुदिसिद्धत्वात् ॥ ३२ ॥
 नाप्येतत्प्रसिद्धं सायनमायदयो सदृष्टान्तात् ॥
 न विना ज्ञानात्प्राप्तो भुजगादेर्वा समानुपादानम् ॥ ३३ ॥
 उक्तं प्रमाणलक्षणमिदं यदनार्हत्तं कुचादिभिः स्वरसात्

सदलक्षणदोषत्वात्तत्सर्वं लक्षणाभामम् ॥ ३४ ॥
 स यथा चेत्प्रमाण लक्ष्य तल्लक्षण प्रमाकरणम् ॥
 अव्याप्तिको दोष सदेश्वरे चापि तदयोगात् ॥ ३५ ॥
 योगिज्ञानेऽपि तथा न स्यात्तल्लक्षण प्रमाकरणम् ॥
 परमाण्यादिषु नियमाच्च स्यात्तत्सन्निकर्षश्च ॥ ३६ ॥
 वेदाः प्रमाणमत्र तु हेतुः केवलमपौरुषेयत्वम् ॥
 आगमगोचरताया हेतोरन्याभिनादहेतुत्वम् ॥ ३७ ॥
 एवमनेकविध स्यादिह मित्यामतकदम्बरु यावत् ॥
 अनुपान्येयमसार वृद्धे स्याद्वादयेदिभिः समयात् ॥ ३८ ॥
 उक्त प्रमाणलक्षणमनुभवगम्य यथाऽऽगमज्ञानात् ॥
 अधुना निक्षेपद सङ्केपाल्लक्ष्यते यथालक्ष्यम् ॥ ३९ ॥
 ननु निक्षेपा न नयो न च प्रमाण न चागुरु तस्य ॥
 पृथगुद्देशत्वादपि पृथगित् लक्ष्य स्वलक्षणादिति चेत् ४०
 सत्य गुणसापेक्षो सविपक्ष स च नयः स्वयं क्षिपति ॥
 य इह गुणाक्षेपः स्यादुपचरितः केवलं स निक्षेपः ॥ ४१ ॥
 निक्षेपः स चतुर्धा नाम ततः स्थापना ततो द्रव्यम् ॥
 भावस्तल्लक्षणमिह भवति यथा लक्ष्यतऽधुना चार्थात् ४२
 वस्तु यतद्रूपे सल्ल सञ्ज्ञाकरणं जिनो यथा नाम ॥

यदिद नास्ति स्वरूपाभावादस्ति स्वरूपसद्भावात् ॥
 यदि वाच्यात्पयरचित वाच्य सर्वप्रमाणगक्षस्य ॥ ६१ ॥
 उत्पद्यते विनश्यति सदिति यथास्व प्रतिक्षण यावत् ॥
 व्यवहारविणिष्टाऽप्यनियतमनित्यो नय प्रसिद्ध स्यात् ॥
 नोत्पद्यते विनश्यति दुर्बलमिति सत्स्यादन्यथावृत्ते, ॥
 व्यवहारान्तर्भूतो नय स नित्योऽप्यनन्यशरणः स्यात् ॥
 न विनश्यति वस्तु यथा वस्तु तथा नैव जायते नियमात्
 स्थितिमेति न केवलमिह भवति स निश्चयनयस्य पक्षश्च ॥
 यदिद नास्ति विशिष्टं सामान्यस्याविवक्षणा तदिदम् ॥
 उभयजस्तसामाचैरस्ति तदेतत्प्रमाणमविशेषात् ॥ ६४ ॥
 अभिनवभावपरिणतेर्याऽयमपूर्व, समयो वस्तुनि ॥
 इति यो वदति स कथित्पर्यायार्थिकनयेऽभावनय, ६५
 परिणममानेऽपि तथाभूतैर्भावैर्विनिश्चयमानेऽपि ॥
 नायमपूर्वो भावः पर्यायार्थिकविशिष्टभावनय ॥ ६६ ॥
 शुद्धद्रव्यादेशादभिनवभावो न सवतो वस्तुनि ॥
 नाप्यनभिनवश्च यत स्यादभूतपूर्वो नभूतपूर्वो वा ॥
 अभिनवभावेर्यदिदं परिणममानं प्रतिक्षणं यावत् ॥
 असदुत्पन्नं न हि तत्सन्नं वा न प्रमाणमतमेतत् ॥ ६७ ॥

इत्यादि यथामम्भवमुक्तमिवानुक्तमपि च नयचक्रम् ॥
योज्य यथाऽऽगमादिह प्रत्यक्रमनेकभाषयुतम् ॥ ७७० ॥

॥ इति द्रव्यसामान्यप्रकरणम् ॥

सिद्धं विशेषवद्वस्तु सत्सामान्य स्वतो यथा ॥ नासिद्धो
वातुसञ्ज्ञोऽपि रुचिन्पीतमितोऽपरः ॥ १ ॥ बहुव्याप-
कमेव तत्सामान्य सदृशत्वं अस्वत्पव्यापका यस्तु
विशेषः सदृशतरः ॥ २ ॥ जीवाजीवविशेषोऽस्ति
द्रव्याणां शङ्कतोऽर्थनः ॥ चेतनालक्षणो जीवः स्यादजी-
वोऽप्यचेतनः ॥ ३ ॥ नासिद्ध सिद्धदृष्टान्ताच्चेतनाचेतन-
द्वयम् ॥ जीवद्वर्गघटादिभ्यो विजिष्ट कथमन्यथा ॥ ४ ॥
अस्ति जीवः सुखादीनां सवेदनसमन्वितः ॥ यो नैव स
न जीवोऽस्ति सुप्तसिद्धो यथा घटः ॥ ५ ॥ इति हेतुस-
न्नायेन प्रत्यक्षेणावधारितः ॥ सा यो जीवस्त्वं सिद्ध्यर्थ-
मजीवश्च ततोऽन्यथा ॥ ६ ॥ मूर्तामूर्तविशेषश्च द्रव्याणां
स्यान्निसर्गतः ॥ मूर्त स्यादिन्द्रियग्राह्य तद्ग्राह्यममूर्तिमत्
॥ ७ ॥ न पुनर्यास्तत्र मूर्तममूर्त स्यादशान्तवम् ॥ सर्व-
रूप्यादिदापाणां सन्निपाताच्चथा सति ॥ ८ ॥ स्पर्श-
रसश्च गन्धश्च वर्णोऽपी मूर्तिसञ्ज्ञकाः ॥ तद्योगामूर्तिम-

अस्ति जीवः स्वतस्सिद्धानाग्रनन्तोऽप्यमूर्तिमान् ॥ ज्ञाना-
 यनन्तधर्मादिरुदत्ताद्द्रव्यमव्ययम् ॥ ३० ॥ साधारणगु-
 णोपेतोऽप्यसाधारणधर्मभारु ॥ विश्वरूपोऽप्यविश्वस्य
 सर्वपक्षोऽपि सर्ववित् ॥ ३१ ॥ असख्यातप्रदेशोऽपि
 स्यादखण्डप्रदेशवान् ॥ सर्वद्रव्यातिरिक्तोऽपि तन्मव्ये
 संस्थितोऽपि च ॥ ३२ ॥ अथ शुद्धनगादेशाच्छुद्धश्चैक-
 विधोऽपि यः ॥ स्याद्विधा सोऽपि पर्यायान्मुक्तामुक्तप्रभे-
 दा ॥ ३३ ॥ उद्भो यथा स ससारी स्यादलब्धस्वरूप-
 वान् ॥ मूर्च्छितोऽनादितोऽष्टाभिर्ज्ञानाद्यावृत्तिकर्मभिः ॥
 ३४ ॥ यथाऽनादिः स जीवात्मा यथाऽनादिश्च पुद्गलः ॥
 द्वयोरेन्धोऽप्यनादि स्यात्सम्बन्धो जीवकर्मणोः ॥ ३५ ॥
 द्वयोरनादिसम्बन्धः कनकोपलसन्निभः ॥ अन्यथा दोष-
 एव स्यादितरेतरसंश्रयः ॥ ३६ ॥ तद्यथा यदि निष्कर्मा-
 जीवः मात्रेव तादृशः ॥ वन्धाभावेऽथ शुद्धेऽपि वन्धश्चे-
 निर्हति कथम् ॥ ३७ ॥ अथ चेत्पुद्गलः शुद्धः सर्वतः
 प्रागनादितः ॥ हेनोर्विना यथा ज्ञानं तथा क्रोधादिरात्मन-
 ॥ ३८ ॥ एव वन्धस्य नित्यत्वं हेतोः सद्भावतोऽथ वा
 ॥ द्रव्याभावो गुणाभावे क्रोधादीनामवर्तमाना ॥ ३९ ॥

तत्सिद्धः सिद्धसम्बन्धो जीवकर्मोभयोर्मिथः ॥ सादिसि-
 धेरसिद्धत्वादसत्सन्दृष्टितश्च तत् ॥ ४० ॥ जीवस्याशुद्ध-
 रागादिभावानां कर्म कारणम् ॥ कर्मणस्तस्य रागादि-
 भावाः प्रत्युपकरिवत् ॥ ४१ ॥ पूर्वकर्मोदयाद्भावो भावा-
 त्प्रत्यग्रसञ्चयः ॥ तस्य पाकात्पुनर्भावो भावाद्बन्धः पुन-
 स्ततः ॥ ४२ ॥ एव सन्तानतोऽनादिः सम्बन्धो जीवक-
 र्मणोः ॥ ससारः स च दुर्मोच्यो विना सम्यग्दृगादिना
 ॥ ४३ ॥ न केवलं प्रदेशानां बन्धः सम्बन्धमात्रतः
 ॥ सोऽपि भावैरशुद्धैः स्यात्सापेक्षस्तद्वयोरिति ॥ ४४ ॥
 अयस्कान्तोपलाकृष्टसूचीवत्तद्वयोः पृथक् ॥ अस्ति शक्ति-
 विभावाद्या मिथो बन्धाधिकारिणी ॥ ४५ ॥ अर्थत-
 स्त्रिविधो बन्धो भावद्रव्योभयात्मकः ॥ प्रत्येकं तद्वय-
 यावत्तृतीयो द्वन्द्वजः क्रमात् ॥ ४६ ॥ रागात्मा भावबन्धः
 स जीवबन्ध इति स्मृतः ॥ द्रव्य पौद्गलिकः पिण्डो
 बन्धस्तच्छक्तिरेव वा ॥ ४७ ॥ इतरेतरसम्बन्धश्च देशानां
 तद्द्वयोर्मिथः ॥ बध्यबन्धकभावः स्याद्भावबन्धनिमित्ततः
 ॥ ४८ ॥ नाप्यसिद्ध स्वतस्तिद्धेरस्तित्य जीवरूपणो ॥
 स्वानभग्नगर्भयुक्तेर्वा चित्समक्षोपलब्धितः ॥ ४९ ॥ अह

परात्मनि ॥ ६० ॥ तत सिद्धं सुदृष्टान्तो मूर्तं ज्ञानद्रव्यं
 यथा ॥ अस्त्यमूर्तोऽपि जीवात्मा यद् स्या पूर्वैरुपैभिः ॥
 ७० ॥ ननु बन्धत्व किं नाम किमभ्युद्धत्वमर्थतः ॥ वाचद्
 कोऽयं सन्दिग्धो बोध्यः कश्चिदिति क्रमात् ॥ ७१ ॥
 अर्थाद्वैभाविकी शक्तिर्या सा चेदुपयोगिनी ॥ तद्गुणा
 फारसक्रान्तिर्वन्धः स्यादन्यदेतुः ॥ ७२ ॥ तत्र बन्धेन
 हेतुः स्याच्छक्तिर्वैभाविकी परम् ॥ नोपयोगोऽपि त
 त्किन्तु परायण प्रयोजकम् ॥ ७३ ॥ अस्ति वैभा
 विकी शक्तिस्तत्तद्द्रव्योपजीविनी ॥ सा चेद्वन्धस्य हेतुः
 स्यादर्थान्मुक्तेरसम्भवः ॥ ७४ ॥ उपयोगः स्यादभिन्व-
 क्ति शक्तेः स्वार्थाधिकारिणी ॥ सैव बन्धस्य हेतुश्चेत्स-
 र्वोऽन्यः समस्यताम् ॥ ७५ ॥ तस्माच्चेदुपयोगमाप्रीता-
 क्षिप्ये तद्गुणाकृतिः ॥ स्वाकारस्य परायणा तथा बन्धोऽ
 परायवान् ॥ ७६ ॥ नासिद्धं तत्परायणं सिद्धसन्तृष्टितो
 यथा ॥ शीतगुणमिवात्मानं कुर्वन्नात्माऽप्यनात्मवित् ७७
 तत्रथा मूर्तद्रव्यस्य शीतगुणो गुणोऽखिलः ॥ आत्मन-
 श्चाप्यमूर्तस्य शीतगुणानुभवः कश्चित् ॥ ७८ ॥ ननु वै
 भाविकी शक्तिस्तथा स्यादन्ययोगतः ॥ परयोगादिना किं

न स्याद्वाऽस्ति तथाऽन्यथा ॥ ७९ ॥ सत्यंनित्या तथा शक्तिः शक्तित्वाच्छुद्धशक्तिवत् ॥ अथान्यथा सतो नाशः शक्तीनां नाशतः क्रमात् ॥ ८० ॥ किन्तु तस्यास्तथाभावः श्रुत्यादन्योऽन्यहेतुकः ॥ तन्निमित्तादिना शुद्धोभावः स्यात्केवल स्वतः ॥ ८१ ॥ नासिद्धोऽसौ हि सिद्धान्तः सिद्धः सन्दृष्टितो यथा ॥ वह्नियोगाज्जलं चोष्णं शीतं तत्तदयोगतः ॥ ८२ ॥ ननु चैव चैका शक्तिस्तद्भावो द्विविधो भवेत् ॥ एकः स्वाभाविको भावो भावो वैभाविकोऽपरः ॥ ८३ ॥ चेदवश्यं हि द्वे शक्ती सतः सतः का शक्तिः सताम् ॥ स्वाभाविकी स्वभावैः स्वैः स्वैर्विभावैर्विभावजा ॥ ८४ ॥ सद्भावेऽप्यसद्भावे कर्मणा पुद्गलात्मनाम् ॥ अस्तु स्वाभाविकी शक्तिः श्रुदैर्भावैर्विराजिता ॥ ८५ ॥ अस्तु वैभाविकी शक्तिः सयोगात्पारिणामिकी ॥ कर्मणाष्टदयाभावे न स्यात्सा पारिणामिकी ॥ ८६ ॥ दण्डयोगाग्रथा चक्रं बम्भ्रमत्यात्मनाऽऽत्मनि ॥ दण्डयोगादिना चक्रं चित्रं वा व्यतिष्ठते ॥ ८७ ॥ नैव यतोऽस्ति परिणामि शक्ति-

हेतुः स्याद्व्यकर्म तत् ॥ तद्देतुस्तद्विकारश्च यथा प्रत्युप
कारकः ॥ ९ ॥ चिद्विकाराकृतिस्तस्य भावो वैभाविकः
स्मृतः ॥ तन्निमित्तात्पृथग्भूतोऽप्यर्थः स्यात्तन्निमित्तिकः ॥
१० ॥ तद्धि नोभयग्रन्थाद्वै बहिर्य दाश्चिरादपि ॥ न हेतवो
भत्पेकक्षेत्रस्या अप्यग्रध्वजत ॥ ११ ॥ तद्वद्वत्वाविनाभूत
स्यादशुद्धत्वमक्रपातः ॥ तल्लक्षणं यथा द्वैत स्यादद्वैतात्स्यतोऽ
न्यतः ॥ १२ ॥ तत्राद्वैतेऽपि यद्द्वैत तत् द्विधाऽप्यौपचारिकम्
॥ तत्राय स्वाशमद्वन्द्वेत्मोपाधि द्वितीयकम् ॥ १३ ॥ तत्र
चैक सत्सामान्याद्वैत स्यात्सद्विशेषतः ॥ तद्विशेषेऽपि सो-
पाधि निरुपाधि कृताऽर्थतः ॥ १४ ॥ अपि चाभिज्ञानमत्रास्ति
ज्ञानं यद्रूपरूपयोः ॥ न रूपं तत्सो ज्ञानं ज्ञानमात्रमथार्थतः
॥ १५ ॥ न च यतो विनेषोऽस्ति सद्विशेषेऽपि घस्तुतः ॥
अत्रान्यतिरेकाभ्यां द्वाभ्यां वै सिद्धसाधनात् ॥ १६ ॥
तत्रान्वयो यथा ज्ञानमज्ञानं परदेतुतः ॥ अर्थाच्छेदितमशीत
स्याद्विद्विद्योमाद्वि शरिचत् ॥ १७ ॥ नाऽसिद्धोऽसौ हि
दृष्टान्तो ज्ञानस्याज्ञानतः सतः ॥ अस्त्यवस्थांतरं तस्य
यथाज्ञातप्रमात्वतः ॥ १८ ॥ व्यतिरेकोऽस्त्यात्मज्ञानं यथास्व
परदेतुतः ॥ मिथ्यावस्थाविशिष्टः स्याद्यत्रैव शुद्धमेव तत्

॥ १० ॥ तत्रथा क्षायिक ज्ञान सार्थमवार्थगोचरम् ॥
 शुद्ध स्वजातिमात्रत्वादुद्ध निरुपायितः ॥ १०० ॥
 क्षायोपशमिक ज्ञानमक्षयात्कर्मणा सताम् ॥ आत्मजाते-
 वन्युतेरेतद्धुद्ध चाशुद्धमक्रमात् ॥ २१ ॥ न स्यान्नुद्ध
 न चाशुद्ध ज्ञान चेदिति सर्वतः ॥ न वन्धो न फल
 तस्य वन्धहेतोरसम्भवात् ॥ २२ ॥ अथ चेद्वन्धस्तदा
 वन्धो वन्धो नावध एव यः ॥ न शेषाश्चिद्विशेषाणां
 निर्विशेषादवन्धभाक् ॥ २३ ॥ मा भूद्वा सर्वतो वन्धः
 स्यादवन्धमसिद्धितः ॥ नावन्धः सर्वतः श्रेयान् धनाका-
 र्योपलब्धितः ॥ २४ ॥ अस्ति चित्सार्थसर्वार्थसाक्षात्कारि
 विकारभूक् ॥ अक्षायि क्षायिक साक्षादुद्ध वन्धव्यत्य
 यात् ॥ २५ ॥ उद्ध सर्वोऽपि ससारकार्यत्वे वैपरीत्यतः
 सिद्ध सोपायि तद्धेतोरन्यथाऽनुपपत्तितः ॥ २६ ॥
 सिद्धमेतावता ज्ञान सोपायि निरुपायि च ॥ तत्राशुद्ध हि
 सोपायि शुद्ध तन्निरुपायि यत् ॥ २७ ॥ ननु कस्मै वि-
 शेषोऽस्ति उद्धावद्धत्वयोर्द्वयोः ॥ अस्त्यनर्थान्तर यस्माद-
 र्थाद्वैतयोपलब्धितः ॥ २८ ॥ नैव यतो विशेषोऽस्ति
 हेतुमद्धेतुभावतः ॥ कार्यकान्गमेदाद्वा द्वयोस्तद्वक्षण यथा

॥ ५० ॥ बन्धः पुरगुणाकारा क्रिया स्यात्सरिणापिस्त्री॥
 सत्त्वा तस्यामशुद्धत्व तद्वयो रगुणन्नुतिः ॥ १३० ॥
 यथहेतुरशुद्धत्वे हेतुमचेति निर्णयः ॥ यस्माद्ध ५ विना न
 स्यादशुद्धत्व कदाचन ॥ ११ ॥ कार्यरूप स धन्योऽस्ति
 कर्मणां पाकसम्भवात् ॥ हेतुरूपमशुद्धत्व तन्नवाकर्षणत्वतः
 ॥ १२ ॥ जीव शुद्धनयादेशादस्ति शुद्धोऽपि तत्त्वतः ॥
 नासिद्ध्याप्यशुद्धोऽपि बद्धाशुद्धनयादिह ॥ एक शुद्धनय
 सर्वो निद्वन्द्वो निर्विकल्पकः ॥ व्यवहारनयोऽनेक सद्द्वन्द्व
 सविकल्पकः ॥ १४ ॥ वाच्य शुद्धनयस्यास्य शुद्धो जीव-
 धिदात्मकः ॥ शुद्धादयत्र जीवाया पदार्थास्ते नव
 स्मृताः ॥ १५ ॥ ननु शुद्धनय साक्षादस्ति सम्पत्त्वगो-
 चरः ॥ एको वाच्य किमन्येन व्यवहारनयेन चेत् ॥ १६ ॥
 सत्य शुद्धनयः श्रेयान् न श्रेयानितरो नयः ॥ अपि
 न्यायप्रत्यादस्ति नयः श्रेयानिवेतरः ॥ १७ ॥ तद्यथाऽना-
 दिमन्तानवन्तपर्यायमात्रतः ॥ एको विवक्षितो जीव
 स्मृता नव पदा अपी ॥ १८ ॥ किञ्च पर्यायधर्माणो
 नवापी पदसङ्गताः ॥ उपरक्तिरुपाधि स्यान्नात्र पर्याय
 मात्रता ॥ १९ ॥ नावासिद्धमुपाधित्व सोपरक्तेस्तथा

स्वतः ॥ यतो नवपदव्याप्तपदव्याप्त पर्ययेषु तत् ॥ १४० ॥
 सोपरक्तेरपाधित्वान्नादरथेद्विधीयते ॥ क पदानि नवामूनि
 जीव शुद्धोऽनुभूयते ॥ ४१ ॥ ननुरक्तिरस्तीति किं वा
 नास्तीति तत्त्वतः ॥ उभय नोभय किं वा तत्क्रमेणाक्रमेण
 किम् ॥ ४२ ॥ अस्तीति चेत्तदा तस्या सत्या कथमनाद-
 र ॥ नास्तीति चेदसत्त्वेऽस्याः सिद्धो नानादरो नयात्
 ॥ ४३ ॥ सत्यामुपरक्तौ तस्यां नादयानि पदानि च ॥
 शुद्धादन्यत्र सर्वस्य नयस्यानधिकारतः ॥ ४४ ॥
 असत्यामुपरक्तौ वा नैवामूनि पदानि च ॥ हेतुशून्यावि-
 नाभूतकार्यशून्यस्य दर्शनात् ॥ ४५ ॥ उभय चेत्क्रमेणेह
 सिद्ध न्यायाद्विरसितम् ॥ शुद्धमानमुपादेय हेतु श्रुतरं यदा
 ॥ ४६ ॥ यौगपद्येऽपि तद्वैत न समीहितसिद्ध्ये ॥ केवलं
 शुद्धमादेय नादेय तत्पर यतः ॥ ४७ ॥ नैकस्यैकपदे स्तो द्वे
 क्रिये वा कर्मणी ततः ॥ यौगपद्यभिसिद्ध स्याद्वैताद्वैतस्य का
 कथा ॥ ४८ ॥ ततोऽनन्यगतेन्यायाच्छुद्धः सम्यक्त्वगो-
 चरः ॥ तद्वाचकश्च यः कोऽपि वाच्य शुद्धनयोऽपि सः
 ॥ ४९ ॥ नैव त्वनन्यथासिद्धेः शुद्धाशुद्धत्वयोर्द्वयोः ॥ विरो-
 धेऽप्यविरोध स्यान्मिथः सापेक्षत सतः ॥ १५० ॥ नासि

द्वाऽनन्यथासिद्धिस्तद्वयोरेक्यस्तुत ॥ यद्विरोधेऽपि ना-
 यायमेवमात्र प्रतीयते ॥ ५१ ॥ नन्यथा नय तत्त्वानि ये
 बल जीरपुद्गलौ ॥ स्वद्रव्याद्यैरनयत्वाद्भुत कर्तृकर्मणो
 ताभ्यामन्यत्र नैतेषा किञ्चिद्द्रव्यान्तर पृथक् ॥ न मत्पेक्ष
 विगुदस्य जीवस्य पुद्गलस्य च ॥ ५२ ॥ किन्तु सम्यग्द्रव्यो
 रेव तद्वयोमितरेतरम् ॥ नैवित्तिङ्निमित्ताभ्यां भारा नव
 पदा अभी ॥ ५४ ॥ अर्थात्त्रयपदीभूय जीवधैको विराजते ॥
 तदात्वऽपि पर शुद्धस्तद्विच्छिष्टदशागृते ॥ ५५ ॥ नासम्भव
 भवेदेतत्तद्विधेरुपलब्धित ॥ सोपरक्तेरभूतार्थात्सिद्ध न्या
 याददर्शनम् ॥ ५६ ॥ सन्त्यनेकेऽत्र दृष्टान्ता हेमरमज-
 लान्ता ॥ आदशस्फटिकाश्मानौ रोधवारिधिसेन्यरा-
 ॥ ५७ ॥ एक हेम यथाऽनेकवर्ण स्यात्परयोगत ॥ तमस
 तमिरोपेक्ष्य पश्य तदेव केवलम् ॥ ५८ ॥ न चाश्रय
 सतस्तस्य स्यादुपेक्षा कथं जवात् ॥ सिद्ध कृत प्रमाणाद्वा
 तत्सत्त्वं न कुताऽपि वा ॥ २० ॥ नानादय द्वि तद्धेम
 सोपरक्तेरुपाधवत् ॥ तत्त्वागे सर्वशून्यादिदोषाणां सन्नि-
 पातत ॥ १६० ॥ न परीक्षाक्षय चैतच्छुद्ध शुद्ध यदा
 तदा ॥ शुद्धस्यानुपलब्धौ स्याल्लब्धिहेतोरदर्शनम् ॥ ६१

यदा तद्वर्णमालाया दृश्यते हेम केवलम् ॥ न दृश्यते
 परोपाधिः स्पष्ट दृष्टेन हेम तत् ॥ ६२ ॥ तत्. त्रि द यथा
 हेम पर्योगाद्विना पृथक् ॥ सिद्ध तद्वर्णमालायामन्ययोगे-
 ऽपि वस्तुतः ॥ ६३ ॥ प्रक्रियेय हि संयोजना सर्वदृष्टा-
 न्तभूमिषु ॥ साध्यार्थस्याविरोधेन माननालकारिण्युषु ६४
 तोयमग्न यथा पद्मपत्रमत्र तथा न तत् ॥ तदस्पृश्यस्वभा-
 वत्वादर्थतो नास्ति पत्रत ॥ ६५ ॥ सकर्दम यथा वारि
 वारि पश्य न कर्दमम् ॥ दृश्यते तदवस्थाया शुद्ध वारि
 उपपन्नत ॥ ६७ ॥ अग्निर्यथा तृणाग्निः स्यादुपचारात्तृण
 दहन ॥ नाग्निमृत्तृण तृण नाग्निरग्निरग्निस्तृण तृणम्
 ॥ ६८ ॥ प्रतिबिम्ब यथाऽऽदर्शे सन्निकर्षात्कलापिन ॥
 तदात्वे तथाऽवस्थायामपि तत्र कुत. शिखी ॥ ६९ ॥
 जपापुष्पोपयोगेन विकारः स्फटिकाश्पनि ॥ अर्थात्सोऽपि
 विकारश्च वास्तवस्तत्र वस्तुतः ॥ ७० ॥ ज्ञान स्वय
 घटज्ञान परिच्छिन्दद्यथा घटम् ॥ नार्थाज्ञान घटोऽय
 स्याज्ञान ज्ञान घटो घटः ॥ ७१ ॥ वारिधि सोत्तरद्भो-
 ऽपि वायुना प्ररितो यथा ॥ नार्थादैक्य तदात्वेऽपि पारा-
 वारसमीरयो ॥ ७२ ॥ सर्वतः सैन्धव खिल्यमर्थादेक-

रस मयम् ॥ चिरोपदशनेषूच्चैर्वानेकरसं यतः ॥ ५२ ॥
 इति दृष्टा तसनायेन स्वेष्ट दृष्टन सिद्धिमत् ॥ यत्पदानिनवा-
 म्नि राच्यान्पर्यादयदयतः ॥ ७३ ॥ वैश्वित्तु कल्प्यते मोहाद्
 क्तव्यानि पदानि च ॥ हेयानीति यतस्तेभ्य शुद्धमन्यन
 सर्वतः ॥ ७४ ॥ तदसत्सर्वतस्त्याग स्यादसिद्ध ममा
 णतः ॥ तदा तेभ्योऽतिरिक्तस्य शुद्धस्यानुपलब्धित ७५
 नावश्य वाच्यता सिध्येत्सर्वता हेयवस्तुनि ॥ नान्यकारे
 प्रविष्टस्य प्रकाशानुभवो मनारु ॥ ७६ ॥ नावाच्यता
 पदार्थानां स्यादकिञ्चित्करस्वतः ॥ सार्थानीति यतोऽवश्य
 वक्तव्यानि न वार्धतः ॥ ७७ ॥ न स्यात्तेभ्योऽतिरिक्तस्य
 सिद्धः शुद्धस्य सर्वतः ॥ साधनाभावतस्तस्य तद्यथाऽनु-
 पलब्धितः ॥ ७८ ॥ ननु चार्था तर तेभ्य शुद्ध सम्प
 पत्त्वगोचरम् ॥ अस्ति जीवस्य स्व रूप नित्योद्योत निरा-
 मयम् ॥ ७९ ॥ न पश्यति जगथावन्निध्यान्धतमसा ततम् ।
 अस्तविध्यापकार चेत्पश्यतीद जगज्जवातः ॥ १८० ॥
 नैव विरुद्धधर्मत्वान्छुब्दाशुद्धत्वयोर्द्वयोः ॥ नैकस्यैकपदे द्वे
 स्तः शब्दाशुद्धे क्रियऽयतः ॥ १८१ ॥ अथ सत्या हि
 शुद्धार्था क्रियायामथवधितः ॥ स्यादशुब्दा कथं वा चेद-

स्ति नित्या यथ न सा ॥ ८२ ॥ अथासत्यामशुद्धाया
 बन्धाभासो विरुद्धभास् ॥ नित्यायामथ तस्या हि सत्या
 युक्तेरसम्भवः ॥ ८३ ॥ ततः सिद्धं यदा येन भावेनात्मा
 समन्वितः ॥ तदाऽनन्यगतिस्तेन भावेनात्माऽस्ति तन्मयः
 ॥ ८४ ॥ तस्माच्छुभः शुभेनैव स्यादशुभोऽशुभेन यः ॥
 शुद्धः शुद्धेन भावेन तदात्वे तन्मयत्वतः ॥ ८५ ॥ ततोऽ
 नर्थान्तरं तेभ्यः किञ्चिच्छुद्धमनीदृशम् ॥ शुद्धं नवपदा-
 न्येव तद्विकारादृते परम् ॥ ८६ ॥ अतस्तत्त्वार्थश्रद्धान् सूत्रे
 सद्वर्जनं मतम् ॥ तद्वत्त्वं नव जीवाद्या यथोद्देश्याः क्रमा-
 दपि ॥ ८७ ॥ तदुद्देशो यथा जीवः स्यादजीवस्तथा
 श्रवः ॥ अन्यः स्यात्सर्वरक्षापि निर्जरा मोक्ष इत्यपि ॥
 ८८ ॥ सप्तैते पुण्यपापाभ्यां पदार्थास्त नर स्मृताः ॥
 सन्ति सद्वर्जनस्योच्चैर्विपया भूतार्थमाश्रिताः ॥ ८९ ॥
 तत्राधिजीवमागन्तान् विदधाति यथाऽधुना ॥ रुचिः पूर्वा-
 परायत्तपर्यालोचत्रिचक्षणः ॥ ९० ॥ जीवसिद्धिः सती
 साध्या सिद्धा साधीयसी पुरा ॥ तत्सिद्धलक्षणं वक्ष्ये
 माभातल्लब्धिसिद्धयः ॥ ९१ ॥ स्वरूपं चेतना जन्तोः
 सा सामान्यात्सदैकधा ॥ सद्विज्ञेयादापि द्वेया क्रमात्सा

इय ससारिजीवानां सर्वपापविशेषतः ॥ अस्ति साधा-
रणी वृत्तिर्न स्यात्सम्यक्त्वकारणम् ॥ १४ ॥ न स्यादा-
त्मोपलब्धिर्मात्रा सम्यग्दर्शनलक्षणम् ॥ शुद्धा चेदस्ति
सम्यक्त्व न चेच्छुद्धा न सा सुदृक् ॥ १५ ॥ ननु
चेयमशुद्धैव स्यादशुद्धा कथंचन ॥ अथ बन्धफला नित्य
किमबन्धफला कचित् ॥ १६ ॥ सत्य शुद्धाऽस्ति सम्य
वत्वे सैवाशुद्धाऽस्ति तद्विना ॥ अस्त्यबन्धफला तत्र सैव
बन्धफलाऽप्यथा ॥ १७ ॥ ननु सदृशं न शुद्ध स्यादशु-
द्धा मृषा रुचि ॥ सत्त्वध विषयश्चैव शुद्धाशुद्धविशे-
षभाक् ॥ १८ ॥ यद्वा नवसु तत्त्वेषु चास्ति सम्यग्गता-
त्मनः ॥ आत्मोपलब्धिमात्र वै सा च शुद्धा कुतो नर ॥
॥ १९ ॥ नैव यत स्वतः शश्वत्स्वात्तुभेदाऽस्ति वस्तुनि ॥
तत्राभिध्यञ्जकद्वेयभावसद्भावतः पृथक् ॥ २० ॥ शुद्ध
सामान्यमात्रत्वादशुद्ध तद्विशेषतः ॥ वस्तु सामान्यरूपेण
स्वदते स्वादु सद्विदाम् ॥ २१ ॥ स्वदते न परेषा तद्य-
द्विशेषेऽप्यनीदृशम् ॥ तेषामलम्ब्यवृद्धित्वाद्दृष्टेर्ह्योद्बोद्धो-
पत ॥ २२ ॥ यद्वाविशयरूपेण स्वदते तत्तुदृष्टिनाम् ॥
अर्थात्सा चेतना नून कर्मकार्येऽय कर्मणि ॥ २३ ॥

दृष्टान्तः सैन्धव खिल्य व्यञ्जनेषु मिमिश्रितम् ॥ व्यञ्जन
क्षारमज्ञाना स्वदेत तद्विमोहिनाम् ॥ २४ ॥ क्षार खिल्य
तदेवैक मिश्रित व्यञ्जनेषु वा ॥ न मिश्रित तदेवैक स्वदेत
ज्ञानवेदिनाम् २५ इति सिद्ध वृद्धिर्नामैकैवाज्ञानचेतना
सर्वभाषैस्तदज्ञानजातैस्तरनतिक्रमात् ॥ २६ ॥ सिद्ध-
मेतावता यावच्छुद्धोपलब्धिरात्मनः ॥ सम्यक्त्व ताव-
देवास्ति तावती ज्ञानचेतना ॥ २७ ॥ एकः सम्यग्दृगा-
त्माऽसौ केवल ज्ञानवानिह ॥ ततो मिथ्यादृशः सर्वे नित्य-
मज्ञानिनो मताः ॥ २८ क्रिया साधारणी दृष्टिर्ज्ञानिनो
ऽज्ञानिनस्तथा ॥ अज्ञानिनः क्रिया बन्धहेतुर्न ज्ञानिनः
कचित् ॥ २९ ॥ आस्ता न बन्धहेतु स्यादज्ञानिना कर्मजा
क्रिया चित्र यत्पूर्वबन्धाना निर्जरायै च कर्मणाम् २३०
यस्मात् ज्ञानमया भावा ज्ञानिना ज्ञाननिर्मुक्ता ॥ अज्ञान-
मयभावाना नावकाश मुदृष्टिषु ॥ ३१ ॥ वैराग्य परमो-
पेक्षा ज्ञान स्वानुभवः स्वयम् ॥ तद्वय ज्ञानिनो लक्ष्म
जीवन्मुक्तः स एव च ॥ ३२ ॥ ज्ञानी ज्ञानैकपात्रत्वा
त्पश्यत्यात्मानमात्मवित् ॥ यद्भ्रूस्पृष्टादिभावानामस्वरूपा
दनास्पदम् ॥ ३३ ॥ तत स्वादु यथाऽध्यक्ष स्वमासा-

दयनि गुरुम् ॥ अविशिष्टमसंयुक्तं नियतं व्यपनन्यम्
 ॥ ३४ ॥ अथावद्मथास्पृष्टं भुन्दं सिन्दपदोपमम् ॥
 शुद्धस्फटिकसकाशं नि सक्तं व्योमवत्सदा ॥ ३५ ॥ इ-
 द्रियोपक्षितानां तज्ज्ञानदम्बीर्यमूर्तिकम् ॥ अक्षातीतसुखा-
 नन्तस्वाभाविरगुणाम्बितम् ॥ ३६ ॥ पदयमिति निजा-
 त्मानं ज्ञानी ज्ञानैकमूर्तिमान् ॥ प्रसक्तादपरं चेच्छेदार्था-
 त्मार्थं कृतार्थवत् ॥ ३७ ॥ रोहिणं यत्सुखं नाम सर्वं
 वैषयिकं स्मृतम् ॥ न तत्सुखं सुखाभासं किन्तु दुःख-
 मसंशयम् ॥ ३८ ॥ तस्माद्देयं सुखाभासं दुःखं बुद्ध-
 फलं यतः ॥ हेयं तत्कर्म यादेतुस्तस्यानिष्टस्य सर्वतः ॥
 ३९ ॥ तत्सर्वं सर्वतः कर्म पार्श्वत्रिकं तददृष्टम् ॥ वैप-
 रीत्यात्फलं तस्य सर्वं दुःखं विपर्ययतः ॥ ४० ॥ चतु-
 र्गतिमवावर्ते नित्यं कर्महेतुकं ॥ न पदस्थो जनः कश्चि-
 द्दिनु कर्मपटस्थितः ॥ ४१ ॥ स्वस्वरूपाच्च्युतो जीवः
 स्यादलङ्घ्यस्वरूपवान् ॥ नानादुःखसमाक्षीर्णं ससारं
 पयेद्विनि ॥ ४२ ॥ ननु किञ्चिच्छुभं कर्म किञ्चित्कर्मा-
 शुभं ततः ॥ कचित्सुखं कचिदुःखं तर्हि दुःखं पर-
 चृणाम् ॥ ४३ ॥ नैव यतः सुखं नैतत्तत्सुखं यत्र ना-

सुखम् ॥ स धर्मा यत्र नाधर्मस्तन्मृष यत्र नाशुभम् ॥
 ४४ ॥ इदमस्ति पराधीनं सुखं जायापुरस्सरम् ॥
 व्युच्छिन्नवन्धहेतुश्च विषमं दुःखमथत ॥ ४५ ॥ उक्तं च—
 सपरवाधासाहियमिच्छिउष्णं बन्धकारणमिसमम् ॥ ज
 इन्द्रिणहिलब्धं तसुखं दुःखमेव तदा ॥ ४६ ॥ भा-
 वार्थश्चानसर्वेषां कर्मणामुदयः क्षणात् ॥ बजायात इ-
 गान्मानदुरारो निष्पिनष्टि वै ॥ ४७ ॥ व्याकुलः सर्व-
 देशेषु जीवः कर्मोदयाभ्युदयम् ॥ वह्नियोगाग्रथा गारि-
 तस्य स्पर्शोपलब्धित ॥ ४८ ॥ सातासातोदयाद्दुःख-
 मास्ता स्फूलोपलक्षणात् ॥ सर्वकर्मोदयाघात इवाघात-
 विदात्मनः ॥ ४९ ॥ आस्तां घातः प्रदेशेषु सन्दृष्टेऽप्य-
 लब्धित ॥ वातव्याधेर्यथाऽऽयक्ष पीडयन्ते ननु सन्धयः
 ॥ २५० ॥ न हि कर्मोदयवधिज्जन्तोऽप्यस्यात्पुत्रा-
 वदः ॥ सर्वस्य कर्मणस्तत्र वैलक्षण्यात्स्वरूपतः ॥ ५१ ॥
 तस्य मन्दोदयात्केचिज्जनीवा समनम्का कचित् ॥ तद्वे-
 गमसहमाना रमन्ते विषयेषु च ॥ ५२ ॥ केचित्तीव्रो-
 दया सन्तो मदाक्षाः खलसज्जिन ॥ केवलदुःखयोगा-
 र्ता रन्तु नार्थानपि क्षमाः ॥ ५३ ॥ यद्दुःखं लौकिकी

रुद्धिर्निर्णतिस्तत्र का मया ॥ यत्सुख लौकिकी रुद्धि
 स्तत्सुख दुःखमर्थतः ॥ ५४ ॥ कदाचित्क न तद्दुःखं
 मृत्युताञ्छिन्नधारया ॥ सन्निरुपेण तेषून्वस्तृष्णातद्गस्य
 दर्शनात् ॥ ५५ ॥ इन्द्रियायेषु लुब्धानामन्तर्दाहं सुदा
 रण ॥ तमन्तरा यतस्तेषां विषयेषु रतिः कुतः ॥ ५६ ॥
 दृश्यते रतिरेतेषां सुहितानामिवेक्षणात् ॥ तृष्णापीज
 जलौकिकानां दुष्टशोणितर्पणात् ॥ ५७ ॥ शक्रचक्रध-
 रादीनां फेयल पुण्यशालिनाम् ॥ तृष्णापीज रतिस्तेषां
 सुखावाप्तिः पुतस्तनी ॥ ५८ ॥ उक्तं च- जेसिं विसये
 सुरदितेसिं दुखं चजाजाणं साहावम् ॥ जदितं णत्थि
 सहावं वावारो णत्थि विसयत्थम् ॥ ५९ ॥ सर्वतात्पर्यं
 मयैतद्दुःखं यत्सुखसङ्गम् ॥ दुःखस्यानात्मधर्मत्वान्ना-
 भिलाषः सुदृष्टिनाम् ॥ ६० ॥ वैषयिकमुखे न स्याद्वाग-
 भावः सुदृष्टिनाम् ॥ रागस्याज्ञानभावत्वादस्ति मिथ्यादृश
 स्फुटम् ॥ ६१ ॥ सम्यग्दृष्टेस्तु सम्यक्त्वं स्यादवस्थान्तर-
 चितं ॥ सामान्यजनवचस्मान्नाभिलाषोऽस्य कर्मणि ॥
 ६२ ॥ उपेक्षा सर्वभोगेषु सदृष्टेर्दृष्टरागवत् ॥ अवश्यं
 तदवस्थायास्तथाभासो निसर्गजः ॥ ६३ ॥ अस्तु रुद्धिर्यथा

ज्ञानी हेयं ज्ञात्वाऽथ मुञ्चति ॥ अनास्त्यावस्थिकः कश्चि
 त्परिणाम सहेतुकः ॥ ६४ ॥ सिद्धमस्ताभिलाषत्वं कस्य-
 चित्सर्वतश्चित ॥ देशतोऽप्यस्मदादीनां रागाभावस्य
 दर्शनात् ॥ ६५ ॥ तद्यथा न मदीय स्यादन्यदीयमिदं
 ततः ॥ परमकरणे कश्चित्पृथक्पृथक् न तृप्यति ॥ ६६ ॥
 यथा कश्चित्परायत्त कुर्वाणोऽनुचितां क्रियाम् ॥ कर्ता
 तस्या क्रियायाश्च न स्यादस्ताभिलाषवान् ॥ ६७ ॥ स्वदेते
 ननु सदृष्टिरिन्द्रियार्थरुदम्बरम् ॥ तत्रेष्ट रोचते तस्मै
 कथमस्ताभिलाषवान् ॥ ६८ ॥ मत्पमेतादृशो यावज्जय-
 न्यं पदमाश्रितः ॥ चारित्रावरण कर्म जयन्यपदकारणम्
 ॥ ६९ ॥ तदर्थेषु रतो जीवश्चारित्रावरणोदयात् ॥ तद्वि-
 ना सर्वतः श्रद्धो धीतरागोऽत्यतीन्द्रियः ॥ ७० ॥
 दृष्टो हस्य क्षतेस्तस्य नूनं भोगाननिच्छतः ॥ हेतुसद्भाव-
 तोऽवश्यमुपभोगक्रियायलात् ॥ ७१ ॥ नाभिध्द तद्विरा-
 गत्वं क्रियामात्रस्य दर्शनात् ॥ जगतोऽनिच्छतोऽप्यस्ति
 दारिद्र्य मरणादि च ॥ ७२ ॥ व्यणीडितो जन कश्चि
 कुर्वाणो रुमप्रतिक्रियाम् ॥ तदात्वे रुमपद नेच्छत्का
 कथा रुमपुनर्भवे ॥ ७३ ॥ कर्मणा पीडितो ज्ञानी कुर्वाणः

कर्षणां क्रियाम् ॥ नेच्छेत्कर्मपदं किञ्चि, साभिलाषः कुतो
 नयात् ॥ ७४ ॥ नासिद्धोऽनिच्छतस्तस्य कर्म तस्यापया
 त्मनः ॥ वेदनायाः प्रतीकारो न स्याद्भोगादिहेतुः
 ॥ ७५ ॥ सम्यग्दृष्टिरसौ भोगान् सेवमानोऽप्यसेवकः ॥
 नीरागस्य न रागाय कर्माकामकृतं यत् ॥ ७६ ॥ अस्ति
 तस्यापि सदृष्टेः कस्यचित्कर्मचेतना ॥ अपि कर्मफले सा
 स्यादर्थसो ज्ञानचेतना ॥ ७७ ॥ चेतनायाः फलं बन्धस्त
 र्फले वाऽयं कर्मणि ॥ रागाभावाच्च बन्धोऽस्य तस्मात्सा
 ज्ञानचेतना ॥ ७८ ॥ अस्ति ज्ञानं यथा सौख्यमैश्वर्यं
 चाप्यतीन्द्रियम् ॥ आद्यं ह्यपनादेयं समादेयं परं रूपम्
 ॥ ७९ ॥ नूनं यत्परतो ज्ञानं प्रत्यर्थं परिणामि यत् ॥
 व्याकुलं मोहसम्पृक्तमथाहुः स्वमनर्थकम् ॥ ८० ॥ सिद्ध
 ह् स्वन्वयस्योच्चैर्व्याकुलत्वं पलङ्घितम् ॥ ज्ञातशेषार्थसद्भावे
 तन्मुहुःसादिर्लक्षणात् ॥ ८१ ॥ आस्तांशेषार्थमिहासुरम
 नाश्याकुलं मनः ॥ उपयोगि सदर्थेषु ज्ञानं वाऽप्यमुखावहम्
 ८२ ॥ प्रपन्नं मोहयुक्तत्वाच्चिकृष्टं हेतुगौरवात् ॥ व्युत्थितं
 क्रमवर्तित्वात्तद्वच्च चेदाद्युपक्रमात् ॥ ८३ ॥ परोक्षं त
 पचादात्ममक्षसमुद्भवात् ॥ सदोपः सञ्ज्ञादीनां दोषाण

तत्र सम्भवात् ॥ ८४ ॥ विरुद्धं वन्धेहेतुत्वाद्बन्धकार्याच्च
 कर्मजम् ॥ अश्रेयोऽनात्मरूपत्वात्कालुष्यादशुचि स्वतः
 ॥ ८५ ॥ भ्रूक्षितं यदपस्मारवेगवद्वर्धमानतः ॥ क्षणं
 वा हीयमानत्वात्क्षणं यावददर्शनात् ॥ ८६ ॥
 अत्राण प्रत्यनीकस्य क्षणं शान्तस्य कर्मणः ॥ जीवदव-
 स्थात्प्रतोऽवश्यमेप्यनः स्वर्गसंस्थितिः ॥ ८७ ॥ दिदृमात्रं
 पदसु द्रव्येषु मूर्तस्यैवोपलम्भकात् ॥ तत्र सूक्ष्मेषु नैव
 स्यादस्ति स्थूलेषु केषुचित् ॥ ८८ ॥ सत्सु प्राग्नेषु तत्रापि
 नाप्राग्नेषु कदाचन ॥ तत्रापि विद्यमानेषु नातीशानागतेषु
 च ॥ ८९ ॥ तत्रापि सन्निधानत्वे सन्निकर्षसु सत्सु च ॥
 तत्राप्यवग्रेहहादौ ज्ञानस्यास्तिरूपदर्शनात् ॥ ९० ॥
 समस्तेषु न व्यस्तेषु हेतुभूतेषु सत्स्वपि ॥ कदाचिज्ज्ञायते
 ज्ञानमुपर्युपरि शुद्धितः ॥ ९१ ॥ तद्यथा प्रतिज्ञानस्य
 श्रुतज्ञानस्य वा सतः ॥ आन्त्या सन्त्यसत्प्राप्तास्तत्रान-
 न्ताश्च शक्तयः ॥ ९२ ॥ तेषामावरणान्पुच्छैरात्पाच्छ-
 क्तितोऽयत्ना ॥ प्रत्येकं सन्ति तावन्ति सन्तानस्यानतिक्र-
 मात् ॥ ९३ ॥ तत्रालापस्य यस्याच्चैर्पावदशस्य कर्मजः ॥
 सायोपशान्तिकं नाम स्यादवस्थान्तरं स्वतः ॥ ९४ ॥

स्पर्शादयस्तत्र किं न भिष्यन्ति ते जडा ॥ ५५ ॥ अर्था
 स्पर्शादयः स्वैर ज्ञानमुत्पादयन्ति चेत् ॥ षटादौ ज्ञान
 शून्ये च तत्किं नोत्पादयन्ति ते ॥ ५६ ॥ अथ चेच्चतने
 द्रव्ये ज्ञानस्योत्पादकाः कश्चित् ॥ चेतनत्वात्स्यय तस्य
 किं ततोत्पादयन्ति वा ॥ ५७ ॥ तत्र सिद्धं गरी
 रस्य पञ्चाक्षराणां तदर्थसात् ॥ अस्यभिष्टिन्नं कृत्वा
 तच्चित्तो ज्ञानं मुख्यमिति ॥ ५८ ॥ ननु देहेन्द्रियार्थेषु
 सत्सु ज्ञानं मुख्यं नृणाम् ॥ अमत्सु न मुख्यं ज्ञानं
 तदकिञ्चित्फलं कथम् ॥ ५९ ॥ नैव यतोऽवयवा
 पेक्षे व्यञ्जके हेतुदर्शनात् ॥ कार्याभिव्यञ्जकं कोऽपि
 साधनं न विनाऽन्वयम् ॥ ६० ॥ दृष्टान्तोऽगुरुगन्धस्य
 व्यञ्जकं पावको भवेत् ॥ न स्यादिनाऽगुरुद्रव्यं गन्धस्त-
 द्धारकस्य स ॥ ६१ ॥ तथा देहेन्द्रियं चार्थाः सन्त्य
 भिव्यञ्जकाः कश्चित् ॥ ज्ञानस्य तथा सौख्यस्य न स्वयं
 चित्तमुत्पादयति ॥ ६२ ॥ नाभ्युदादानं यदपि स्यात्-
 भिव्यञ्जकात्सुखस्य न वा तत्र सर्वत्र हेतुगुणानुपपन्नं
 ॥ ६३ ॥ तत्र सिद्धं गुणो ज्ञानमिति ॥ देहेन्द्रि-
 पुनः ॥ ससारे वा पञ्चको वा पु

सदसतोरुन्मत्तवत् ॥ नोपलब्धिरिदार्थात्सा तन्त्रेपानुप-
लब्धिवत् ॥ २४ ॥ ततोऽस्ति यौगिकी रुद्धि श्रद्धामम्य-
क्त्वलक्षणम् ॥ अर्यादप्यविरुद्ध स्यान्मूक्त स्वात्मानुभूति
वत् ॥ २५ ॥ गुणाश्चान्ये प्रसिद्धा ये सदृष्टेः प्रशमादयः
षड्विद्वृत्त्या यथास्व ते सन्ति सम्यक्त्वलक्षणाः ॥ २६ ॥
तत्राद्यः प्रशमो नाम सवेगश्च गुणः क्रमात् ॥ अनुकम्पा
तथाऽऽस्ति क्व वक्ष्ये तल्लक्षणं यथा ॥ २७ ॥ प्रशमो वि-
षयेषूच्चैर्भावः क्रोधादिकेषु च ॥ लोकासरूपात्मनेषु
स्वरूपाच्छिथिल मनः ॥ २८ ॥ सद्यः कृतापराधेषु यद्वा
जीवेषु जातुचित् ॥ तद्वधादिविकाराय न रुद्धिः प्रशमो
मतः ॥ २९ ॥ हेतुस्तत्रोदयाभावः स्यादनन्तानु-
नाम् ॥ अपि शेषरूपायाणां नूनं मन्दोदयोऽशक्तः ॥
४१० ॥ आरम्भादिक्रिया तस्य दैवाद्वा स्यादकामतः
॥ अन्तःशुद्धेः प्रसिद्धत्वान्न हेतुः प्रशमक्षतेः ॥ ३१ ॥
सम्यक्त्वेनाविनाशूः प्रशमः परमो गुणः ॥ अन्यत्र
प्रशममन्योऽप्याभासः स्यात्तद्वत्त्वात् ॥ ३२ ॥ सवेगः
परमोत्साहो धर्मो धर्मफले चितः ॥ सार्धेऽप्यनुरागो वा
मीतिर्वा परमेष्ठिषु ॥ ३३ ॥ धर्मः सम्यक्त्वमात्रात्मकः

शुद्धस्यानुभवोऽथवा ॥ तत्फलं मुख्यमत्यक्षमक्षयं क्षायिकं
 च यत् ॥ ३४ ॥ इतरत्र पुनः रागस्तद्गुणेष्वनुरागत-
 नातद्गुणेष्वनुरागोऽपि तत्फलस्याप्यलिप्तया ॥ ३५ ॥
 अत्रानुरागशब्देन नाभिलाषो निरुच्यते ॥ किन्तु शेष-
 मवर्माद्या निवृत्तिस्तत्फलादपि ॥ ३६ ॥ अथानुरागश-
 ब्दस्य विधिर्याच्यो यदाऽर्थतः ॥ प्राप्तिर्यादुपलब्धिर्वा-
 शब्दावैकार्यवाचका ॥ ३७ ॥ न चाशक्यं निषिद्ध-
 स्यादभिलाषो भोगेष्वलम् ॥ शुद्धोपलब्धिमात्रेऽपि हि
 यो भोगाभिलाषवत् ॥ ३८ ॥ अर्थात्सर्वोऽभिलाष-
 स्यादज्ञानं द्विविपर्ययात् ॥ न्यायादलब्धतत्त्वार्थो लब्ध-
 कामो न लब्धिमान् ॥ ३९ ॥ मिथ्या सर्वोऽभिलाषः
 स्यान्मिथ्याकर्मोदयात्परम् ॥ स्वार्थसार्थक्रियासिद्धौ
 नात्र प्रत्यक्षतो यत् ॥ ४० ॥ क्वचित्तस्यापि सद्भावे
 नेष्टसिद्धिरहेतुतः ॥ अभिलाषस्याप्यभावे त्वेष्टसिद्धिश्च
 हेतुतः ॥ ४१ ॥ यश्च श्रीसुतमित्रादि सर्वं कामयते
 जगत् ॥ नास्य लाभोऽभिलाषेऽपि विना पुण्यो-
 दयात्सतः ॥ ४२ ॥ जरामृत्युदरिद्रादि न हि का-
 मयते जगत् ॥ तत्संयोगो बलादस्ति सतस्तथाशु-

भोदयात् ॥ ४३ ॥ सँवेगो विधिरूप स्यान्निपेयश्च
 निपेधनात् ॥ स्याद्विवक्षावशाद्धितं नार्थादर्थान्तरं तयो.
 ॥ ४४ ॥ त्यागः सर्वाभिलापस्य निर्वेदो लक्षणात्तथा ॥
 ससँवेगोऽयवा धर्मः साभिलापो न धर्मवान् ॥ ४५ ॥
 नापि धर्मः क्रियामात्रं मिथ्यादष्टेरिहार्थतः ॥ नित्यं
 रागादिसद्भावात् प्रत्युताधर्म एव सः ॥ ४६ ॥ नित्य
 रागी कुदृष्टिः स्यान्न स्यात्कचिदरागवान् ॥ अस्तरागोऽ
 स्ति सदृष्टिर्नित्यं वा स्यान्न रागवान् ॥ ४७ ॥ अनुकम्पा
 क्रिया ज्ञेया सर्वसत्त्वेष्वनुग्रहः ॥ भैरीभावोऽथ मध्यस्थं
 निःशल्यं वैगवर्जनात् ॥ ४८ ॥ दृढोद्दानुदयस्तत्र हेतुर्वा-
 च्योऽस्ति केवलम् ॥ मिथ्याज्ञानं विना न स्याद्वैरभावः
 कचिद्यत ॥ ४९ ॥ मिथ्या यत्परत स्वस्य स्वस्माद्वा
 परजन्मिनाम् ॥ इच्छेत्तत्सुखदुःखादि मृत्युर्वा जीवित
 मनाह् ॥ ४९० ॥ अस्ति यस्यैतदज्ञानं मिथ्यादृष्टिः स
 शल्यवान् ॥ अज्ञानाद्धन्तुकामोऽपि क्षमो हन्तु न चापरम्
 ॥ ५१ ॥ समस्ता सर्वभूतेषु याऽनुकम्पा परत्र सा ॥
 अर्थतः स्वानुकम्पा स्याच्छल्यवच्छल्यवर्जनात् ॥ ५२ ॥
 रागाग्रभुद्धभावानां सद्भावे बन्ध एव हि ॥ न बन्धस्त,

तथा दृष्टेरमूढता ॥ ८२ ॥ उपवृष्ट्यनामा च मुष्मितीक-
रणं तथा ॥ वात्सल्यं च यथाम्नायाद्गुणोऽप्यस्ति
प्रभावना ॥ ८३ ॥ शका भी साध्यस भीतिर्मयमना-
धिषा अमी ॥ तस्य निष्क्रान्तितो जातो भावो नि शं-
कितोऽर्थतः ॥ ८४ ॥ अर्थवगादत्र मूत्रे शंका न स्या-
न्मनीषिणाम् ॥ सूक्ष्मान्तरितदूरार्था स्युस्तदास्तिभ्य-
गोचराः ॥ ८५ ॥ तत्र धर्मादयः सूक्ष्माः सूक्ष्मा
कालाणवोऽणवः ॥ अस्ति सूक्ष्मत्वमेतेषा लिङ्गस्याक्षैर-
दर्शनात् ॥ ८६ ॥ अन्तरिता यथा द्वीपसरिन्नायनगा-
धिषा ॥ दूरार्था भाविनोऽतीता रामरावणचक्रिणः ॥
८७ ॥ न स्यान्मिध्यादृशो ज्ञानमेतेषा काप्यसशयम् ॥
सशयस्यादिहेतोर्वै दद्वमोहस्योदयात्सतः ॥ ८८ ॥ न
चाशंक्य परोक्षास्ते सद्दृष्टेर्गोचराः कुतः ॥ तैः सह
सन्निरुपस्य साक्षकस्याप्यमम्भवान् ॥ ८९ ॥ अस्ति
तत्रापि सम्यग्त्वमाहात्म्यं दृश्यते मदत् ॥ यदस्य जग-
तो ज्ञानमस्त्यास्तिक्यपुरस्सरम् ॥ ९० ॥ नासम्भवविद्
यस्मात्स्वभावोदर्कगोचरः ॥ अतिवागतिशयः सर्वो
योगिना योगशक्तिवत् ॥ ९१ ॥ अस्ति चात्मापरिच्छेदि

महान् ॥ ११ ॥ अज्ञानी कर्मनोकर्मभावकर्मात्मक
 च यत् ॥ मनुजे सर्वमेवैतन्मोहादद्वैतवादवत् ॥ १२ ॥
 विश्वाद्भिन्नोऽपि विश्व स्व कुर्वन्नात्मानमात्महा ॥ भूत्वा
 विश्वमयो लोके भय नोद्वेति जानुचित् ॥ १३ ॥ ता
 त्पर्य सर्वतोऽनित्ये कर्मण पाकसम्भवात् ॥ नित्यबुद्ध्या
 शरीरादौ भ्रान्तो भीतिमुपैति स ॥ १४ ॥ सम्यग्दृष्टिः
 सदेकत्व स्वं समासादयन्निव ॥ यावत्कर्मातिरिक्तत्वा-
 च्छुद्धमत्येति चिन्मयम् ॥ १५ ॥ शरीर सुखदुःखादि-
 पुत्रपौत्रादिक तथा ॥ अनित्य कर्म कार्यत्वादस्वरूपम
 वैति यः ॥ १६ ॥ लोकोऽय मे हि चिल्लोको नून नि-
 त्योऽस्ति सोऽर्थतः ॥ नापरोऽलौकिको लोकस्ततो
 भीतिः कुतोऽस्ति मे ॥ १७ ॥ स्वात्मसञ्चेतनादेव ज्ञानी
 ज्ञानैकतानतः ॥ इहलोभयान्मुक्तो मुक्तस्तत्कर्मबन्ध
 नात् ॥ १८ ॥ परलोकः परनात्मा भाविजन्मान्तरांश-
 भाक् ॥ नत कम्प इव त्रासो भीति परलोक्तोऽस्ति
 सा ॥ १९ ॥ भद्र चेज्जन्म स्वर्लोके मा भून्मे जन्म
 दुर्गती ॥ इत्याद्याकुलित चेतः साध्वम पारलौकिकम् ॥
 ५२० ॥ मिथ्यादृष्टेस्तदेवाऽस्ति मिथ्याभावैककारणात्

॥ तद्विपक्षस्य सदृष्टेर्नास्ति तत्तत्र व्यत्यायात् ॥ २१ ॥
 घर्हिर्दृष्टिरनात्मज्ञो मिथ्यामात्रैरुभूमिकः ॥ स्व समासा-
 दयत्यत्र कर्म कर्मफलात्मकम् ॥ २२ ॥ ततो नित्य
 भयाक्रान्तो वर्तते भ्रान्तिमानिव ॥ मनुते मृगतृष्णाया-
 मम्भोभार जनं कुधी ॥ २३ ॥ अन्तरात्मा तु
 निर्भीकः पद निर्भयमाश्रितः ॥ भीतिहेतोरिहावश्यं
 भ्रान्तेरत्राप्यसम्भवात् ॥ २४ ॥ मिथ्याभ्रान्तिर्य-
 दन्यत्र दर्शनं चान्यवस्तुनः ॥ यथा रज्जौ तमोहेतोः
 सर्पाध्यासाद्रवत्यधीः ॥ २५ ॥ स्वसवेदनमत्यक्ष
 ज्योतिर्यो वेत्यनन्यसात् ॥ स विभेति कुतो न्याया-
 दन्यथाभवनादिह ॥ २६ ॥ वेदनोऽऽगन्तुका बाधा
 मलाना कोपतस्तनौ ॥ भीतिः प्रागेव कम्पः स्यान्मोहाद्वा
 परिदेवनम् ॥ २७ ॥ उल्लाघोऽहं भविष्यामि मामून्मे
 वेदना इचित् ॥ मूर्च्छंश्च वेदना भीतिश्चिन्तनं वा
 मुहुर्मुहुः ॥ २८ ॥ अस्ति नूनं वृद्धेः सा दृष्टिरोपैरुद्धे
 तुतः ॥ नीरोगस्यात्मनोऽज्ञानाच्च स्यात्सा भ्रान्तिरिव इचित्
 ॥ २९ ॥ शुद्धलाद्विन्नचिदात्मनो न मे व्याधिः कुतो
 भयम् ॥ व्याधिः सर्वशरीरस्य नामूर्तस्येति चिन्तनज्ञा

निष्ठेऽस्त्यनिष्ठार्थमुद्दिश्यैव आत्मके ॥ ६० ॥ न चा
 सिद्धमनिष्ठं च कर्मणस्त्वन्फलस्य च ॥ सर्वतो दुःखहे
 तुलाशुक्तिस्वानुभवागमात् ॥ ६१ ॥ अनिष्ठफलं च
 स्वात्स्यादनिष्ठार्था प्रतीक्रिया ॥ दुष्टकार्यानुन्वयस्य हेतो-
 र्दुष्टोपदेशश्च ॥ ६२ ॥ अथासिद्धं स्वतन्त्रं क्रियायाः
 कर्मणः फलात् ॥ ऋते कर्मोदयाभ्येतोस्तस्याश्वासम्भ-
 वो यत् ॥ ६३ ॥ यावदक्षीणमोहस्य क्षीणमोहस्य
 चास्त्यन ॥ यावत्पस्ति क्रियानाम तावत्पौढयिकी स्मृता
 ॥ पौरुषो न यथाराम पुंस कर्मोदित इति ॥ न पर
 पौरुषापेक्षो देवांपक्षो हि पौरुषः ॥ ६४ ॥ सिद्धो
 निःक्रासितो ज्ञानी कुर्वाणोऽप्युदित क्रियाम् ॥ निष्क्रा-
 मत् कुर्वन् कर्म न रागाय निरागिणाम् ॥ ६५ ॥
 नाशमय चास्ति निःक्राते सामान्योऽपि जनः कश्चित् ॥
 हेतो नुतश्चिदन्वय दर्शनातिशयादपि ॥ ६६ ॥ यत्ता
 निष्क्रासता नास्ति न्यायात्सदृशेन विना ॥ नानिच्छास्त्य-
 क्षमे सौख्ये तदत्यक्षमनिच्छतः ॥ ६७ ॥ तदत्यक्षमुख
 मोहान्मिथ्यादृष्टिः स नेच्छति ॥ दृष्टोहस्य तथा पाक
 शक्ते सद्भावतोऽनिशम् ॥ ६८ ॥ उक्तो निष्क्रासितो

भावो गुण सदृशेनस्य वै॥ अस्तु का नः क्षतिः मावेत्य-
 रीक्षाक्षयता मता ॥ ७९ ॥ अथ निर्विचिकित्सारयो गुण
 संलक्ष्येत स य ॥ सदृशेनगुणस्योच्चैर्गुणो युक्तिवशादपि
 ॥ ८० ॥ आत्मन्यात्मगुणोत्कर्षगु-यां स्वात्मप्रशसनात्
 ॥ परत्राप्यपकर्षेषु गुडिर्विचिकित्सा स्मृता ॥ ८१ ॥ नि-
 प्कान्तो विचिकित्सायाः प्रोक्तो निर्विचिकित्सकः ॥ गुणः
 सदृशेनस्योच्चैर्वक्ष्ये तल्लक्षणं यथा ॥ ८२ ॥ दुर्द्धवादुःखिते
 पुंसि तीव्रासाताघृणास्पदे॥ यन्नास्तया(?) परं चेतः स्मृतो
 निर्विचिकित्सकः ॥ ८३ ॥ नैतत्तन्मनस्यज्ञानमस्म्यहं स-
 म्पदा पदम् ॥ नासावस्मत्समा दीनो वराको विपदा
 पदम् ॥ ८४ ॥ प्रत्युत ज्ञानमेवैतत्तत्र कर्मविपाकजाः ॥ प्रा-
 णिन सदृशाः सर्वे त्रसम्वावरयोनयः ॥ ८५ ॥ यथा
 द्वायर्भकौ जातौ शूद्रिकायास्तबोदरात् ॥ शूद्रावभ्रान्तित-
 स्तौ द्वौ कृत भेदभ्रमात्मना ॥ ८६ ॥ जले - जम्बालव-
 ज्जीवे यावत्कर्माशुचि स्फुटम् ॥ अदृता चाविशेषाद्वा नून
 कर्ममलीमसः ॥ ८७ ॥ अस्ति सदृशेनस्यासौ गुणो निर्वि-
 चिकित्सकः ॥ यतोऽवश्यं स तत्रास्ति तस्मादन्यत्र न
 कश्चित् ॥ ८८ ॥ कर्मपर्यायमात्रेषु रागिणः स कुतो गुणः

शुद्धात्मलब्धितः ॥ अर्हन्निति च सिद्धश्च पर्यायायो
 द्विधा मतः ॥ ९ ॥ दिव्यौदारिकदेहस्यो धौतघातिच-
 तुष्टयः ॥ ज्ञानदग्नीर्यसौख्यादथ सोऽर्हन् धर्मो
 पदेशकः ॥ ६१० ॥ मूर्तिमदेहनिर्मुक्तो मुक्तो लो-
 काग्रसंस्थितः ॥ ज्ञानाद्यष्टगुणोपेतो निष्कर्मा सिद्ध
 सङ्गकः ॥ ११ ॥ अर्हन्निति जगत्पूज्यो जिनः कर्मारो
 घातनात् ॥ महादेवोऽधिदेवत्वाच्छङ्करोऽपि सुखावहात् ॥
 १२ ॥ त्रिष्णुर्ज्ञानेन सर्वार्थविस्तृतत्वात्कृपश्चन ॥ ब्रह्म
 ब्रह्मशरूपत्वादरिर्दुःखापनोदनात् ॥ १३ ॥ इत्याद्यनेक
 नामाऽपि नानेकोऽस्ति स्वलक्षणात् ॥ यतोऽनन्तगुणा
 त्मैन्द्रव्य स्यात्तिसिद्धसाधनात् ॥ १४ ॥ चतुर्विंशति
 रित्यादि यावदन्तमनन्तता ॥ तद्वहुतर न दोषाय देव-
 त्वैकविधत्वतः ॥ १५ ॥ प्रदीपानामपनेकत्व न प्रदीपत्व
 हापने ॥ यतोऽत्रैकविधत्व स्यात् स्यान्नानामकारता ॥
 १६ ॥ न चाशङ्क्य यथासख्य नामतोऽस्यास्त्यनन्तधा
 ॥ न्यायादेक गुणं चैक प्रत्येक नाम चैककम् ॥ १७ ॥
 न यत सर्वतो मुख्यसङ्ख्या तस्यैव सम्भवात् ॥ अधि-
 पस्य ततो वाच्य व्यवहारस्य दर्शनात् ॥ १८ ॥ एतदे-

प्रोक्तमतः सूत्रे तत्तु वागतियाति यत् ॥ द्वादशाङ्गप्रपाद्य
 चाश्रुतस्थूलार्थगोचरम् ॥ १९ ॥ कृत्स्नकर्मक्षयाज्ञान
 सायिकदर्शनपुनः ॥ अत्यक्षमुखमात्पोत्यवीर्यचेति
 चतुष्टयम् ॥ ६२० ॥ सम्यक्त्वचैव सूक्ष्मत्वमव्यावाध
 गुणस्वतः ॥ अस्त्यगुरुलघुत्वञ्चसिद्धेचाष्टगुणाः
 स्मृताः ॥ २१ ॥ इत्याद्यनन्तधर्मादयो कर्माष्टकविवर्जितः
 ॥ मुक्तोऽष्टादशभिर्दोषैर्देवः सेव्यो न चेतरः ॥ २२ ॥
 अर्थाद्गुरुः स एवास्ति श्रेयोमार्गोपदेशकः ॥ आप्तश्चैव
 स्वतः साक्षात्तेता मोक्षस्य वर्त्मनः ॥ २३ ॥ तेभ्योऽर्वा-
 गपि छद्मस्वरूपास्तद्रूपधारिणः ॥ गुरवस्त्युर्गुरोर्न्याया
 न्यायोऽवस्थाविशेषभाक् ॥ २४ ॥ अस्त्यवस्थाविशेषोऽ
 त्त्युक्तिस्वानुभवात्मात् ॥ शेषः ससारिजीवेभ्यस्तेषामे-
 पातिशायनात् ॥ २५ ॥ भाविनैगमनयायत्तो भूष्युस्तद्वा-
 निवेप्यते ॥ अवश्यभावतो व्याप्तेः सद्भावात्सिद्धसाधन
 म् ॥ २६ ॥ अस्ति सदृशन तेषु मिथ्याकर्मोपशान्तिः ॥
 चारित्र्यदेशतः सम्यक्चारित्र्यावरणक्षतेः ॥ २७ ॥ ततः
 सिद्धनिसर्गाद्वैशुद्धत्वे हेतुदर्शनात् ॥ मोहकर्मोदयाभा-
 वात्तत्कार्यस्याप्यसम्भवात् २८ तच्छुद्धत्वं सुविक्षा(ख्या)तं

दापाँस्तु तत्रोक्तान् सत्रेऽर्वाचारसञ्ज्ञकान् ॥ अन्यथा
 मध्यमासाग्नीन् श्रावकं क समाचरेत् ॥ ३२ ॥ दान
 चतुर्विधं देयं पात्रगुह्याऽथ श्रद्धया ॥ जन्यमध्यमोत्कृ
 ष्टपात्रेभ्यः श्रावकोत्तमैः ॥ ३३ ॥ कुपात्रायाप्पपात्राय
 दानं देयं यथोक्तचितम् ॥ पात्रगुह्या निसिद्धं स्यान्निसिद्धं न
 कृपाधिया ॥ ३४ ॥ शेषेभ्यः स्तुतिपात्रादिपीडितेभ्यो
 ऽथुभोदयात् ॥ दीनेभ्योऽदयादानादि दातव्यं करुणार्ण-
 वैः ॥ ३५ ॥ पूजामप्यर्हता कुर्याद्यदा प्रतिमास्तु तद्धित्या ॥
 स्वरव्यञ्जनानि सस्याप्य सिद्धान्त्यर्चयेत्सुधी ॥ ३६ ॥
 सूर्येपाध्यायसाधूना पुरस्तत्पादयोः स्तुतिम् ॥ माग्विषा-
 याष्ट्या पूजा विदध्यात्स त्रिशुद्धितः ॥ ३७ ॥ सम्मानादि
 यथाशक्ति कर्तव्यं च सपर्यिणाम् ॥ व्रतिना चेतरेषा
 वा विशेषाद्ब्रह्मचारिणाम् ॥ ३८ ॥ नारीभ्योऽपि उक्ता-
 ऽद्यान्यो न निषिद्धं जिनानामे ॥ देयं सम्मानदानादि
 लोकानामविरुद्धतः ॥ ३९ ॥ जिनचैत्यगृहादीनां निर्माणे
 सावधानता ॥ यथासम्पद्विधेयाऽस्ति द्रव्यान्नावग्रहेशतः
 ॥ ७४० ॥ सिद्धान्तानामर्हता चापि यन्त्राणि प्रतिमा शुभा-
 चैत्यालयेषु सस्याप्य शारूपतिष्ठापयेत्सुधीः ॥ ४१ ॥

अपि तीर्थादियात्रासु विदध्यात्सोऽयं मनः ॥ आत्रक स
 च तत्रापि संयमे न विराधयेत् ॥ ४२ ॥ नित्ये नैमित्ति-
 के चैवं जिनविम्बमहोत्सवे ॥ शैथिल्य नैव कर्तव्यं
 तत्त्वज्ञैस्तद्विशेषतः ॥ ४३ ॥ संयमो द्विविधश्चैव विरेपो
 गृह्येषाभिः ॥ विनाऽपि प्रतिमारुप व्रतं यदा स्वशक्तिन
 ॥ ४४ ॥ तपो द्वादशधा द्वेरा चाद्याभ्यन्तरभेदतः ॥
 कृत्स्नमन्यतम वा तत्कार्यं चानतिवीर्यसात् ॥ ४५ ॥ उक्तं
 दिव्यात्रतोऽप्यत्र प्रसङ्गाद्वा गृहीतम् ॥ बह्वे चोपास-
 काध्यापात्सावकाशात्सविस्तरम् ॥ ४६ ॥ यत्तुर्मूलगुणा-
 द्वाष्टाविंशतिर्मूलवत्तरोः ॥ नात्राप्यन्यतमेनोना नातिरि-
 क्ता कदाचन ॥ ४७ ॥ सर्वेरेभि समस्तैश्च सिद्ध यावन्नु-
 निव्रतम् ॥ न व्यस्तैर्व्यस्तमात्रं तु यावदश्नयादनि
 ॥ ४८ ॥ उक्तं च-वदसामिदिदियरोपोलोवो आवस्सयन-
 चेलमहाणम् ॥ खिण्डिसयणमदतमणं विदिपोरत्तेर-
 भुच च ॥ ४९ ॥ एते मूलगुणा शोक्ता वर्त्तन्ते नैव
 सने ॥ लक्षाणां चतुरशीनिर्गुणायोन्यसञ्ज्ञकाः ७००
 ततः सागारघर्षो वाऽनगारो वा ययोदिनः ॥ ५० ॥
 सप्तं मूलमुपयत्राविशेषतः ॥ ५१ ॥ उक्तं च-विदिपोर-

न स्वात्मसापेक्ष्यं यावन्मन्त्रातिकोशकम् ॥ तावद्रष्टु
 च श्रोतु च तद्वाधा सहते न स १३ तद्विधाऽथ च वा-
 त्सत्य भेदात्स्वपरगोचरात् ॥ प्रधान स्वात्मसबन्धिगुणो
 यावत्परमात्मनि १४ परोपहोपसर्गाद्यै पीडितस्यापि
 कुत्रचित् ॥ न शैथिल्य शुभाचारे ज्ञाने ध्याने तदादिमम्
 इतरस्यागिह रचाते गुणो दृष्टिमत स्फुटम् ॥ शुद्धधा-
 नबलादेव यतो बाधापकर्षणम् १५ प्रभावनांगसङ्गोऽस्ति
 गुण सदृशनस्य वै ॥ उत्कर्षकरण नाम लक्षणादपि
 क्लृप्तम् १७ अथातद्धर्मण पक्षे नावयस्य मनागपि
 ॥ धर्मपक्षसतिर्यस्मादधर्मोत्कर्षपोषणात् १८ पूर्ववत्सोऽ-
 पि द्विविध स्वान्यात्मभेदतः पुनः ॥ तत्रागो वरमा-
 देय स्यादादेयः परोऽप्यतः १९ उत्कर्षो यद्बलाधि-
 क्यादधिकीकरण वृत्ते ॥ असत्सु प्रत्यनीकेषु नाल-
 दोषाय तत्कचित् ८२० मोहारातिक्षते शुद्ध शुद्धास्तु
 ध्दतरस्ततः ॥ जीवः शुद्धतमः कश्चिदस्तीत्यात्मप्रभावना
 २१ नेद स्वात्पौरुषायत्त किन्तु नून स्वभावतः ॥
 ऊर्ध्वमूर्ध्व गुणश्रेणौ यतः सिद्धिर्यपोक्षरम् २२ बाह्यः
 प्रमा ननागोऽस्ति विद्यामन्यादिविषले । तपोदानादिभि

जैनधर्मोत्कर्षो विधीयताम् ॥ २३ ॥ परेषामपकर्षाय मि
 ध्यात्वोत्कर्षशालिनाम् ॥ चमत्कारकर किञ्चित्तद्विधेय
 महात्मभिः ॥ २४ ॥ उक्तप्रभावनाङ्गोऽपि गुण सदृशना
 न्वितः ॥ येन सम्पूर्णता याति दर्शनस्य गुणाष्टकम् ॥
 २५ ॥ इत्यादयो गुणाद्यान्ये त्रिद्यन्ते सदृगात्मनः ॥
 अल चित्तनया तेषामुच्यते यद्विवक्षितम् ॥ २६ ॥
 प्रकृत तद्यथाऽस्ति स्व स्वरूप चेतनाऽऽत्मनः ॥ सा
 त्रिधाऽत्राप्युपादेया सदृष्टेर्ज्ञानचेतना ॥ २७ ॥ श्रद्धानादि
 गुणाश्चेते बाह्योल्लेखज्जलादिह ॥ अर्थात्सदर्शनस्यैक लक्षण
 ज्ञानचेतना ॥ २८ ॥ ननु रुदिरिहाप्यास्ति योगाद्वा लो
 कतोऽथवा ॥ तत्सम्यक्त्व द्विधाऽप्यर्थनिश्चयाव्यवहारतः
 ॥ २९ ॥ व्यावहारिकसम्यक्त्व सराग सविकल्पकम् ॥
 निश्चय वीतराग तु सम्यक्त्व निर्विकल्पकम् ॥ ८३० ॥
 इत्यस्ति वासनोन्मेषः केषाञ्चिन्माहशालिनाम् ॥ त मते
 वीतरागस्य सदृष्टेर्ज्ञानचेतना ॥ ३१ ॥ तै सम्यक्त्व
 द्विधा कृत्या स्वामिभेदो द्विधा कृतः ॥ एक काश्चित्सरा
 गोऽस्ति वीतगमश्च कश्चन ॥ ३२ ॥ तनास्ति वीतरा-
 गस्य कस्याचिज्ज्ञानचेतना ॥ सदृष्टेर्निर्विकल्पस्य नेतरस्य

तदुच्यते ॥ १०१० ॥ नैतत्कर्माऽपि सत्तुल्यपन्तर्भावीति
 न कश्चिन् ॥ तद्व्यावरणादेतदस्ति जात्यन्तरं यत ॥
 १०११ ॥ ततः सिद्धं यथा ज्ञान जीवस्यैको गुण
 स्वतः ॥ सम्पत्स्व च यथा नाम जीवस्यैको गुण स्वतः ॥
 १२ ॥ पृथगुरेश एवास्य पृथग्वैश्वस्य च लक्षणम् ॥
 पृथग्वृहद्वोहकर्म ह्यादन्तर्भावः कुतो नयात् ॥ १३ ॥
 एतं जीवस्य चारित्र्यं गुणोऽस्येव प्रमाणसात् ॥
 तमोहयति यत्कर्म सम्पाद्यारित्र्यमोहनम् ॥ १४ ॥
 अस्ति जीवस्य धीर्मान्यो गुणोऽस्येवस्त्वदादिवत् ॥ तद-
 न्तरयनीदेदमन्तरायं हि कर्म तत् ॥ १५ ॥ एतावदत्र
 सात्त्विकं यथा ज्ञानं गुणधित ॥ तथाऽनन्ता गुणा ज्ञेश
 युक्तिस्त्वानुभवगमात् ॥ १६ ॥ न गुणः कोऽपि कस्यापि
 गुणस्यान्तर्भवः शब्धिन् ॥ नाप्यतोऽपि च नादेवो देतुर्ना-
 र्था देतुमान् ॥ १७ ॥ ि सर्वोऽपि स्वात्प्रीतिः स्वा-

मनेकधा ॥ मन पर्ययज्ञानं वा तद्वय भावयेत्समम् ॥ २० ॥
 तत्तदावरणस्योच्चैः क्षायोपशमिकत्वात् ॥ स्यात्प्रथालक्षि-
 ताद्भावान्स्यादत्राप्यपरा गति ॥ २१ ॥ प्रतिज्ञानं श्रुतज्ञा-
 नमेतन्मात्रं सदातन्म ॥ स्याद्वा तरतमैर्भावैर्यथा हेतूरल-
 ङ्घिसात् ॥ २२ ॥ ज्ञानं यथाऽदर्शानामस्ति ग्राहकशक्ति-
 मत् ॥ क्षायोपशमिक तावदस्ति नौदयिक भवेत् ॥ २३ ॥
 अस्ति द्वेधाऽवधिज्ञानं हेतोः कुतश्चिदन्तरात् ॥ ज्ञानं स्या-
 त्सम्यगवधिरज्ञानं कुतिसतोऽवधि ॥ २४ ॥ अस्ति द्वेधा-
 मतिज्ञानं श्रुतज्ञानं च स्याद्विधा ॥ सम्यङ्निध्याविशे-
 षाभ्यां ज्ञानमज्ञानमित्यपि ॥ २५ ॥ त्रिषु ज्ञानेषु चैतेषु
 यत्स्थादज्ञानमर्थनः ॥ क्षायोपशमिकं तत्स्यान्न स्यादौदायिक-
 कचित् ॥ २६ ॥ अस्ति यत्तु नरज्ञानमर्थादौदायिकं स्मृतम्
 ॥ तदस्ति शून्यतारूपं यथा निश्चेतनं वपुः ॥ २७ ॥ एता-
 वताऽस्ति यो भावो हृद्मोहस्योदयादापि ॥ पाराच्चास्ति
 मोहस्य सर्वोऽप्यौदायिकः स हि ॥ २८ ॥ न्यायादप्येव
 मन्येषां मोहादिघानिकर्मणाम् ॥ यार्वास्तत्रोदयाज्जातो
 भावोऽस्त्यौदायिकोऽस्ति ॥ २९ ॥ तत्राप्यस्ति त्रिवेको
 ऽयं श्रेयानत्रोदितो यथा ॥ वैकृतो मोहजा भावः प्र-

तदुच्यते ॥ १०१० ॥ नैतत्कर्माऽपि तत्तुल्यमन्तर्भावीति
 न कश्चित् ॥ तद्व्यावरणादेतदस्ति जात्यन्तरं यत् ॥
 १०११ ॥ सत् सिद्धं यथा ज्ञान जीवस्यैको गुण
 स्वतः ॥ सम्यक्त्वं च तथा नाम जीवस्यैको गुण स्वतः ॥
 १२ ॥ पृथगुद्देश एवास्य पृथग्लक्ष्यं च लक्षणम् ॥
 पृथग्वृद्धमोहकर्म स्यादन्तर्भावः कुतो नयात् ॥ १३ ॥
 एव जीवस्य चारित्र्यं गुणोऽस्त्येकं प्रमाणसात् ॥
 तमोहयति यत्कर्म तत्स्याच्चारित्र्यमोहनम् ॥ १४ ॥
 अस्ति जीवस्य धीर्याख्यो गुणोऽस्त्येकस्तदादिबत् ॥ तद-
 न्तरयतीद्देदमन्तराय हि कर्म तत् ॥ १५ ॥ एतावदत्र
 तात्पर्यं यथा ज्ञान गुणश्रितः ॥ तथाऽनन्ता गुणा ज्ञेया
 युक्तिस्वानुभवागमात् ॥ १६ ॥ न गुणः कोऽपि कस्यापि
 गुणस्यान्तर्भवः कश्चित् ॥ नाधारोऽपि च नाधेयो हेतुर्ना
 पीह हेतुमान् ॥ १७ ॥ किन्तु सर्वोऽपि स्वात्मीयः स्वा-
 त्मीय शक्तियोगतः ॥ नानारूपा ह्यनेकेऽपि सता
 सम्भिलिता मिय ॥ १८ ॥ गुणानां चाप्यनन्तत्वे
 वागव्यवहारगौरवात् ॥ गुणाः केचित्समुद्दिष्टाः प्रसिद्धा
 पूर्वस्मरिभिः ॥ १९ ॥ यत्पुनः कश्चित्कस्यापि सीमाज्ञान

मनेकधा ॥ मन पर्ययज्ञान वा तद्वयं भावयेत्समम् ॥ २० ॥
 तत्तदावरणस्योच्चैः सायापशमिकृत्वः ॥ स्यात्प्रथालक्षि
 ताद्वाचास्यादत्राप्यपरा गति ॥ २१ ॥ मतिज्ञान श्रुतज्ञा
 नमेतन्मात्रं सदातमम् ॥ स्याद्वा तरतमेर्भावैर्यथा हेतूरल
 ङ्घ्रिसात् ॥ २२ ॥ ज्ञान यथाऽर्थांनामस्ति ग्राहकशक्ति
 मत् ॥ सायोपशमिक तावदस्ति नौदयिक भवेत् ॥ २३ ॥
 अस्ति द्वेधाऽवधिज्ञानं हेतोः कुत्रचिदन्तरात् ॥ ज्ञान स्या-
 त्सम्यगवधिरज्ञानं कुत्तिसतोऽवधि ॥ २४ ॥ अस्ति द्वेधा
 मतिज्ञान श्रुतज्ञान च स्याद्विधा ॥ सम्यग्बिध्याविशे-
 षाभ्या ज्ञानमज्ञानमित्यपि ॥ २५ ॥ त्रिषु ज्ञानेषु चैतेषु
 यत्तद्भादज्ञानमर्थनः ॥ सायोपशमिक तत्स्यान्न स्यादीदयिक
 कचित् ॥ २६ ॥ अस्ति यत्तु नरज्ञानमर्थादीदयिक स्मृतम्
 ॥ तदस्ति शून्यतारूप यथा निश्चेतन वपुः ॥ २७ ॥ एता-
 षताऽस्ति यो भावो दृढमोहस्योदयादापि ॥ पाराध्यास्त्रि-
 मोहस्य सर्वोऽप्यौदयिक स हि ॥ २८ ॥ न्यायादप्येव
 मन्येषा मोहादिघातिकर्मणाम् ॥ यावन्तत्रोदयाज्जातो
 भावोऽस्त्यौदयिकोऽस्ति ॥ २९ ॥ तत्राप्यस्ति त्रिवेको
 ऽयं श्रेयानशोदितो यथा ॥ वैकृतो मोहना भावः शेष ॥

॥ १०५० ॥ दक्षितेऽपि तेष्वैर्जनैः स्यादादिभि
 कुटम् ॥ न स्वीकरोति तानत्र निष्पाकर्मोदयादपि ५१
 तानानन्दौ यथा स्याता मुक्तात्मनो यदन्वयात् ॥ रिनाऽ
 यस्तशरीरेभ्य मोक्तव्यस्तथस्ति वा न वा ॥ ५२ ॥
 त्वत सिद्धानि द्रव्याणि जीवादीनि किलेति पद ॥
 मोक्त जैनागमे यत्तत्स्पादा नेच्छेदनात्मवित् ॥ ५३ ॥
 नित्यानित्यात्मकं तत्त्वमेकैकपदे च यत् ॥ स्यादा नेति
 विरुद्धत्वात्तद्वयं कुर्वते कुहू ॥ ४९ ॥ अप्यनात्मीयभा
 वेऽपु यावन्नोक्तमिदं ॥ अहमात्मेति बुद्धिर्वा ह्य्याहम्य
 विजृम्भितम् ॥ ५० ॥ अदेवे देवबुद्धि स्याद्गुरो दुरु शी-
 रिह ॥ अथर्व धर्मवद्भान द्दपोहस्पानुत्सनात् ॥ ५१ ॥
 धनधान्यसुताग्र्य मिष्टादेव दुराशयः ॥ सेवते कुरित्त
 कर्म कुर्यादा मोहशासनात् ॥ ५२ ॥ निन्दमेतन्न ते भारा
 मोक्ता येषां गतिञ्जनात् ॥ अर्थादौदविकालेऽपि मोह-
 दैतोदयात्परम् ॥ ५३ ॥
 यत्र कुनापि चाऽ यत्र रागाशो बुद्धिपूर्वक ॥ स स्यादै-
 वि प्रमोहस्य पाप्माद्वाऽन्यनमोदयात् ॥ ५४ ॥ एतौद-
 विक्रामावाधत्वारो गतिसञ्चिता ॥ केवल बन्धकर्तारो

मोहकर्मोदयात्मकाः ॥ ५५ ॥ कृपायाथापि चत्वारो जी-
वस्थान्तिकाः स्मृताः ॥ क्रोधो मानोऽयमाया च लोभ-
धेनि चतुष्टयात् ॥ ५६ ॥ ते चात्मोत्तरभेदैश्च नामतोऽ-
ष्टात्र षोडश ॥ पञ्चविंशतिकाश्चापि लोकासरयातपात्र-
काः ॥ ५७ ॥ अथवा शक्तितोऽनन्ता कृपाया कल्पपा-
तपकाः ॥ यस्मादेकैकमात्म्यं प्रत्यनन्ताश्च शक्तयः ॥ ५८ ॥
अस्ति जीवस्य चारित्र्यगुणशुद्धत्वशक्तिमान् ॥ त्रेक-
तोऽस्ति स चारित्र्यमोहकर्मोदयादिह ॥ ५९ ॥ तस्माच्चा-
रित्रमोहश्च तद्भेदाद्विधो भवेत् ॥ पुद्गलो द्रव्यरूपोऽस्ति
भावरूपोऽस्ति चिन्मयः ॥ ६० ॥ अस्त्येकमू-
र्तिमद्रव्यनाम्ना कृपातः स पुद्गलः ॥ वैकृतसोऽस्ति
चारित्र्यमोहरूपेण संस्थितः ॥ ६१ ॥ पृथ्वीपिण्डसमानः
स्यान्मोहः पौद्गलिकोऽखिलः ॥ पुद्गलस्य स्वयन्मात्मा
मियोऽन्यो द्वयोरपि ॥ ६२ ॥ द्विविधस्यापि मोहस्य
पौद्गलिकस्य कर्मणः ॥ उदयात्ममनोभावो भावमोहः स
उच्यते ॥ ६३ ॥ जले जम्बाल्पान्द्रव्यस्य भारो म-
लिनो भवेत् ॥ वन्यहेतुः स एव स्यान्मोहश्चाहकर्मणां
॥ ६४ ॥ अपि यावदनर्थानां मूलमेकः स एव च ॥

यस्मादनर्थमूलानां कर्मणामादिकारणम् ॥ ६५ ॥ अ
 गुचिर्यातको रौद्रो दुःख दुःखफल च स ॥ अत्रिप्र उहुनो
 क्कन सर्वासा विपदा पदम् ॥ ६६ ॥ कार्य कारणम
 प्येष मोहो भावसमादय ॥ सर्वत्रद्वानुवादेन मत्स्यग्राश्वर-
 सञ्चयात् ॥ ६७ ॥ यदोचे पूर्वत्रद्वस्य द्रव्यमाह
 स्य कर्मणः ॥ पाशाल्ङ्ग्यात्मसर्वस्य कार्यरूपस्ततो नयात्
 ॥ ६८ ॥ निमित्तपानीकृत्योच्चैस्त्वयागच्छन्ति पुट्टला ॥
 ज्ञानाट्ट्यादिरूपस्य तस्माद्भावोऽस्ति कारणम् ॥ ६९ ॥
 विशेषः कोऽप्ययं कार्य केवल मोहकर्मणः ॥ मोहस्यास्याऽ
 पि वन्त्यस्य कारण सर्वकर्मणाम् ॥ १०७० ॥ अस्ति
 सिद्ध ततोऽयोन्य जीवपुट्टलकर्मणोः ॥ निमित्तनैमित्ति-
 को भावो यथा कुम्भकुलालयोः ॥ ७१ ॥ अ-तर्ह
 पृथा कषायाणां कर्मणा च परम्परम् ॥ निमित्तनैमित्ति
 को भावः स्यान्नस्याङ्गीयकर्मणोः ॥ ७२ ॥ यतस्तत्र
 स्वयं जीवे निमित्ते सति कर्मणाम् ॥ नित्या स्यात्कर्तृ
 ता चेति न्याया-मोक्षो न कस्यचित् ॥ ७३ ॥ इत्येव
 ते कषायारूपाश्चात्वारोऽप्यौदयिका स्मृताः ॥ चारित्र्यस्य
 गुणस्यास्य पर्याया वैकृतात्मनः ॥ ७४ ॥ लिङ्गान्यौ-

द्वित्रिंशत्त्रयस्रोणि स्त्रीपुत्रपुसकान् ॥ भेदाद्वा नोऽरुपा-
याणां कर्मणामुदयात्किञ्चल ॥ ७५ ॥ चारित्रमोहकर्मैतद्वि-
विधं परमागमात् ॥ आत्र कपायमित्युक्तं नोऽरुपायं द्वि-
तीयकम् ॥ ७६ ॥ तथापि नोऽरुपायस्य नवरा स्वविश-
नतः ॥ हास्योपरतो शोको भीर्जुगुत्सोति त्रिलिङ्गकम् ॥
७७ ॥ ततश्चारित्रमोहस्य कर्मणो ह्युदयाद्दुःखम् ॥ चारि-
त्रस्य गुणस्यापि भावा वैभाविका अपी ॥ ७८ ॥
प्रत्येकं द्वित्रिंशत्त्रयस्रोणि लिंगानीह निसर्गतः ॥ द्रव्यभाषवि-
भेदाभ्यां सर्वज्ञानानतिक्रमात् ॥ ७९ ॥ अस्ति यन्नाम कर्मैकं
नानारूपं च चित्रवत् ॥ पौद्गलिकमचिद्रूपं स्यात्पुद्गलवि-
पाकि यत् ॥ ८० ॥ अङ्गोपाङ्गं शरीरं च तत्रेदौ स्तोऽप्यमे-
दयत् ॥ तद्विपाकास्त्रिलिङ्गानामाकाराः सम्भवन्ति च ८१
त्रिलिङ्गाकारमम्पत्तिः कार्यं तन्नामकर्मण ॥ नास्ति
तद्भावलिङ्गेषु मनागपि करिष्णुना ॥ ८२ ॥ भारवेदेषु
चारित्रमोहकर्मोऽशमोदयः ॥ कारणं नूनमेकं स्यान्नैतर-
स्योदयः कश्चित् ॥ ८३ ॥ रिरमा द्रव्यनारीणां पुंवेद-
स्योदयात्किञ्चल ॥ नारीवेदोदयोद्देदः पुसा भोगाभिधा-
पिता ॥ ८४ ॥ नाल भोगाय नारीणां नापि पुमापश-
क्तितः ॥ अन्तर्द्वयोऽस्ति यो भावः स्त्रीरेदोऽन्याद्वि ॥
८५ ॥ द्रव्यलिङ्गं यथा नाम भावलिङ्गं तथा कश्चित् ॥
कचिदन्यतमं द्रव्यं भावस्यान्यतमो भवत् ॥ ८६ ॥ यथा
दिविजनारीणां नारीवेदोऽस्ति नैतरः ॥ देवता चापि

सर्वेषां पाकं पुवेद एव हि ॥ ८९ ॥ भोगभूतां च तारी-
 णा नारीवेदो न चेतरे ॥ पुवेद केयव्या पूर्वा नान्योऽ-
 वाऽन्योऽयमम्भव ॥ ९० ॥ नारकाणां च सर्वेषां वेद-
 धर्मो नपुंसक ॥ द्रव्यतो भावतश्चापि न स्त्रीवेदो न रा-
 एमान् ॥ ९१ ॥ तिर्यग्जातौ च सर्वेऽप्येकाशाणां नपुंसक-
 ॥ वेदो विरुद्धप्रमाणो ह्येष म्यात्केवलं किञ्च ॥ ९२ ॥
 पञ्चाक्षसंज्ञितो चापि तिस्था स्यान्नपुंसक ॥ द्रव्यतो
 भावतश्चापि वेदो नान्य कदाचन ॥ ९३ ॥ कर्षभुमौ
 मनुष्याणां मानुषीणां तयं च ॥ तिस्था वाऽतिस्था
 वा त्रयो वेदास्तथोच्यते ॥ ९४ ॥ केपाञ्चिद्द्रव्यत-
 त्वाद् पुवेदो भावत पुन ॥ स्त्रीवेदः स्त्रीवेदो वा
 पुवेदो वा त्रिधाऽपि च ॥ ९५ ॥ केपाञ्चित्स्त्रीवेदो वा
 द्रव्यतो भावत पुन ॥ पुवेदो स्त्रीवेदो वा स्त्रीवेदो
 वा त्रिधोऽपि च ॥ ९६ ॥ रुद्धिदायकं न्यायात्क्रमाऽस्ति
 त्रिवेदवान् ॥ कदाचित्स्त्रीवेदो वा स्त्री वा भावतकचि-
 त्पुमान् ॥ ९७ ॥ त्रयोऽपि भाववेदास्ते नैरतर्यादि-
 यतिरुक्त ॥ नित्यं चागुद्विपूर्वा स्थ कचिद्गुणपूर्वका
 ॥ ९८ ॥ तेषां चारित्र्यमोहान्तर्भावना वन्येतर ॥
 सकेपाङ्गकल्पवात्केवलं पापकर्मणाम् ॥ ९९ ॥ द्रव्य-
 त्तिष्ठानि मर्याणि नात्रात्रस्य हेतवः ॥ देहमात्रैक-
 वृत्तत्वं वन्यस्यान्तरात्स्वत ॥ १०० ॥ मिथ्यादर्शन-
 माख्यातं पाकामिथ्यात्वकर्मण ॥ भारो जीवस्य

का ॥ सामान्याख्या विशेषाद्या द्वैवि पाचद्रसस्य च ११
 सामान्याद्या यथा दृन्तर्मणामेकलक्षणात् ॥ जीरस्या-
 बुन्ताया स्याद्वेतु पाकागतोरस ॥ १२ न चेनद्रस-
 सिद्ध स्याद्वृष्टान्ताद्विषभक्षणात् ॥ दुःखस्य प्राणघातस्य
 काय द्वैतस्य दर्शनात् ॥ १३ ॥ कर्मोष्क विपक्षि स्या-
 त्सुखस्यैकगुणस्य च ॥ अस्ति किञ्चिन्न कर्मैकं तद्विरक्ष
 ततः पृथक् ॥ १४ ॥ वेदनीय हि कर्मैकमस्ति चेत्त
 द्विपक्षि च ॥ न यतोऽप्यास्त्यघातित्व मसिद्ध परमागमा-
 त् ॥ १५ ॥ असद्यतत्वमस्यास्ति भावोऽप्यौदयिको
 यत ॥ पाकाचारित्रमोहस्य कर्मणो लब्धजन्मवान् ॥
 १६ ॥ सयम त्रियया द्वेधा न्यासाद्वादशधाऽथवा ॥
 शुद्धस्वात्मोपलब्धि स्यान्सयमो निष्क्रियस्य च ॥ १७ ॥
 पञ्चानामिन्द्रियाणां च मनश्च निरोधनात् ॥ स्यादि-
 न्द्रियनिरोधारयः सयम मथमो मत ॥ १८ ॥
 स्थावराणां च पञ्चानां त्रयस्यापि च रक्षणात् ॥ त्रय
 सरक्षणाद्य स्याद्वितीय प्राणमयम् ॥ १९ ॥
 ननु किं न निरोधित्यमक्षणा मनसस्तथा ॥ सरक्षणं च
 किंनाम स्थावराणां त्रयस्य च ॥ २० सत्यमक्षार्थस-
 म्यग्वाङ्मन नासयमाय यत् तत्र रागादिबुद्धिर्या सँयम
 स्तन्निरोधनम् ॥ २१ ॥ तत्र स्थावर्जीयानां न व
 थायोऽन्यत मनः ॥ न वचो न वपुः कापि प्राणिसरक्षण
 स्पृतम् ॥ २२ ॥ इत्युक्तलक्षणां यत्र सँयमो नापिले-

मम सिद्ध्यर्थे

❖॥ पञ्चाध्यायी ॥❖

पञ्चाध्यायावयव मम कर्तुर्ग्रन्थराजमात्मवशात् ॥
अर्थालोकनिदान यस्य वचस्तं स्तुवे महावीरम् ॥ १ ॥
शेषानपि तीर्थकराननन्तसिद्धानहं नमामि समम् ॥
धर्माचार्याध्यापकसाधुविशिष्टान्मुनीश्वरान्वन्दे ॥ २ ॥
जीयाञ्जैन शासनमनादिनिधन सुबन्धमनवद्यम् ॥
यदपि च कुमत्तारातीनदय धूमध्वजोपम दहति ॥ ३ ॥
इति वन्दितपञ्चगुरु, कृतमङ्गलसत्क्रियः स ण्य पुनः ॥
नाम्ना पञ्चाध्यायी प्रतिजानीते चिकीर्षित शास्त्रम् ॥४॥
अत्रान्तरङ्गहेतुर्यद्यपि भावः कवेर्विशुद्धतरः ॥
हेतोस्तथापि हेतुः साध्वी सर्वोपकारिणी बुद्धिः ॥ ५ ॥
सर्वोऽपि जीवलोकः श्रोतुंकामो ह्यपि हि मुगमोक्त्या ॥